

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Navazující magisterský studijní program teologie

Teologické nauky

Václav Babička

Dějiny Akademie křesťanské 1875-1952

diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Tomáš Petráček, PhD. ThD.

2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vykonal samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Klíčová slova: Christian Academy – catholic theology – christian art – liturgical music – persecution of church

Počet znaků:	235011
Počet znaků s mezerami:	276774
Počet slov:	40440
Počet řádků:	3472
Počet odstavců:	528
Počet stránek:	119

Obsah

	Str.
I. Úvod	4
II. Kapitola 1 – Vznik Akademie křesťanské	11
III. Kapitola 2 – Činnost Akademie křesťanské v období zakladatelské generace	22
IV. Exkurs – Krach Svatováclavské záložny	35
V. Kapitola 3 – Akademie křesťanská od přelomu 19. a 20. století do první světové války	56
VI. Kapitola 4 – Akademie křesťanská mezi světovými válkami	73
VII. Kapitola 5 – Zánik Akademie křesťanské	101
VIII. Závěr	111
IX. Resumé	114

Úvod

Vztah rakouského státu k náboženským a církevním spolkům byl dvojaký. Dne 26. listopadu 1852 byl v Rakousku přijat nový spolkový zákon a v roce 1856 byly církevní a náboženské spolky vyňaty z jeho působnosti. Předtím byly pozorně sledovány, zvláště v letech 1852-1853 úřady podezřívavě sledovaly úspěšnou činnost katolického kléru v Čechách a zejména putujících misionářů. Místodržitelství v Praze se obávalo využití náboženských spolků a bratrstev pro národně politické cíle politicky nespolehlivým nižším klérem, podobně jak se to stalo se spolky střidmosti v Haliči v roce 1846. Vláda však šla k dohodě mezi církví a státem, v roce 1855 byl uzavřen konkordát a dozor státu nad církevními spolky byl nahrazen pouhým dozorem církevní hierarchie v intencích kanonického práva. Povolování spolků a jejich vedení příslušelo diecézním biskupům. V rozporu s nejvyšším rozhodnutím však místodržitelství trvalo na tom, aby krajské úřady sledovaly i činnost náboženských spolků.

Hlavními typy náboženských spolků byly zprvu spolky modlitební, literátské, pro slavnostnost církevních obřadů, křesťanského zdokonalení, misijní a pro mravnost snoubenců. „Obrovský nárůst počtu církevních spolků v 50. letech 19. století se dá vysvětlit nejen z celkového společenského ovzduší po potlačené revoluci. Návrat k tradičním hodnotám po zklamání z neúspěchu, chaosu a nestability ... byl stimulován i obratem k absolutismu, kde hlavní oporou vládního systému se stala armáda a vyšší katolický klérus. V řadě míst (např. na Českomoravské vysočině) působila přirozená religiozita obyvatelstva... V souladu s těmito potřebami vznikaly církevní spolky, přičemž se zde vůbec nedá mluvit o skutečném spolkovém životě. V řadě případů se členové scházeli pouze v rámci bohoslužeb nebo plnili své individuální morální či peněžité závazky v soukromí.“¹

Nové typy spolků začaly vznikat pod vlivem měnící se vnitrocírkevní situace a nových prvků ve vztahu církve a společnosti. V roce 1864 vydal papež Pius IX. tzv. Syllabus, tj. soupis dobových omylů, který vzbudil odpor liberálů vně i uvnitř církve. Rozproudila se debata o světském panování papeže, o jeho primátu a neomylnosti. Papežské nároky hájili ultramontanisté jako ve Francii Joseph de Maestre a publicista Veuillot, v Německu Josef Görres, ve Španělsku Deniso Cortes a v Anglii Henry Edward Manning, proti nim vystupoval zejména německý teolog Ignaz Döllinger. V této atmosféře byl svolán 1. vatikánský koncil, který byl

¹ Eva DRAŠAROVÁ: Spolky v Čechách v období neoabsolutismu (disertační práce na FF UK), Praha 1992, 221-222.

zahájen 8. prosince 1869. Jeden konkrétní výsledek koncilu bylo přijetí dekretu o víře dne 24. dubna 1870. Do popředí jednání koncilu se dále dostaly otázky papežské neomylnosti a primátu a poměru ke světské moci. Zatímco o papežském primátu bylo dosaženo shody, o papežskou neomylnost se vedly tuhé spory, pramenící leckdy z pokřiveného chápání tohoto papežského atributu, ale také ze skeptického přístupu k potřebě definování takového dogmatu. Proti papežské neomylnosti se vyslovovali četní politikové a státníci, ale také koncilní menšina, v jejímž čele stáli rakouští kardinálové Schwarzenberg a Rauscher. Někteří odpůrci dogmatu o papežské neomylnosti odešli z koncilu a většinou hlasů bylo dogma o papežském primátu a neomylnosti schváleno. Walter Kasper uvádí tento případ jako příklad dogmatu, které nebylo aktuální a nutné, které bylo nevhodně načasováno a způsobilo církvi obtíže. Ignaz Döllinger kvůli němu založil starokatolickou církev a politikové toto dogma napadali a použili za záminku k proticírkevním útokům. 18. července 1870 koncil předčasně skončil a 20. září obsadilo piemontské vojsko Řím. Nedokončeny zůstaly diskuse o církevní disciplíně, duchovní správě, životním způsobu duchovních, katechismu, církevních řádech, východních ritech a o misiích.

Přijetí dogmatu o papežské neomylnosti vyvolalo prudkou reakci liberálních politiků. V Německu se rozhořel kulturní boj, který měl i specifické vnitropolitické podněty. Jednak to byla nedůvěra vůči straně politického katolicismu Centrum, kterou liberálové považovali za exposituru Svatého stolce v německé společnosti, jednak to byl krok katolické církve v Německu, který se snažil zabránit starokatolíkům ve výkonu duchovní služby ve státní správě (vojsku, věznicích, školách). V pozadí stál i konfesijní antagonismus. Dominantní role protestantského Pruska se projevovala ve snaze spoutat katolickou církev do kruny státní církve po vzoru evangelické pruské zemské církve. Kulturní boj byl nejtvrdší v letech 1871-1875 a zahrnoval omezení svobody kázání, dozor nad církevním školstvím, vyhnání jezuitů a redemptoristů, zavedení státního dohledu na formaci duchovních, usnadnění výstupu z církve, zavedení povinného civilního sňatku, předávání kostelů starokatolíkům, rušení klášterů a zastavení státních platů duchovním.

V Rakousku byl vypovězen konkordát z roku 1855 s přímým zdůvodněním, že vyhlášením papežské neomylnosti se změnil smluvní partner, tj. Svatý stolec. Následovala řada přímých nebo nepřímých proticírkevních nařízeních. 1. srpna 1870 vydal ministr Stremayer oběžník, že i na řeholních gymnasiích mají učit zkoušení profesori. Toto nařízení mohlo být chápáno i jako snaha o zkvalitnění výuky, faktický dopad byl takový, že řádová gymnasia začala trpět nedostatkem personálu a zanikala. 10. dubna 1872 vydal též ministr Stremayer výnos proti zneužívání kazatelny k politickým účelům a v roce 1873 byla dokončena sekularizace univer-

sit. Roku 1874 byly přijaty čtyři církevní zákony, kterými byl de iure zrušen konkordát, kláštery a náboženské společnosti byly postaveny pod státní dohled a byly nařízeny příspěvky z obročního jmění do náboženského fondu spravovaného státem. Pius IX. zaslal císaři Františku Josefovi I. protestní nótu proti těmto zákonům, císař však pouze přislíbil jejich mírné provádění.

V této situaci se začali aktivizovat katoličtí laici, především příslušníci inteligence, a přistupovali k zakládání spolků nového ražení, jejichž cílem byla obrana církevního učení, jeho utvrzování v občanských vrstvách a oslabení klerikalismu v působení církve na společnost. V českém prostředí se tyto snahy projeví nejdrívě v oblasti církevní hudby a potom i v církevním umění, literatuře a teologii. Nejreprezentativnějším představitelem těchto snah se stala Akademie křesťanská založená v roce 1875.

Dějiny tohoto spolku dosud nebyly zpracovány, ačkoliv jsem několikrát zaznamenal z kruhů historiků umění, že by byl o toto téma zájem. Největší překážkou pro napsání dějin Akademie křesťanské asi byla neexistence archivu tohoto spolku. Jeho archiv bezesporu existoval, neboť v kanceláři Akademie křesťanské se ukládaly zápisy valných hromad, schůzí výboru a předsednictva i sekcí, musela existovat nějaká členská matrika, povinně se vedlo spolkové účetnictví a pravděpodobně se ukládala i spolková korespondence. Je také známo, že při volbách do výboru býval ustanoven spolkový archivář. V žádném českém veřejném archivu se však dnes nenachází archivní fond vzniklý z činnosti Akademie křesťanské. Snažil jsem se dopátrat podle údajů o likvidaci spolku začátkem 50. let 20. století, zda archiv Akademie křesťanské není založen na jiném místě, ale odpovědi z Ministerstva vnitra, z České katolické charity i z Památníku národního písemnictví byly negativní. Je pravděpodobné, že archiv Akademie křesťanské byl při její likvidaci zničen, tak jak se to stalo s archivy většiny likvidovaných spolků. Zůstává jen malá naděje, že ještě před likvidací spolku některý z funkcionářů vzal archiv k sobě a že se možná objeví v některé písemné pozůstalosti nebo založen a zapomenut v nějaké církevní budově. Nejcennější zdroj informací jsem však při psaní této práce postrádal.

Naštěstí Akademie křesťanská vyvíjela rozmanitou vydavatelskou činnost a mnoho údajů o její správní, vědecké nebo umělecké činnosti nalezneme v časopisech jí vydávaných. Jedná se o Časopis katolického duchovenstva, Cecilie, Cyril, Method, Christliche Akademie a Věstník Společnosti sv. Cyrila a Metoděje. Tyto časopisy představují hlavní pramennou základnu pro poznání historie Akademie křesťanské. Z pramenů úřední povahy jsou užitečné archivní fondy uložené v Národním archivu v Praze, zvláště České místodržitelství, Policejní ředitelství v Praze, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo školství a národní osvěty, Státní úřad pro

věci církevní a Archiv pražského arcibiskupství, z nichž lze poznat okolnosti založení a zrušení Akademie křesťanské, její stanovy a vnitřní správu a personální složení jejích orgánů. S Akademií křesťanskou související osudy Svatováclavské záložny jsou podrobně zachyceny v justičních fondech Vrchní státní zastupitelství a Vrchní zemský soud.

V memoárové a historické literatuře jsem našel jen ojedinělé zmínky o Akademii křesťanské bez větší vypovídací hodnoty. Výjimkou jsou Paměti proboštů vyšehradských od Mikuláše Karlacha, vydané v Praze roku 1905, cenné zvláště pro líčení počátků Akademie křesťanské a Svatováclavské záložny, a potom studie Taťány Patrasové nazvaná Časopis Method (1875-1905) a program křesťanského umění v Čechách a na Moravě, publikovaná ve sborníku Neklidem k Bohu z roku 2006. Krach Svatováclavské záložny, který měl blízkou souvislost s Akademií křesťanskou, vylíčil na základě novinových článků Pavel Marek v 9. kapitole své knihy Český katolicismus 1890-1914, vydané v Olomouci 2003. Ostatní tituly uvedené v seznamu použité literatury a pramenů mi posloužily jen k poznání obecných dobových souvislostí a k zarámování dějin Akademie křesťanské do politických, kulturních a náboženských dějin českých zemí.

Seznam použité literatury a pramenů

- BALÍK Stanislav / HANUŠ Jiří: Katolická církev v Československu 1945-1989, Brno 2007
- BESIER Gerhard: Kirche, Politik und Gesellschaft im 19. Jahrhundert, München 1998
- BESIER Gerhard: Kirche, Politik und Gesellschaft im 20. Jahrhundert, München 2000
- ČEJKA Marek / HANUŠ Jiří (ed.): Křesťané a socialismus. Čítanka textů: 1945-1989. Díl 1., Brno 2008
- DRAŠAROVÁ Eva: Spolky v Čechách v období neoabsolutismu (disertační práce k získání vědecké hodnosti kandidáta historických věd na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze), Praha 1992
- FASORA Lukáš / HANUŠ Jiří / MALÍŘ Jiří (ed.): Sekularizace českých zemí v letech 1848-1914, Brno 2007
- FIALA Petr / FORAL Jiří / KONEČNÝ Karel / MAREK Pavel / PEHR Michal / TRAPL Miloš: Český politický katolicismus 1848-2005, Brno 2008
- Fórum Velehrad I. Communio ecclesiarum – očištění paměti, Olomouc 2007
- HANUŠ Jiří: Tradice českého katolicismu ve 20. století, Brno 2005
- KARLACH Mikuláš: Paměti proboštů vyšehradských z poslední doby, a sice od r. 1871 až do 1905, Praha 1905
- KRYŠTŮFEK František Xaver: Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím Koruny české od doby slavného panování císařovny Marie Terezie až do časů J. V. císaře a krále Františka Josefa I., díl II., Praha 1899
- MCLEOD Hugh: Náboženství a lidé západní Evropy (1789-1989), Brno 2007
- NOVOTNÝ Vojtěch: Katolická teologická fakulta 1939-1990. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století, Praha 2007
- MAREK Pavel: Apologetové nebo kacíři? Studie a materiály k dějinám české katolické moderny, Rosice u Brna 1999
- MAREK Pavel: Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924), Brno 2005
- MAREK Pavel: Český katolicismus 1890-1914, Olomouc 2003
- MAREK Pavel: České schisma. Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917-1924, Rosice u Brna 2000

- MAREK Pavel (ed.): Teorie a praxe politického katolicismu 1870-2007, Brno 2008
- PETRÁČEK Tomáš: Česká církev, výzvy 19. věku a pražská provinční synoda roku 1860, in: Neklidem k Bohu. Náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870-1914, Praha 2006, 27-58
- PETRÁČEK Tomáš: Výklad Bible v době (anti-)modernistické krize. Život a dílo Vincenta Zapletala OP, Praha 2006
- PETRASOVÁ Taťána: Časopis Method (1875-1905) a program křesťanského umění v Čechách a na Moravě, in: Neklidem k Bohu. Náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870-1914, Praha 2006, 257-272.
- PODLAHA Antonín / TUMPACH Josef (ed.): Český slovník bohovědný, díl I-IV, Praha 1912-1930 (např. hesla „Akademie křesťanská“, „Drozd Jan“ aj.)
- SVOBODA Rudolf / SKALICKÝ Karel / PAVELKOVÁ Martina / POŠTOVÁ Tereza / MACHULA Tomáš: Dokumenty prvního vatikánského koncilu, Praha 2006
- ZÜCKERT Martin / HÖLZLWIMMER Laura (ed.): Religion in den böhmischen Ländern 1938-1948, München 2007

Periodika

- Cecilie 1874-1879
- Cyril 1880-1948
- Časopis katolického duchovenstva 1875-1948 (ČKD)
- Christliche Akademie 1876-1901
- Method 1875-1904
- Věstník Společnosti sv. Cyrila a Metoděje 1917-1932 (Věstník SCM)

Archivní fondy

Národní archiv (NA)

- Archiv pražského arcibiskupství (APA) III
- Archiv pražského arcibiskupství – ordinariát (APA-ord.)
- České místodržitelství (ČM) 1856-1883

- Ministerstvo školství a národní osvěty (MŠ) 1918-1948
- Ministerstvo vnitra – dodatky (MV-d)
- Policejní ředitelství Praha – prezídium (PP) 1908-1915
- Státní úřad pro věci církevní (SÚC) 1949-1956
- Vrchní státní zastupitelství Praha (VSZ) 1855-1918
- Vrchní zemský soud Praha (VZS) 1898-1923

Kapitola 1

Vznik Akademie křesťanské

Založení Akademie křesťanské předcházelo několik událostí, jejichž vyznění nesměřovalo přímo k založení nového spolku, ale vzešly z nich podněty, které nakonec vyústily v soustředění a sdružení katolické inteligence na spolkovém základě. V této souvislosti se nejprve připomínají provinciální synoda v Praze roku 1860 a diecézní synody v Praze, Českých Budějovicích, Litoměřicích a Hradci Králové roku 1863. Synodální dekrety mj. doporučovaly pěstovat gregoriánský chorál, zpěv v mateřské řeči, obnovení literátských sborů a kultivaci varhanní hry. V každé diecézi měl být zřízen katedrální spolek kněží a laiků pro okrasu domu Božího a biskupové měli pro každý vikariát jmenovat konzervátora jako poradce farářů při obnově kostelů a při opatřování kostelního náčiní.² Tato usnesení byla jen pozvolna uváděna do života a to vytvářelo prostor pro činnost nových spolků.

V roce 1871 ve velikonočním období se v Praze sešli přední katoličtí hodnostáři a příslušníci feudální šlechty k poradě, jaké zvolit prostředky a cesty, které by mohly účinně čelit vzrůstajícímu se ateismu a materialismu. Během jednání přednesl jeden venkovský duchovní (není vyloučeno, že to byl Mikuláš Karlach, který byl tehdy ještě farářem ve Slabcích) požadavek, „aby církev neponechávala mimo svou pozornost národně – ekonomické stanovisko, aby je ve všech směrech vytěžovala a s jeho pomocí podporovala církevní zájmy“.³ Tento požadavek údajně zaujal přítomného kardinála Schwarzenberga a měl ho podpořit vyjádřením, že církev je povolána také k tomu, aby shromažďovala statky k podpoře svých cílů, aniž by se přitom dostávala do kolize s Písmem svatým, neboť Kristus nerozdával jen samé duchovní pokrmů, nýbrž sytil i chudáky chlebem.

² F. X. KRYŠTŮFEK: Dějiny církve katolické ve státech Rakousko – Uherských s obzvláštním zřetelem k zemím Koruny české. Díl II., Praha 1899, 247–259. – Miloš RABAN: Sněm české katolické církve. Obnova synodality. Praha 2000, 74–81. – A. WÜNSCH: Po padesáti letech. Cyril 50, 1924, 2–3. – Časopis katolického duchovenstva 16, 1875, 303. – Tomáš PETRÁČEK: Česká církev, výzvy 19. věku a pražská provinční synoda roku 1860, in: Neklidem k Bohu. Náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870-1914, Praha 2006, 27-58.

³ Relace o ustavující valné hromadě Akademie křesťanské ze dne 15. 8. 1875. NA, ČM 1856–1883, sign. 30/6/5950, čj. 45622/1875, kart. 1457.

Jedním z výsledků porady v roce 1871 bylo založení katolicko – politického spolku, který byl pravděpodobně totožný s Katolickou besedou, o níž píše M. Karlach ve svých pamětech.⁴ V katolicko – politickém spolku se sešli Mikuláš Karlach, od konce roku 1871 vyšehradský kanovník, Klement Borový, profesor teologické fakulty v Praze, František Bauer, profesor teologie v Olomouci, Jan Zavadil, Josef Drozd, katecheta v Praze, katecheta Edmund Langer, akademický malíř Josef A. Hellich a P. Ferdinand Lehner. Nejvýznamnějším činem katolicko – politického spolku bylo založení Svatováclavské záložny v Praze, zapsané do společenstevního rejstříku dne 8. června 1874. Jejím prvním starostou se stal M. Karlach, který v projevu na ustavující valné hromadě Akademie křesťanské označil za účel záložny podporu v chudobě a prosazování katolických zájmů a poněkud nadneseně prohlásil, že měla zvednout rukavici sporu hozenou kléru materialisty. Ve svých pamětech daleko realističtěji konstatoval, že jejím účelem byla podpora katolických podniků.⁵ Na ustavující valné hromadě však počátky Svatováclavské záložny vylíčil v dramatických tónech: „Devítisetletá jubilejní slavnost roku 1873 musela nutně přivodit zlom mezi katolicismem a materialismem; tento zlom si žádalo, že boj materialistů proti Svatováclavské záložně vzplanul na celé čáře, záložna byla pokydána blátem, kvůli pobídce podezírána z halasných účelů a jí předhazováno, že své peníze používá k všeobecně státu nebezpečné agitaci“. Je skutečností, že Svatováclavská záložna byla podrobena úředním revizím, které však neshledaly žádná pochybení, a to dodalo záložně na vážnosti a umožnilo jí to vstoupit na pole umění. Při poradách duchovenstva v roce 1873 bylo nadhozeno téma vztahu pražského arcibiskupství k umění a vědě, avšak pro nedostatek času nebylo projednáno. Proto se Svatováclavská záložna chopila iniciativy a v roce 1874 uspořádala výstavu liturgických rouch jako ukázkou křesťanského umění. Výstava vzbudila značný zájem veřejnosti a výstavní komise obdržela řadu objednávek na zhotovení nových rouch.

Vedle starosti o vědu a umění se posynodální obrodné hnutí v katolické církvi zaměřovalo na církevní hudbu a zpěv. Situace kritizovaná na provinciální a na diecézních synodách se ještě zhoršila po vydání nových školských zákonů v letech 1868, 1869 a 1873,⁶ jejichž dů-

⁴ Mikuláš KARLACH: Paměti proboštů vyšehradských. Praha 1905, 143.

⁵ NA, ČM 1856–1883, sign. 30/6/5950, čj. 45622/1875, kart. 1457. – Mikuláš KARLACH: cit.d., 143.

⁶ Zákon ze dne 25. 5. 1868 o poměru školy k církvi, č. 48 RGrBl. – Zákon ze dne 14. 5. 1869, kterým se zásady vyučování v národních školách stanoví, č. 62 RGrBl. – Zákon, daný dne 24. 2. 1873 pro království České, jenž se týče místní a okresní dohlídky ke školám, č. 17 Zz.

sledkem mj. bylo, že někteří učitelé přestávali hrát na kůrech. Obrat znamenaly již vzpomenu-
té oslavy 900. výročí založení pražského biskupství, které probíhaly v roce 1873. M. Karlach
uspořádal průvod z Karlínského chrámu na Pražský hrad a slavnostní schůzi v refektáři arcibiskupského semináře. F. J. Lehner nacvičil s karlínským sborem osmihlasou Palestrinovu
mši Hodie Christus natus est, doplněnou gregoriánským chorálem, a provedl ji 29. září 1873 v
kostele sv. Klimenta. Úspěch tohoto provedení vedl k tomu, že následujícího dne 30. září se
sešli přítomní hudební odborníci a usnesli se na založení spolku pro pěstování církevní hudby.
Předsedou přípravného výboru zvolili F. J. Lehnera a pověřili ho vypracováním stanov.⁷

F. J. Lehner se inspiroval reformou církevní hudby, kterou prosazovala v Německu Cecili-
ánská jednota založená r. 1870 knězem řezenské diecéze dr. F. X. Wittem. Bez otálení vypra-
coval návrh stanov spolku nazvaného Obecná jednota pro církevní hudbu a předložil je Čes-
kému místodržitelství, které návrh postoupilo Ministerstvu vnitra ve Vídni. Toto ministerstvo
vydalo dne 29. prosince 1873 výnos čj. 20811, jímž zakázalo podle § 6 zákona z 15. 11. 1867
o právu spolčovacím zřízení ohlášeného spolku, protože se úřadům jevil být státu nebezpečný.
F. J. Lehner proto alespoň založil dva časopisy – Cecilií pro otázky církevní hudby a Methoda
pro křesťanské umění.⁸

Všechny tyto náběhy, naděje a zklamání vedly starostu Mikuláše Karlacha a další členy
Svatováclavské záložny Klementa Borového, Františka Bauera, Jana Zavadila, Jana Drozda,
Františka Chaluppeckého, Edmunda Langeru, Stefana Fischera a Antonína Mužíka na valné
hromadě záložny dne 4. dubna 1875 k návrhu na založení spolku Akademie křesťanská
v Praze, vědecko-umělecká jednota katolíků všelikého stavu. M. Karlach předložil návrh sta-
nov nového spolku dne 16. června 1875 Českému místodržitelství a zdůvodnil účel Akademie
křesťanské jako pěstování vědy a umění v katolickém duchu, péči o reformu a zvelebení kos-
telní hudby a zachování církevních starožitností. Prostředky, jimiž se mělo tohoto účelu dosa-
hovat, byly provozování spolkové knihovny, stálá výstava výtvarného i užitého církevního
umění, shromažďování sbírek písemných a uměleckých památek, vědecké bádání, vydávání
knih a odborných časopisů a pořádání přednášek a koncertů. Správu spolku měla vykonávat

⁷ F. J. LEHNER: První čtvrtstoletí cyrillské. Počátek Obecné jednoty cyrillské. Cyril 25, 1898,
s. 65–67. – M. KARLACH: cit. d., s. 144–145.

⁸ F. J. LEHNER: cit. d., s. 65–67.

jednak valná hromada, jednak ředitelství, složené ze starosty, jeho náměstka, 12 členů a zástupců jednotlivých odborů.

Ze čtyř navrhovaných odborů byl na prvním místě jmenován odbor vědecký, který se měl starat o vydávání časopisů a spisů, o přednášky, podporu katolické literatury, spolupráci se spolky obdobného zaměření a měl pečovat o spolkovou knihovnu. Pro zajišťování jednotlivých aktivit měl zřizovat komitety, podobně jako i ostatní odbory.

Odbor hudební měl připravovat provozování církevních skladeb, zřizovat a podporovat školy a ústavy pro církevní hudbu, vydávat hudební literaturu a pořádat přednášky.

Odbor pro výtvarná umění měl poskytovat poradenství při zhotovování a obnově uměleckých děl, spravovat umělecké sbírky Akademie křesťanské, pořádat výstavy a přednášky, podporovat uměleckou tvorbu, vydávat spisy o umění a reprodukce uměleckých děl, podporovat školy pro umění a umělecká řemesla a organizovat slavnosti.

Čtvrtý odbor byl nazván v dobovém pojetí archeologický, dnes bychom spíše řekli památkářský. Měl vydávat časopisy, archeologické spisy a jejich reedice, pořádat přednášky, shromažďovat sbírky, vyobrazení a odlitky, pořádat archeologické výstavy a podílet se na ochraně a opravě památek.

Návrh stanov byl doplněn o Domácí řád ředitelstva Akademie křesťanské v Praze, který stanovoval, že ředitelství spolku volí ze svého středu jednatele, zapisovatele, pokladníka a poněkud zvláštního funkcionáře „opatrovníka“, jehož úkolem bylo dohlížet na úředníky a služebnictvo, na zápisy, inventáře a sbírky a také se měl starat o propagaci spolku.

České místodržitelství požádalo o stanovisko ke vzniku spolku pražské policejní ředitelství a to bylo zamítavé. Policejní ředitelství si hlavně povšimlo skutečnosti, že v rámci Akademie křesťanské mají být sledovány stejné cíle, jaké si předsevzala nepovolená Obecná jednota pro církevní hudbu. Upozorňuje proto, že tvořící se spolek sleduje cíle, které byly v náplni katolického tiskového spolku a spolku sv. Cecilie, který byl s ohledem na státu nebezpečnou organizaci zakázán. Jelikož hudební odbor Akademie křesťanské podobně jako spolek sv. Cecilie měl přihlížet k reformě, stálému zvelebování a rozšiřování kostelní hudby v duchu a podle předpisů katolické církve, bylo z toho možno dovodit, že pěstování církevního zpěvu by podléhalo aprobaci ordinariátu a Akademie křesťanská by se stala závislou na církevních představených. Policejní ředitelství se obávalo, že není vyloučeno ani vydávání politických spisů a pořádání politických přednášek, ačkoliv Akademie křesťanská není ohlášena jako politický spolek. Navrhlo proto zákaz spolku.

Tato nevěle státních úřadů možná překvapí, jestliže v obecném povědomí žije charakteristika této doby jako aliance trůnu a oltáře. Možná že „trůn“ se choval ke katolické církvi

vstřícněji, ale pokud měl trůn symbolizovat stát, pak aliance trůnu a oltáře byla jen bonmotem neodpovídajícím plně realitě. Stát církevní aktivity nijak nevítal a nepodporoval a prosazoval vůči nim spíše sekularizační politiku. Setkáváme se s tím např. i o 10 let později, kdy Antonín Cyril Stojan založil 18. srpna 1885 na Velehradě Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje. Olomoucký ordinariát potvrdil zřízení Apoštolátu a doporučil, aby svou činnost omezil jen na moravské diecéze a aby si vyžádal schválení brněnského ordinariátu a státu. Státní schválení bylo tehdy odmítnuto, protože spolek byl podezříván z panslavismu.⁹

České místodržitelství nakonec nechtělo jednat tak příkře, jak navrhovalo policejní ředitelství, a s ohledem na to, že výhrady policejního ředitelství se vztahovaly převážně na působení hudebního odboru, schválilo dne 15. července 1875 stanovy s podmínkou, že dodatečně budou vypracovány a předloženy speciální stanovy jednotlivých odborů.¹⁰

Ustavující valná hromada se sešla dne 15. srpna 1875 a byla pojata jako součást oslav 25. výročí nástupu kardinála Bedřicha Schwarzenberga na pražský arcibiskupský stolec. Zakládajícími členy se stali všichni biskupové s vkladem 200 zl. a na základě svolání v časopisech Čech a Beobachter řada šlechticů hlásících se aktivně ke katolické víře, profesori teologických fakult a řada významných učenců a umělců. V den ustavující valné hromady měla Akademie křesťanská 233 členů. Jak to bývá u nových spolků, jejich členská základna zprvu rychle narůstá a pak začíná stagnovat nebo i klesat. Tak i Akademie křesťanská dosáhla po půl roce své činnosti na 1400 členů a v roce 1876 stoupla základna na 2824 členů, M. Karlach a J. Drozd se obrátili na moravský episkopát, aby podpořil rozšíření Akademie křesťanské i na Moravu a podařilo se jim získat i podporu vídeňského nuncia Jacobiniho. Ovšem ve výroční zprávě za rok 1882 vykazovala Akademie již jen 1837 členů. V hlavním projevu na ustavující valné hromadě vyslovil M. Karlach přání, aby do Akademie vstoupili všichni duchovní v Čechách a na Moravě a tím by Akademie křesťanská tvořila protiváhu Umělecké besedě v Praze. Řečník také vyjádřil naději, že Akademii křesťanskou podpoří spříznění šlechtici a ti umělci, kteří si oškliví „moderní podvod umění“ (Kunstschwindel).

Pro začátek hospodařila Akademie křesťanská s vklady zakládajících členů a příspěvky přispívajících členů ve výši 1 zl. M. Karlach doufal, že jakmile se jmění Svatováclavské záložny zvýší ze současných 40000 zl. na 60000 zl., pak bude moci Svatováclavská záložna štědře podporovat aktivity Akademie křesťanské. Rozpočet na rok 1876 byl sestaven jako

⁹ Zdeněk LIBOSVAR: Arcibiskup Stojan. Život a dílo. Doplněk, Brno 1995, 105.

¹⁰ NA, ČM 1856–1883, sign. 30/6/5950, kart. 1457.

schodkový s očekávanými příjmy 4282 zl. a výdaji 5212 zl., přičemž schodek měl být vyrovnán přírůstkem nových členů. Skutečnost se výrazně lišila od rozpočtu a na konci roku 1876 dosáhla Akademie křesťanská příjmů ve výši 10905,56 zl. a vydání pouze 7349,46 zl., takže hospodaření tohoto roku skončilo proti očekáváníi přebytkem. V dalších letech se však hospodaření dostalo do původně očekávaných mezí; např. v roce 1880 činil příjem 4440,28 zl. a vydání 3114,92 zl., nebo v r. 1882 příjem 4114,70 zl. a vydání 2606,91 zl.

Akademie křesťanská byla založena jako spolek národnostně a jazykově utrakvistický a výrazem toho byl na ustavující valné hromadě německý projev P. Edmunda Langera, katechety v dívčím ústavu u voršilek, v němž shrnul přípravné práce k založení spolku a vytkl jeho hlavní úkol tažení proti materialismu jako symptomu lži a nevědomosti.

Na ustavující valné hromadě Akademie křesťanské bylo zvoleno první ředitelství. Do čela spolku byl jako starosta postaven bývalý ministr kultu a vyučování v Hohenwartově kabinetu dr. Josef Jireček, jeho zástupcem se stal M. Karlach a za členy ředitelství byli zvoleni vysehradský probošt Václav Štulc, rektor semináře dr. František S. Bauer, architekt Antonín Barvitiš, redaktor Časopisu katolického duchovenstva dr. Klement Borový, katecheta prof. Jan Drozd, ředitel kůru Josef Förster, akademický malíř Josef Hellich, redaktor a muzikolog Ferdinand Lehner, katecheta Edmund Langer, malíř František Sequens, dr. Smolík a sochař L. Šimek. Kancelář ředitelství byla v budově Svatováclavské záložny v Řetězové ul. 223.

Jako tajemníka ředitelství Akademie křesťanské si M. Karlach přál mít kněze dr. Karla L. Řeháka, kterému nabízel byt ve Svatováclavské záložně a roční služné 1000 zl. nebo 1200 zl. bez bytu. Kardinál Schwarzenberg si však přál uchovat dr. Řeháka pro duchovní správu a doporučil Akademii křesťanské, aby jako tajemníka zaměstnala laika. Tak na toto místo nastoupil Antonín Matyáš z Moravy. Akademii věrně sloužil až do své sedmdesátky a vylíčení konce jeho angažmá i života vyznívá poněkud cynicky: „Když ho zastihla sedmdesátka a on cítil se k dosavadním výkonům již nedostatečným, musel se spokojiti se skromným odbytým, poněvadž akademie nemohla mu dáti výslužného. I odměnil jej dobrý Bůh sám tím způsobem, aby bídy netrpěl, že povolal ho k sobě právě v posledních dnech prosince, když od 1. ledna měl akademii definitivně opustiti“.¹¹

V počátcích činnosti Akademie křesťanské se nejprve rozvinula činnost koncertní a vydavatelská. Ve dnech 21. a 22. listopadu 1875 uspořádal hudební odbor několik koncertů

¹¹ Karel L. ŘEHÁK: Na paměť půlstoletého života Odboru vědeckého při křesťanské Akademii v Praze. Věstník Společnosti sv. Cyrila a Metoděje, 8, 1925, 1, 4.

duchovní hudby v pražských chrámech a v katolické Besedě a tato vystoupení chrámových sborů se setkala s velkým úspěchem. Časopis katolického duchovenstva to nadšeně glosoval: „Z té příčiny považujeme tento první pokus Akademie za šťastné prognostikon pěkné budoucnosti, kteráž tomuto ústavu kyne.“¹² Pokud jde o vydavatelskou činnost, odbor hudební převzal vydávání Cecílie a odbor umělecký vydávání Methoda; oba tyto časopisy redigoval Ferdinand Lehner. Od začátku roku 1876 se stal Časopis katolického duchovenstva orgánem vědeckého odboru Akademie křesťanské a tento krok byl hodnocen jako záchrana časopisu, který se potýkal s vážnými finančními problémy. Roční počet čísel klesl z osmi na šest, ale Akademie okamžitě zvýšila počet na sedm a byla odhodlána se vrátit k původnímu počtu osmi čísel ročně. Dne 29. ledna 1876 vyšlo pro německé členy první číslo měsíčníku Christliche Akademie jako příloha časopisu Beobachter a jejím redaktorem se stal Edmund Langer.

Druhá valná hromada se sešla 2. dubna 1876 a bylo na ní zvoleno nové vedení Akademie křesťanské. Starostou se stal spiritus agens spolku M. Karlach a jeho náměstkem Josef Hellich. Valná hromada také schválila návrhy A. Barvitia a Fr. Sequense na symboliku Akademie křesťanské. Na pečeti byl vyobrazen Konstantinský monogram Kristův mezi písmeny α a ω a okružní nápis Sigillum academiae christianae Pragensis. Na pečeti vědeckého odboru bylo vyobrazení sv. Cyrila a na pečeti hudebního odboru obraz sv. Cecílie.¹³

V roce 1876 se Akademie křesťanská rozrostla o součást, která ji provázela po celou dobu existence a jako jediná ji i přežila. Byl zřízen paramentní ústav, který měl dvojí poslání. Jednak měl zhotovovat paramenta podle estetických názorů uměleckého odboru Akademie křesťanské, jednak svou podnikatelskou činností měl vylepšovat rozpočet Akademie.

Akademie křesťanská se snažila o blýskavou prezentaci ve veřejnosti. K tomu posloužily mj. blahopřání papeži Piu IX. k narozeninám dne 13. května 1876 a pozdravná adresa zaslaná papeži k 30. výročí jeho pontifikátu dne 21. června téhož roku. Adresa byla provedena uměleckým způsobem¹⁴ a poděkování Pia IX. za adresu ze dne 8. listopadu 1876 bylo vystaveno v prostorách Akademie. Při návštěvě papežského nuncia Jacobiniho z Vídně do Prahy bylo ředitelství Akademie křesťanské nunciem přijato k audienci.

¹² Časopis katolického duchovenstva 16, 1875, 453.

¹³ Časopis katolického duchovenstva 17, 1876, 219.

¹⁴ Popis je uveden v Časopisu katolického duchovenstva 17, 1876, 292–293.

V roce 1876 vznikl v Německu spolek obdobného zaměření jako Akademie křesťanská, který se v následujících letech stal pro Akademii vzorem a inspirátorem. Na rok 1876 připadly oslavy 100. výročí narození Jana Josefa Görrese a proto spolek založený v Koblenci si zvolil název Görres – Gesellschaft s podtitulem společnost k pěstování vědy v katolickém Německu. Duchovní patron této společnosti byl původně republikán, avšak po návštěvě Paříže v roce 1799 radikálně změnil své názory. Působil nejprve jako učitel v Koblenci, pak se habilitoval jako docent v oboru asijské mytologie na univerzitě v Heidelbergu a věnoval se jak historii, tak politice. Vrcholem jeho akademické kariéry bylo, když ho král Ludvík I. povolal v roce 1827 za profesora dějin do Mnichova. Zde se stal vůdcem kruhu, který si dal za úkol obnovu katolického života v Německu. Tu vydal své pětisvazkové dílo *Christliche Mystik* zaměřené proti racionalismu a naturalismu. V Mnichově zemřel na prahu revolučních událostí 29. ledna 1848. Společnost přijavší jeho jméno však více navazovala na jeho vědecký než spirituální odkaz. Podporovala různé vědecké podniky a mladé katolické učence a v roce 1889 založila badatelský ústav v Římě, který měl zkoumat prameny k německým dějinám ve vatikánských a římských archivech. Tento ústav se stal předobrazem řady dalších národních badatelských ústavů v Římě, které zde působí dosud.

Ve vedení Akademie křesťanské se v dalších letech postupně střídaly její zakladatelské osobnosti. Po M. Karlachovi byl starostou v letech 1879 – 1880 do své smrti Josef Hellich, v letech 1880 – 1882 František S. Bauer, po jeho jmenování brněnským biskupem v období 1882 – 1887 Antonín Barvitijs a pak v letech 1889 – 1894 Klement Borový. Akademie křesťanská si udržovala apolitický ráz, snad aby i rozptýlila obavy, které mělo pražské policejní ředitelství při jejím vzniku. Pouze při valné hromadě dne 19. března 1877 zaznamenal dozírající policejní úředník Svoboda výrok, který mohl být chápán politicky. Valná hromada tehdy doporučila svým členům velkou účast na katolickém sjezdu ve Vídni v dubnu 1877, neboť na něm mělo dojít ke sjednocení katolíků proti nepřátelům církve. Starosta Akademie křesťanské M. Karlach byl na tomto sjezdu zvolen předsedou odboru pro věci sociální.¹⁵ S ohledem na politické konotace byl na obsah valné hromady Akademie křesťanské upozorněn i ministr vnitra ve Vídni.

Ředitelství Akademie křesťanské se snažilo, aby na valných hromadách kromě obvyklé spolkové agendy zazněly i odborné přednášky. Jejich názvy naznačují, jaké odborné

¹⁵ NA, ČM 1856–1883, sign. 30/6/5950, čj. 16969/1877, kart. 1457. – F. X. KRYŠTŮFEK: cit. d., 711.

a společenské zaměření Akademie v prvních letech měla. V roce 1880 zazněla německá přednáška prof. dr. Schindlera o pravosti ostatků sv. Vojtěcha v Praze a česká přednáška dr. Fr. Krásla o životě a díle kardinála Harracha. V roce 1881 pohovořil Ant. Barvitijs o stavbě kostela sv. Václava v Praze na Smíchově a dr. Jan Palacký o pokroku v přírodních vědách s ohledem na haeckelismus. V roce 1882 pojednal arcibiskupský ceremonář Josef Pachta o potřebě přírodovědeckých studií a Josef Mocker o mozaice, jejích dějinách a o mozaikovém obrazu na jižním průčelí svatovítského dómu z roku 1371. A dále víme, že v roce 1883 přednášeli Klement Borový o životě a díle arcibiskupa Bedřicha knížete Schwarzenberga a Ferdinand Lehner o církevní hudbě. Jak je z tohoto přehledu vidět, přednášky byly postupně voleny ze všech oborů činnosti Akademie křesťanské a zajišťovaly je jednotlivé odbory. V jejich působení bylo těžiště činnosti spolku.

Odbor vědecký se ustavil na valné hromadě dne 9. března 1876 a do svého vedení si zvolil profesora teologie dr. Františka Bauera, profesora teologie dr. Klementa Borového, katechetu Jana Dorovína, profesora na gymnasiu Jana Drozda, vyšehradského kanovníka Josefa Ehrenbergera, kaplana u sv. Štěpána v Praze Václava Honejska, katechetu Antonína Mužíka, vládního radu dr. Vincence Náhlovského, profesora teologie dr. Antonína Reinwartha, vikaristu na Vyšehradě dr. Karla Řeháka, profesora teologie dr. Ruperta Smolíka, profesora teologie dr. Josefa Schindlera a vicerektora arcibiskupského semináře Josefa Zennefelse.

Předsedou odboru si členové výboru zvolili dr. Klementa Borového, místopředsedou dr. Schindlera, jednatelem Jana Drozda, pokladníkem Jana Dorovína, zapisovatelem a knihovníkem dr. Řeháka. Již v roce 1876 vypsala vědecký odbor cenu 200 zl. na dílo na téma „Jaké jsou následky podryvání církevní autority v sociálním životě“, výsledky této soutěže mi bohužel nejsou známy. Vědecký odbor se rozdělil do čtyř komitétů – časopiseckého, přednáškového, knihovního a pro rozšíření vědeckého odboru. Zvláště první z nich byl agilní a staral se o vydávání Časopisu katolického duchovenstva. Také knihovní komitét v čele s dr. Řehákem usilovně pečoval o vybudování spolkové knihovny. Když dr. Řehák knihovnu uspořádal a zkatologizoval, vybral z ní architekt Barvitijs knihy o umění a odnesl je do knihovny uměleckého odboru. To se dr. Řeháka dotklo a z funkce knihovníka se poděkoval. Osířelé knihovny se poté ujal dr. Bauer. Po úpadku Svatováclavské záložny se musela Akademie křesťanská vystěhovat z dosavadního sídla a přestěhovala se nejprve do domu stavitele Sigmunda poblíž Rudolfiny a potom do nadačního domu voršilek u Národního divadla. V obou domech užívala Akademie jen stísněné prostory, a proto si s sebou mohla přenést jen nejpotřebnější knihy. Většina knihovny byla proto uložena do arcibiskupského semináře a posléze v konventu maltézských rytířů.

Do vedení hudebního odboru byli zvoleni P. Ferdinand Lehner jako předseda a členové kaplan F. Ekert, ředitel kůru Josef Förster, katecheta Edmund Langer, adjunkt teologie Vincenc Luksch, ředitel kůru F. Z. Skuherský a ředitel kůru J. A. Starý. První výbor hudebního odboru oznámil záměr založit v Praze sborovou pěveckou školu. Začal pěstovat varhanní hudbu a staral se o stavbu a opravy varhan. Utvořil dva komitety: historický pro sbírání a zpytování domácích kancionálů a chorálů a praktický pro koncerty a přednášky. Především však začal pracovat na změně stanov hudebního odboru Akademie křesťanské, k níž byl výbor hudebního odboru zmocněn valnou hromadou dne 14. prosince 1878. Změna spočívala jednak v přejmenování hudebního odboru na Obecnou jednotu Cyrillskou, neboť sv. Cyril byl pokládán za zakladatele liturgického zpěvu a kostelní písně u nás, jednak ve vytvoření hierarchické struktury, kdy Obecná jednota Cyrillská zůstala na úrovni odboru Akademie křesťanské, ale vedle ní mohly vznikat farní cyrillské jednoty. České místodržitelství potvrdilo stanovy 31. ledna 1879. Ustavující valná hromada Obecné jednoty Cyrillské dne 21. listopadu 1879 schválila návrh nových stanov a usnesla se požádat, aby mohla působit ve všech královstvích a zemích zastoupených na říšské radě. Návrh stanov předložili Ferdinand Lehner a Josef A. Hellich Ministerstvu vnitra ve Vídni, které změnu stanov povolilo dne 20. února 1880 výnosem čj. 1980/80.¹⁶ Po schválení stanov se vyrojila řada farních cyrillských jednot, např. v Klatovech, Ústí nad Labem, Táboře, Svojsčicích, Popovicích, Rakovníku, Hodoníně, Dolním Újezdě a v Praze u sv. Haštala, sv. Štěpána, sv. Jindřicha, sv. Petra, sv. Havla a v Karlíně. V roce 1882 již bylo např. v litoměřické diecézi 11 farních jednot, v královéhradecké diecézi 10 jednot a v českobudějovické diecézi 8 jednot. Ukázkou spolupráce Obecné jednoty a farních jednot byla církevně – náboženská škola, kterou Ferdinand Lehner uspořádal o prázdninách v roce 1881 v Praze ve dnech 2. – 4. srpna. Pro účastníky připravil vyučování zpěvu, přednášku o liturgickém významu církevního zpěvu a praktikum varhanní hry.

Do vedení uměleckého odboru byl jako první předseda zvolen malíř Josef A. Hellich a členy se stali architekt A. V. Barvitijs, fotograf Jindřich Eckert, Edmund Langer, Ferdinand Lehner, architekt Josef Mocker, Fr. Pohl OP, malíř František Sequens a sochař L. Šimek.¹⁷

¹⁶ NA, ČM 1856–1883, sign. 30/6/5950, kart. 1457. Širší souvislosti vzniku Obecné jednoty Cyrillské uvádí Tomáš SLAVICKÝ: Snadno přehlédnutelné výročí... Perspektivy, příloha Katolického týdeníku, duben 2003, 7.

¹⁷ V literatuře je uvedeno, že umělecký odbor vznikl ještě před založením Akademie křesťanské dne 13. 12. 1875. Toto konstatování je nepřesné, neboť ustavující valná hromada Akade-

Časopiseckým orgánem uměleckého odboru se stal Method a církevnímu umění se věnoval i německý časopis Christliche Akademie. Umělecký odbor vydal jako drobné tisky obrázky českých patronů a navrhl novou železnou svatojanskou kapli pro pouť na Karlově mostě v Praze. Jinak se však převážně věnoval konzultacím a posuzování církevních staveb, jejich oprav a hodnocení uměleckých předmětů určených pro kostely.

V prvních letech např. umělecký odbor posuzoval stavbu kostelní věže ve Vodňanech, opravu pohořelého kostela ve Stráži (Neustadt), stavební úpravy kostelů v Nížebohách, ve Mšeně, v Bielitz, ve Velelibech, restaurování kostela v Prachaticích, stavbu arkád na Vyšehradském hřbitově, pořízení řady oltářů a kazatelen nebo vypracoval doporučení křížové cesty podle malíře Führicha pro Velkou Řetovou. Tato široká aktivita však vyvolala i odmítavou reakci v uměleckých kruzích. Dne 22. srpna 1883 si dopisem stěžoval akademický malíř Antonín Donnhaus místodržiteli v Praze svobodnému pánovi von Krausovi na to, že Akademie křesťanská vyvíjí škodlivý monopol na církevní umění, že malíři stojící mimo Akademii křesťanskou zůstávají bez práce a trpí nouzí, neboť objednávky na umělecká díla musí duchovní a patroni kostelů zasílat Akademii křesťanské.¹⁸ Tato stížnost byla ojedinělá, možná ostatní tvůrci církevních děl se zapojili do Akademie křesťanské, a proto není známo, že by České místodržitelství nějak proti Akademii křesťanské zakročilo. Již od počátku Akademie křesťanské živořil odbor archeologický. Ve srovnání s odborem uměleckým se nedostatečně profileoval, což bylo způsobeno i tím, že personální složení obou odborů bylo téměř totožné. Také výbory obou odborů se téměř překrývaly, pouze ve výboru odboru archeologického nahradil Edmunda Langera advokát dr. Toman. Výboru předsedal architekt Barvitiu a jeho zástupcem byl architekt Josef Mocker.

mie křesťanské se konala již dne 15. srpna 1875. Srv. Taťána PETRASOVÁ: Časopis Method (1875–1905) a program křesťanského umění v Čechách a na Moravě. In: Neklidem k Bohu. Náboženské umění v Čechách a na Moravě v letech 1870–1914. Ed. A. FILIP – R. MUSIL, Praha 2006, s. 257–272.

¹⁸ NA, ČM 1856–1883, sign. 30/6/5950, čj. 60335/83, kart. 1457.

Kapitola 2

Činnost Akademie křesťanské v období zakladatelské generace ¹⁹

Zakladatelská generace Akademie křesťanské profilovala její činnost zhruba do konce 19. století. Vývoj členské základny procházel obvyklým způsobem jako u jiných spolků; po strmém vzrůstu, kdy po dvou letech existence dosáhl počet členů čísla 3040 osob, následoval útlum a pokles, až se počet členů ustálil mezi 1200 a 1300. Ani placení členských příspěvků nebylo na výši, neboť v říjnu 1878 vydalo ředitelství provolání ke členům, aby řádně platili členské příspěvky a případně poskytli Akademii finanční dary na krytí rozpočtového schodku. V roce 1885 požádala Akademie křesťanská jednotlivé ordinariáty o doporučení a podporu při rozšiřování členské základny. Žádosti neprodleně vyhověly ordinariáty v Praze, Hradci Králové a Českých Budějovicích a v příštím roce i v Litoměřicích a v Brně. Jen olomoucký ordinariát si držel odstup od těchto aktivit. Výběr členských příspěvků nepokrýval výdaje spolku, a proto byla Akademie závislá na darech Svatováclavské záložny a České spořitelny a také císař František Josef I. Akademii každoročně přispíval částkou 100 zl.

Akademie křesťanská měla i své odpůrce, a to i v řadách duchovenstva. Ve zprávě o činnosti za rok 1889 se hovořilo o blíže nespecifikovaných útocích na Akademii a ani jejich literární opis slovy „chlebařství špekulantů“ nadává tušit, o co se vlastně jednalo. Pravděpodobně existovalo podezření ze špatného hospodaření a nedbalého vedení účtů, neboť v roce 1894 neopomněla zpráva v Christliche Akademie zdůraznit, že revize jmění ukázala, že vznesená obvinění vůči Akademii křesťanské jsou neoprávněná. O řádném a správném vedení Akademie křesťanské byla vydána veřejná proklamace, schválená kardinálem Schönbornem a zasláná všem ostatním ordinariátům. Zároveň si Akademie křesťanská znovu nechala potvrdit kanonické schválení pražským ordinariátem a hodlala získat schválení i ostatních ordinariátů, aby mohla regulérně působit ve všech českých a moravských diecézích. V Časopisu katolického duchovenstva bylo v roce 1894 vyjádřeno mínění, že po schválení spolku všemi ordinariáty snad umlknou hlasy odpůrců.

Tyto potíže možná také přispěly k tomu, že představitelé Akademie křesťanské využívali četné příležitosti k tomu, aby vyjádřili svou loajalitu k církevní hierarchii a k monarchii. Koncem roku 1876 navštívili Akademii kardinál Bedřich Schwarzenberg a světicí biskup Karel

¹⁹ Tato část je převážně psána podle zpráv o činnosti otiskovaných v Časopisu katolického duchovenstva a v Christliche Akademie.

Prucha. Dne 21. května 1877 zaslala Akademie pozdravnou adresu papeži Piu IX. k 50. výročí jeho biskupského svěcení. V roce 1878 Akademie uskutečnila k 500. výročí úmrtí císaře Karla IV. zádušní mši svatou a koncert a vydala obrazové album a různé umělecké předměty. Oddanou úctu prokazovali spolkové činovníci i nástupci Pia IX. papeži Lvu XIII., kterému zaslali dne 7. března 1880 blahopřejný telegram k 50. výročí získání doktorátu, a ředitelství se usneslo dne 15. listopadu poslat papeži děkovnou adresu za Cyrilometodějskou encykliku, kterou Lev XIII. vydal 30. září téhož roku. K 50. výročí kněžství uspořádala exercicie. Lze se domnívat, že pro papeže Lva XIII. nebyla Akademie křesťanská jen nějakým anonymním spolkem, neboť v roce 1882 udělil starostovi Akademie A. V. Barvitiovi rytířský kříž řádu sv. Řehoře Velikého. Téhož roku Akademie zaslala biskupu J. J. Strossmayerovi adresu k dostavbě djakovarské katedrály a dočkala se jeho odpovědi. Po smrti kardinála Schwarzenberga v roce 1885 se stal protektorem Akademie křesťanské nový pražský arcibiskup František Schönborn.

V roce 1889 byl v Římě před Vatikánem postaven pomník Giordana Bruna a papež Lev XIII. se plamenně ohradil proti této provokaci. Akademie křesťanská reagovala na jeho vystoupení telegramem zaslaným státnímu sekretáři kardinálu Rampollovi do Říma: „Valná hromada Akademie křesťanské v Praze, konaná dne 17. června 1889, naprosto zavrhuje ony politování hodné manifestace, kteréž v posledních těchto dnech heslem sobě obravše jméno odpadlíka Giordano Bruno, nepřátelské nájezdy proti Svaté Stolicí vyvolaly. Bezbožným pokusům těmto slovem pravdy na odpor se postavil svatý Otec Lev XIII., jemuž jak obdiv náš za příčinou nepřemožené jeho statečnosti, tak i ubezpečení o synovské lásce naší a věrné oddanosti ku svaté Stolicí Vaší Eminencí dobrotivě sděliti račiž. A. V. Barvitijs, architekt, starosta Akademie křesťanské.“²⁰

Významnou iniciativou vědeckého odboru již z roku 1877 bylo vydávání katolické encyklopedie. V Časopisu katolického duchovenstva se v roce 1880 objevil podnět, aby k jubilejnímu cyrilometodějskému roku 1885 vědecký odbor Akademie křesťanské vydal Slovník církevní podle vzoru Freiburger Kirchenlexikon. V roce 1881 shromáždil vědecký odbor 57 spolupracovníků pro přípravu encyklopedických hesel. Zamýšleným nakladatelem bylo Dědictví svatého Prokopa, které však dospělo k přesvědčení, že tento úkol je nad jeho síly a v roce 1882 na tento záměr rezignovalo. Duší tohoto podniku byl zprvu dr. M. Karlach, který navrhl ustavení terminologické komise a pak komise pro výběr encyklopedických hesel.

²⁰ ČKD, 30, 1889, 371. – Petr ŠPIČKA: Jordán Bruno. ČKD, 30, 1889, 511–522.

Na valné hromadě 18. května 1882 navrhl prof. Drozd pozměněnou koncepci, aby v roce 1885 k 1000. výročí úmrtí sv. Metoděje vyšel první sešit české teologické encyklopedie. V tomto díle viděl i šanci k překonání útlumu v činnosti Akademie křesťanské. Práce se ukázala jako odborně i organizačně náročnější než si její iniciátoři představovali. Příprava encyklopedie několik let stagnovala, spojitost s metodějským jubileem byla zapomenuta a až v roce 1886 byla obnovena jednání s Dědictvím sv. Prokopa. V roce 1888 byl sestaven seznam hesel začínajících písmeny A – D a v následujícím roce byla témata rozdělena zpracovatelům. První hesla byla odevzdána redakci a bylo potěšitelné, že ke spolupráci se dobrovolně hlásili mladší autoři. S vydáním se však stále otálelo a někteří autoři odevzdávali zpracovaná hesla redakci Ottova slovníku naučného. V roce 1890 bylo vydání odročeno z důvodů, které spočívaly mimo Akademii křesťanskou, v roce 1891 byl zaznamenán další zájem o autorství hesel, v roce 1892 se údajně schylovalo k vydání prvního dílu, ale v roce 1894 se znovu opakovalo, že se bez průtahů přikročí k vydání prvního svazku, byl zvolen třináctičlenný redakční komitét a sestaven seznam recenzentů slovníku, přičemž počet spolupracovníků na psaní hesel dosáhl počtu 53. Dalšímu pokračování tohoto díla se budeme věnovat ještě později.

Pomalé tempo přípravy bylo také důsledkem dvou stagnačních období 1884 – 1887 a 1889 – 1893, kdy se vědecký odbor z neznámých důvodů téměř nescházel. Po celou tuto dobu byl jeho předsedou dr. Klement Borový až do 31. srpna 1897, „načež povolán jest za čestné zásluhy své pro odplatu záhrobní“.²¹ Kl. Borový byl skutečně vynikající osobností, působil jako profesor církevního práva, v Praze byl zvolen členem Městské rady a poslancem zemského sněmu a dosáhl jmenování členem České akademie věd a umění. Možná pro tolik aktivit mu nezbývalo tolik energie pro vedení vědeckého odboru Akademie křesťanské. Po jeho smrti pokračovala stagnace činnosti odboru až do volby nového předsedy dne 17. října 1897, jímž se stal metropolitní kanovník dr. František Krásl, později světící biskup pražský a probošt u sv. Víta. Do výboru vědeckého odboru byli tehdy zvoleni také dr. Antonín Podlaha a dr. Josef Tumpach.

V německém časopisu *Christliche Akademie* došlo v roce 1878 k personální změně. Edmund Langer se stal z redaktora vydavatelem časopisu a na redaktorské místo nastoupil Flori-

²¹ Karel L. ŘEHÁK: Na paměť půlstoletého života Odboru vědeckého při křesťanské Akademii v Praze. *Věstník Společnosti sv. Cyrila a Metoda*, 8, 1925, 2–5, 26–29, 50–51, 82–84.

an Scharworth. Tento časopis byl velmi všestranný a přinášel články z oboru historie,²² dějin umění, liturgiky, hudby, teatrologie, přírodních věd, filosofie i práva. Z jeho zaměření je také patrné, že němečtí členové Akademie křesťanské se aktivně podíleli na činnosti obdobných spolků v Německu a Rakousku. V roce 1884 např. tento časopis referoval o X. generálním shromáždění cecilských spolků pro všechny německojazyčné země, které se sešlo ve dnech 18. – 20. srpna 1884 v Mohuči.

V roce 1889 Christliche Akademie obšírně referovala o katolickém sjezdu ve Vídni, zejména o jeho vztahu k vědě a umění a o programu výzkumu církevních dějin. Z hlediska národnostních vztahů bylo pozoruhodné vystoupení M. Karlacha v diskusi o sjednocení hudebních a pěveckých spolků sv. Cecílie. Upozornil na existenci svatocyrilských spolků obdobného zaměření v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a jejich připojení ke svatocecilským spolkům prohlásil za nemožné. Národnostní ohled tu nepochybně převážil nad zřetelem obsahovým a náboženským. Sjednocovací snahy německo-rakouských katolíků byly již staršího data a Edmund Langer jim byl nakloněn. V roce 1884 referoval v Christliche Akademie o valné hromadě hornorakouského spolku sv. Cecílie v říjnu 1884 ve Welsu, na níž padl návrh na vytvoření celorakouského nebo celoříšského spolku sv. Cecílie. Langer byl takovému spojení nakloněn, ale projekt ztroskotal na rakouském partikularismu, odporu neněmeckých spolků a nesouhlasu politických úřadů v Dolních Rakousích. Autor byl stoupencem německo - rakouské spolupráce v oblasti církevní hudby, ale uvědomoval si obtíže organizačního vyjádření takové spolupráce. Proto hledal nějaké kompromisní řešení, např. ponechání českých cyrilských jednot mimo organizaci svatocecilských spolků, avšak umožnění Němcům v Čechách, aby se přidali ke Všeobecnému spolku sv. Cecílie.

Časopis Christliche Akademie a s ním i jeho čtenáři pozorně sledovali nové sdružení katolických učenců v Rakousku, které přijalo do svého názvu Leo-Gesellschaft jméno současného papeže. Tato společnost se ustavila 28. ledna 1892 ve Vídni a měla obdobné zájmové zaměření jako Akademie křesťanská; členila se na sekci filosoficko – teologickou, právnickou a umělecko – literární. Christliche Akademie upozorňovala na vydavatelskou produkci Leo-Gesellschaft, např. na reprezentativní publikaci *Die katholische Kirche unserer Zeit und ihre Diener in Wort und Bild* z roku 1896.

²² Např. v 7. ročníku z roku 1882 ve čtvrtém čísle na str. 25–29 zveřejnil Edmund LANGER své teoretické pojednání *Katholische Geschichts-Auffassung*.

Odbor umělecký vyvíjel činnost poradenskou, tvůrčí a výstavní a občas řešil konkurenční spory. V roce 1890 se staly dva takové případy; zatímco konkurenční prostředí mezi Akademií umění, Českou akademií věd a umění a Akademií křesťanskou spočívalo hlavně v ideové rovině a Akademie křesťanská se ho neobávala, neboť u každé zmíněné instituce spatřovala jiné pole působnosti, konkurenční spor s firmou Josef Neškudla, obchod s paramenty a liturgickým náčiním v Jablonném nad Orlicí, měl ekonomický rozměr.²³

Časopis *Christliche Akademie* přinášel zprávy o jednotlivých kostelech, k jejichž opravám se umělecký odbor vyjadřoval, referoval o objednávkách a dodávkách uměleckých předmětů pro katolické kostely, otiskoval dobrozdání k návrhům umělecké výzdoby chrámů a k otázkám degradace kostelních uměleckých památek a způsobech jejich ochrany a obnovy²⁴ a vyčísloval finanční hodnotu dodávek uměleckých předmětů (např. 43.144 zl. v roce 1884, 55.734 zl. v roce 1885 a 56.453 v roce 1886).

V roce 1888 uspořádala Akademie křesťanská římskou pouť s výstavou a v roce 1889 se podílela na zemědělské a průmyslové výstavě v Kouřimi, kam zapůjčila některá umělecká paramenta a liturgické náčiní. Porota ocenila expozici Akademie křesťanské zlatou medailí. V roce 1890 byla Akademii křesťanské předložena výzva k záchraně kláštera blahoslavené Anežky v Praze. Akademie uznala, že tento úkol překračuje její síly, ale byla ochotna spojit se se spolky podobného ražení k dosažení ušlechtilého cíle. Od roku 1890 se Akademie začala připravovat na Zemskou jubilejní výstavu, plánovanou na rok následující. Jubilejní akce v té době se vztahovaly většinou k životním nebo panovnickým jubileím císaře Františka Josefa I. V tomto případě tomu tak nebylo, zemská výstava měla připomínat 100. výročí první průmyslové výstavy v Praze v roce 1791. Zemská jubilejní výstava měla demonstrovat hospodářský rozmach Čech a po sporech mezi českou a německou buržoazií se stala především manifestací českých hospodářských a kulturních sil.²⁵ Expozice Akademie křesťanské byla velmi zdařilá, navštívil ji i císař František Josef I. Akademie byla oceněna státním diplomem a Augusta Rosenkrancová z Paramentního ústavu byla vyznamenána zlatou medailí. V roce 1891 se

²³ ČKD, 31, 1890, 499. – *Christliche Akademie*, 15, 1890, 23.

²⁴ *Christliche Akademie* v ročnících 1886 a 1888 přinesla celou sérii článků na toto téma.

²⁵ Popis a rozbor Zemské jubilejní výstavy v roce 1891, která se uskutečnila na výstavišti v pražské Stromovce, poskytuje např. kniha Tomáš VLČEK: Praha 1900. Panorama, Praha 1986, s. 62–67.

Akademie podílela kromě zemské jubilejní výstavy ještě na zemědělské a živnostenské výstavě v Kroměříži od 3. do 16. září. Na výstavách se prezentoval především umělecký odbor Akademie křesťanské liturgickými předměty zhotovenými podle návrhů členů uměleckého odboru a ornáty, pluviály, vely a antependii vyrobenými v Paramentním ústavu.²⁶

Odbor hudební, jak jsme se již zmínili v I. kapitole, prošel zásadní změnou v roce 1879, kdy se přeměnil v pobočný spolek s názvem Obecná jednota Cyrillská a jím vydávaný časopis Cecilie se přejmenoval na Cyrill. Tento směr Akademie křesťanské byl pravděpodobně nejživější. V roce 1886 bylo v cyrilských jednotách organizováno již 2480 členů a kromě Obecné jednoty Cyrillské již existovalo v Čechách 27 farních jednot a na Moravě 17 farních jednot. Velmi oblíbené byly cyrilské pěvecké školy pro chorální zpěv, které do roku 1886 vyškolily 1187 posluchačů (848 frekventantů v Čechách v 18 školách a 339 frekventantů na Moravě ve 12 školách). Cyrilské jednoty byly vnímány jako obnova a obroda někdejších literátských bratrstev.

V době rozmachu cyrilských jednot se neobjevují žádné zmínky o dřívějších snahách o povznesení duchovní hudby v Čechách a toto hnutí je vnímáno jako zakladatelské. Až ve 20. století se v časopise Cyril objevily připomínky dřívějších aktivit na tomto poli. Dobroslav Orel připomněl, že v roce 1810 byla založena Jednota k zvelebení hudby, která v roce 1811 otevřela pražskou konzervatoř. Premonstrát Romuald Rudolf Perlík pak konstatoval, že v 19. století stála církevní hudba pod silným vlivem světské hudby, zvláště opery, a proto se v roce 1826 podle Orla odštěpila od Jednoty k zvelebení hudby Společnost přátel hudby duchovní, podle Perlíka byl založen Spolek přátel pro pěstování církevní hudby (asi jde o různé překlady německého názvu). Toto nápravné hnutí založilo v roce 1830 varhanickou školu a vedle toho se snažilo o pěstování latinského liturgického zpěvu a vydáním Zpěvu duchovního k varhanám usilovalo o pozvednutí lidového zpěvu. Toto hnutí pravděpodobně jen živořilo a nebylo příliš známo, proto skupina kolem Ferdinanda Lehnera v 70. letech 19. století se nesažila toto hnutí oživit, ale přikročila k obrodě církevní hudby na nových základech. Kupodivu Společnost přátel hudby duchovní formálně existovala ještě dlouhou dobu, až 1. listopa-

²⁶ Zásady činnosti Paramentního ústavu otiskla Christliche Akademie v č. 7 a 8 z roku 1876.

du 1903 byla podle Dobroslava Orla rozpuštěna, neboť její úkoly převzala Obecná jednota cyrilská.²⁷

Podle R. Perlíka bylo dobou rozkvětu cyrilských jednot období 1878 – 1894,²⁸ kdy v čele Obecné jednoty cyrilské stál Ferdinand Lehner.²⁹ Jeho vzory byli reformátoři církevní hudby v Německu Caspar Ett, Karl Proske, Franz Xaver Witt a Franz Xaver Haberl. Kolem časopisu Cyrill se mu podařilo shromáždit vynikající spolupracovníky jako Pavla Křížkovského, Leoše Janáčka, Josefa Bohuslava Foerster, Karla Konráda, Dobroslava Orla, Albana Schachleitera a Vojtěcha Říhovského, kteří se zapojili do obrodného cyrilského hudebního hnutí.

Obecná jednota cyrilská začala svižně naplňovat své úkoly vytčené ve stanovách: provozovat církevní skladby, zřizovat školy a ústavy, pořádat přednášky a rozpravy, vydávat spisy o církevní hudbě a nové i staré skladby duchovní hudby a vést odbornou knihovnu. Iniciovala revizi českého kancionálu, vydávala posudky na varhany, na staré i nové skladby církevní hudby a na odbornou hudební literaturu. Vydávala pokyny a doporučení pro duchovní správce a pro ředitele kůru pro správné provádění církevní hudby, např. v době postní. Koncerty byly pořádány buď jako součást slavnostních shromáždění Akademie křesťanské nebo při významných historických výročí jako bylo 500. výročí úmrtí Karla IV. nebo i samostatně.

Asi největší péči věnovaly cyrilské jednoty hudební pedagogice. Ještě před přeměnou hudebního odboru Akademie křesťanské v Obecnou jednotu cyrilskou byla v roce 1876 založena sborová škola pěvecká v budově Svatováclavské záložny, v níž se ujal výuky František

²⁷ Dobroslav OREL: Společnost přátel hudby duchovní. Cyrill 43, 1917, 103-107. – Romuald R. PERLÍK: Půlstoletí církevní hudby v Čechách. K jubileu padesátiletého trvání Obecné jednoty cyrilské. Cyril 55, 1929, 6-7, 29-30, 44-45, 97 a pokračování v roč. 56, 1930, 3.

²⁸ Toto období činnosti Obecné jednoty cyrilské sleduji převážně podle informací publikovaných v časopise Cecilie a na něj navazujícím časopisu Cyril.

²⁹ Ferdinand Lehner se narodil 6. 6. 1837 v Rokycanech, v roce 1862 byl vysvěcen na kněze a působil jako kaplan krátkou dobu ve Stupně, v Praze – Michli, v Praze u sv. Havla a od roku 1865 v Praze – Karlíně. V roce 1890 byl jmenován papežským komořím. Od 1. května 1892 až do své smrti 1. března 1914 byl farářem u sv. Ludmily v Praze na Vinohradech. (Podle článku Jaroslava DUŠKA Ferdinand J. Lehner, zakladatel Cyrila a Obecné jednoty cyrilské. Cyril 60, 1934, 99-102).

Chlum, učitel hudby v Praze, a odborný dozor převzal prof. J. B. Foerster. Do prvního ročníku bylo přijato 96 žáků, z nichž 70 bylo osvobozeno od školného. Školu pravděpodobně dotovala Svatováclavská záložna. Ostatních 26 žáků platilo 1 zlatku měsíčně. Skoro polovina žáků postupně školu opouštěla, ale do nových ročníků se hlásili další zájemci, takže v roce 1877 navštěvovalo I. ročník 84 žáků a II. ročník 114 žáků a v roce 1878 navštěvovalo I. ročník 74 žáků, II. ročník 77 žáků a III. ročník 49 žáků. Krátkodobou školu, spíše kurs, uspořádala Obecná jednota cyrilská v roce 1881 ve dnech 2. – 4. srpna v Praze. V programu kursu přednášel emauzský opat P. Benedikt Sauter o gregoriánském chorálu, F. J. Lehner o polyfonii, prof. J. B. Foerster o církevních tóninách, Edm. Langer o částkách zpívané mše svaté, ceremonář Josef Pachta o liturgické stránce církevní hudby, ve společném referátu katecheta K. Konrád a emauzský benediktin P. Maurus Plattner o lidovém zpěvu a Fr. Chlum o vyučování zpěvu. Kursu se zúčastnilo 106 učitelů, ředitelů kůrů a kněží.

Hudební odbor Akademie křesťanské zprvu neměl dostatek sil pro zřízení varhanické školy. Proto se v roce 1876 obrátil na Jednotu přátel k pěstování hudby v Praze (byla to snad Společnost přátel hudby duchovní, zmíněná výše?), aby při své varhanické škole zřídila též jednoletý kurs pro venkovské varhaníky – samouky. Jiným praktickým krokem byla návštěva delegace hudebního odboru Akademie křesťanské u pražského primátora E. Škramlíka se žádostí, aby Rada hlavního města Prahy při ustanovování ředitelů kůrů v chrámech, nad nimiž vykonávala patronát, jim uložila za povinnost pěstování chrámové hudby vážného, ušlechtilého a důstojného slohu. Ve jmenovacích dekretech se pak skutečně tento závazek objevoval.

Vedení hudebního odboru Akademie křesťanské a posléze Obecné jednoty cyrilské usilovalo v počátcích o vybudování sítě cyrilských jednot, neboť reforma církevní hudby a zpěvu musela probíhat především v jednotlivých farnostech a bez diecézních a farních jednot by úsilí Obecné jednoty cyrilské bylo marné a vyznělo by naprázdno. První diecézní cyrilská jednota vznikla ještě před změnou stanov dne 4. prosince 1878 v Českých Budějovicích, kde byl jejím oddaným přívržencem biskup Jan Valerian Jirsík. V roce 1879 zaslala Obecná jednota cyrilská všem českým a moravským ordinariátům své stanovy ke schválení a od března do června 1879 se jí tohoto schválení dostalo od českobudějovického biskupa Jana Valeriana Jirsíka, od brněnského biskupa Karla Nöttiga, od kapitulního vikáře litoměřického Augustina Bartoloměje Hilleho, od generálního vikáře pražského Alberta Küffera a od generálního vikáře královéhradeckého Jana Raise. Jen olomoucký ordinariát se schválením poněkud otálel.

Ferdinand Lehner v roce 1879 na stránkách časopisu *Cecilie*, který se v pololetí přejmenoval na *Cyrrill*, vyvíjel horečnou organizační činnost. Ve výzvě „Připravujme Cyrillské Jednoty!“ pobízel k organizaci diecézních a farních jednot, požadoval, aby při katedrálách se při-

pravovaly sborové školy pěvecké, aby diecézní jednoty se ujímaly patronátu nad hudbou a zpěvem v seminářích a alumnátech a aby i ve farnostech vznikaly podle možností sborové školy pěvecké. J. Breuner zde vylíčil zkušenosti z činnosti Cyrillské Jednoty diecézní v Českých Budějovicích a časopis otiskl vzorové stanovy pro diecézní jednoty a pro farní jednoty. Duše celého hnutí F. Lehner vydal pod názvem Farní Jednoty Cyrillské pokyn pro duchovní správce a ředitele kůru, jak si mají počínat při přípravě a ustavení farních jednot a jak mají dále organizovat jejich činnost.

Po schválení změny stanov vídeňským Ministerstvem vnitra dne 20. února 1880 bylo možno zakládat diecézní a farní cyrilské jednoty i mimo území Českého království podobně jako všude v německy zpívajících zemích bylo možno zakládat cecilské jednoty, ačkoliv ústředí cecilských jednot sídlo v Německu. V roce 1880 přibyly k diecézní jednotě česko-budějovické nové diecézní cyrilské jednoty v Brně a v Hradci Králové (založení se možná nezdařilo nebo jednota brzy zanikla) a v roce 1881 v Litoměřicích. Téhož roku zahájila činnost varhanická škola v Brně, zdejší pěveckou školu řídil František Kolísek a existovalo již 50 farních jednot. V roce 1882 všechny cyrilské jednoty sdružovaly 1777 členů a ve školách se připravovalo 1094 zpěváků. V roce 1883 již existovalo 102 farních jednot, které byly podle diecézní příslušnosti rozmístěny takto: Praha 40, Litoměřice 10, Hradec Králové 15, České Budějovice 16, Olomouc 7, Brno 13, Vratislav 1. Celkem sdružovaly 2867 členů a ve školách připravovaly 1377 zpěváků. V roce 1884 vznikla nová pěvecká škola při chrámu sv. Jiljí v Praze, která hned začala školit 210 zpěváků.

V následujících letech byly pravidelně v časopisu Cyrill publikovány výkazy o členské základně cyrilského hnutí, které dokládají jeho sílu na konci prvního decennia jeho existence.

Statistický přehled farních cyrilských jednot za rok 1885

Diecéze	Počet jednot	Počet členů	Počet žáků pěvec- kých škol
Pražská	26	447	412
Litoměřická	7	277	168
Královéhradecká	14	171	102
Českobudějovická	10	367	166
Olomoucká	9	279	32
Brněnská	20	939	307
Celkem	86	2480	1187

V poznámce bylo uvedeno, že farní cyrilské jednoty působí převážně v českých městech s výjimkou Příboru.

Statistický přehled farních cyrilských jednot za rok 1886

Diecéze	Počet jednot	Počet členů	Počet žáků pěvec- kých škol
Pražská	23	1056	680
Litoměřická	5	300	154
Královéhradecká	11	503	335
Českobudějovická	8	401	216
Olomoucká	4	216	81
Brněnská	20	2081	875
Celkem	71	4557	2335

Statistický přehled farních cyrilských jednot za rok 1887

Diecéze	Počet jednot	Počet členů	Počet žáků pěveckých škol
Pražská	24	1230	606
Litoměřická	5	429	166
Královéhradecká	12	569	395
Českobudějovická	8	368	226
Olomoucká	4	215	73
Brněnská	21	2255	994
Celkem	74	5066	2460

Statistický přehled farních cyrilských jednot za rok 1888

Diecéze	Počet jednot	Počet členů	Počet žáků pěveckých škol
Pražská	30	1554	1203
Litoměřická	5	261	116
Královéhradecká	12	538	323
Českobudějovická	9	386	205
Olomoucká	5	196	85
Brněnská	24	2359	1006
celkem	85	5294	2938

Z uvedených přehledů je patrné, že počet farních cyrilských jednot, počet jejich členů a počet žáků sborových pěveckých škol stále vzrůstal. Podílely se však na tom pouze pražská arcidiecéze a zvláště brněnská diecéze, kde co do počtu členů a žáků byl o církevní hudbu a zpěv největší zájem, a částečně královéhradecká diecéze. V ostatních třech diecézích cyrilské hnutí spíše stagnovalo.

V dalších letech již časopis Cyrill tyto statistiky nepřinášel, objevovaly se spíše zprávy o činnosti jednotlivých farních jednot. V roce 1893 byla založena diecézní jednota v Hradci Králové a jejím předsedou byl zvolen dr. Josef Mrštík, který o založení a programu této nové diecézní jednoty referoval v Cyrillu v roce 1894. Založení této diecézní jednoty se příznivě odrazilo i v početním růstu farních jednot v této diecézi, jejichž počet dosáhl v roce 1895 čísla

25. Nejvíce farních jednot v té době již působilo v brněnské diecézi, kde jich bylo registrováno 43. Celkový počet farních jednot v Čechách a na Moravě stoupl v roce 1898 na 112. K dalšímu růstu vyzýval v Cyrillu v roce 1901 přetištěný referát Václava Faykse z cyrilských exercicií dne 1. srpna 1900 v Jičíně pod názvem Kterak možno rozšířiti a uplatniti myšlénku Cyrillskou.

Pod názvem exercicie pořádala Obecná jednota cyrilská ne duchovní cvičení, nýbrž kursy církevní hudby, zpěvu a liturgie. Již výše zmíněný třídní kurs v roce 1881 byl počítán za první nebo druhé exercicie, neboť kurs v roce 1882 byl označen jako třetí exercicie. Tento kurs byl pozoruhodný tím, že se v něm poprvé projevilo národnostní štěpení v cyrilském hnutí a exercicie měly samostatné oddělení české a německé. Tyto kursy neprobíhaly každoročně, jak dokládá označení kursu v roce 1890 jako šesté exercicie. Větší akcí než tyto kursy byl sjezd přátel církevní hudby, který se uskutečnil ve dnech 10. – 12. září 1906 v Poděbradech a o němž téhož roku a na začátku příštího na stránkách Cyrilla referoval Bohumil Kašpar.

Spiritus agens cyrilského hnutí F. J. Lehner bilancoval v Cyrillu v roce 1899 dosavadní vývoj v článku Na prahu druhého čtvrtstoletí a v té době se již věnoval jiným zájmům. Když v roce 1929 rekapituloval P. Romuald R. Perlík v Cyrilu v článku „Půlstoletí církevní hudby v Čechách. K jubileu padesátiletého trvání Obecné Jednoty Cyrilské“ dosavadní vývoj cyrilského hnutí, období rozmachu uzavřel rokem 1894 a následující období 1894 – 1909 označil za dobu ustrnutí. F. J. Lehner se více věnoval dějinám umění a středisko hudebního dění se přesunulo do královéhradecké diecéze. Lehner v té době viděl stav cyrilského hnutí daleko optimističtěji. V bilančním článku „Na prahu čtvrtého desítiletí“ v roce 1904 v Cyrillu napsal: „Rostl počet dělníků a přátel, ale také se zmáhal počet odpůrců, kterým chorál byl překonaným stanoviskem a obrod polyfonie zpátečnictvím. Nastal zásadní boj jednak se zakořeněnými předsudky, jednak s tvrdošíjnou umíněností. Elita hudební shromažďovala se pod praporem cyrilským. Zákonodárství a předpisy církevní zjednávaly si platnosti v kruzích odborníků neustále přibývajících. Předsudky se rozptýlily, odpor se překonal. Dnes po třicetiletém zápasu odpůrce chorálu a polyfonie považován jest za zpátečníka.“ V roce 1907 F. J. Lehner v Cyrillu oznámil, že se hodlá věnovat sepsání Dějin umění národa českého a proto předává redakci Cyrilla. Jméno nového redaktora ani nevedl a předání asi nebylo dobře připraveno, neboť v roce 1908 Cyrill vůbec nevyšel.

Přes tento rozpačitý závěr první etapy cyrilského hnutí je možno říci, že činnost hudebního odboru Akademie křesťanské a poté Obecné Jednoty Cyrilské byla nejdynamičtěji se rozvíjející aktivitou Akademie křesťanské. Nešlo jen o kvantitativní růst počtu cyrilských jednot, jejich členstva a posluchačů pěveckých škol, ale o viditelný a slyšitelný kvalitativní posun při

provádění církevní hudby. Odbor umělecký se etabloval jako poradenské středisko pro církevní umění a získával ocenění na různých výstavách, ale ve srovnání s cyrilským hnutím byl spíše elitní společností. Odbor vědecký se neúspěšně potýkal s překážkami při realizaci záměru vydat českou teologickou encyklopedii. Odbor archeologický brzy zanikl na úbytě a splynul s odborem uměleckým. Taková byla bilance zakladatelské generace Akademie křesťanské.

Exkurs

Krach Svatováclavské záložny

Akademie křesťanská byla se Svatováclavskou záložnou spjata pupeční šňůrou. Titíž lidé, kteří stáli u zrodu Svatováclavské záložny, iniciovali založení Akademie křesťanské, která měla po svém vzniku sídlo v budově Svatováclavské záložny a byla touto záložnou finančně dotována. Řada nákladných akcí Akademie křesťanské, na něž nestačily prostředky z vybraných členských příspěvků, byla financována Svatováclavskou záložnou. Naopak, když došlo ke krachu Svatováclavské záložny, těžce to poznamenalo činnost Akademie křesťanské, některé akce byly zastaveny nebo odloženy na pozdější, příznivější dobu, např. vydávání Českého slovníku bohovědného. Krach Svatováclavské záložny nezpůsobil potíže jen Akademii křesťanské, ale zkomplikoval vydávání katolických periodik podporovaných touto záložnou a katolické literatury a skandálním způsobem kompromitoval katolickou církev v liberálních a socialistických kruzích. Ve výrocích představitelů Akademie křesťanské se objevují k této aféře jen letmé narážky, jimž současníci dobře rozuměli. V dnešní době není tento případ dosti znám, i když ho v posledních letech někteří historikové zaznamenali (Pavel Marek, Jan Křen). Proto je myslím na místě tento případ podrobněji popsat, jak v souvislosti s Akademií křesťanskou, které se bytostně týkal, tak v obecnějších souvislostech utváření vztahu novodobé české společnosti ke katolické církvi.

Podezření vůči Svatováclavské záložně se objevilo, když dne 22. března 1902 náhle zemřel úředník zastavárny ve Svatováclavské záložně Josef Ort a byly u něj nalezeny peníze v hotovosti, které zde neměly být. Výbor záložny proto požádal o revizi zastavárny, avšak starosta záložny P. Jan Drozd s nařízením revize nejprve otálel a potom prohlásil, že revizi zastavárny provede sám. Než se k revizi dostal, onemocněl a výbor záložny pověřil revizí kanovníka P. Josefa Kyselku a Pavla Kreipla. Ti zjistili v účetnictví zastavárny nesrovnalosti a oznámili je starostovi P. J. Drozdovi a řediteli záložny Václavu Kohoutovi. Starosta i ředitel se snažili defraudaci J. Orta ututlat a vdova po J. Ortovi Leopoldina Ortová měla zaplatit schodek v účetnictví ve výši 17.000 K. Při další revizi však revizoři Kreipl a Frühauf objevili již schodek ve výši 188.600 K. Tehdy se po nemoci vrátil do úřadu starosta záložny P. J. Drozd a uložil provést novou revizi revizorům záložny Jindřichu Bílému a Bedřichu Grünwaldovi. Jejich revize kupodivu žádné nesrovnalosti neodhalila. Člen výboru záložny P. Julius Košnář zapsal tuto zprávu do protokolu výboru a jako nápadnou ji podtrhl. Tím na sebe uvalil hněv

P. J. Drozda, který ho údajně nazval podlým sketou.³⁰ Novou revizi provedl 8. července 1902 P. J. Kyselka, ale o odhalení skutečného stavu usiloval zvláště P. J. Košnář, kterému se podařilo přesvědčit většinu členů výboru, aby byla provedena zevrubná revize hospodaření a účetnictví Svatováclavské záložny. Při ní byly odkryty další nesrovnalosti, což vedlo nejprve k rezignaci revizora Jindřicha Bílého, místo něhož byl zvolen novým revizorem dosud neznámý Otomar Šetina. Ředitel V. Kohout však jeho jmenování zdržoval a starosta P. J. Drozd obsazení místa revizora stále odkládal. Když se dále zjistilo, že z půjčky starostova zemřelého bratra Viléma Drozda nejsou zaplaceny úroky ve výši 95.431,94 K, ačkoliv starosta dříve tvrdil, že za bratra splátky platí, přikročil výbor záložny k různým opatřením. Suspendoval ředitele V. Kohouta a donutil k rezignaci starostu záložny P. J. Drozda, který ji podal dne 25. září 1902. Novým starostou byl zvolen P. dr. Karel Vondruška, farář u sv. Havla v Praze. Nový revizor O. Šetina zjistil schodek na vkladech záložny za rok 1901 ve výši 1.303.761,46 K a na hypotekárních zápůjčkách 5.894.294,96 K. Byly také objeveny machinace P. J. Drozda se splátkami dluhů, k nimž používal finanční prostředky z fondu záložny pro možné ztráty. Výbor záložny měl již dost důkazů o defraudaci velkých rozměrů a učinil 10. října 1902 trestní oznámení pražskému policejnímu ředitelství proti starostovi záložny P. Janu Drozdovi, nar. 5. 1. 1837, proti řediteli záložny Václavu Kohoutovi, nar. 1. 6. 1846, proti vrchnímu účetnímu a pokladníkovi záložny Emanuelu Hercíkovi, nar. 28. 10. 1869, proti účetnímu záložny Bedřichu Pekeländerovi, nar. 21. 10. 1870, a proti účetnímu H. Hueberovi, který byl později obvinění zproštěn. Naopak trestní řízení bylo později rozšířeno ještě na revizory záložny Jindřicha Bílého, nar. 4. 7. 1856, a Bedřicha Grünwalda, nar. 9. 1. 1874.

Vzhledem k rozsahu defraudace a počtu podezřelých osob zkoumaly orgány činné v trestním řízení činnost Svatováclavské záložny od jejího založení. S návrhem na založení peněžního ústavu pro řemeslo, menší obchod a malostatek vystoupili v roce 1872 Mikuláš Karlach a Klement Borový. Pro peněžní ústav byl vybrán název Svatováclavská záložna, což byl obratný marketingový tah, neboť svým názvem ústav přitahoval katolické střadatele a drobné podnikatele, budil dojem solidnosti a vzhledem k růstu oblíbenosti sv. Václava jako protiváhy ke kultu sv. Jana Nepomuckého vábil i nábožensky vlažné klienty z občanských vrstev. Ustavující schůze výboru se sešla 30. května 1872 a členové záložny zvolili svým prvním starostou

³⁰ Nezákonné jednání úředníků Svatováclavské záložny a jeho vyšetřování je líčeno především podle obžalovacího spisu Státního zastupitelství v Praze spis. zn. [St 6104/3]/1, zasláního Zemskému soudu trestnímu v Praze. NA, VSZ 1855-1918, sign. III-c, kart. 350.

dr. M. Karlacha. První sídlo záložny bylo v Liliové 221 a v červnu 1874 si záložna zakoupila dům v Řetězové 223. V letech 1875 – 1876 přistavila sál pro akce katolických spolků.

Názory na to, jak se dařilo Svatováclavské záložně v prvních letech existence, se různí. Je pravda, že doba vzniku nebyla pro nové finanční ústavy příznivá, neboť 9. května 1873 došlo na vídeňské burze k prudkému pádu kursů akcií o několik set miliónů zlatých a řada podniků začala ohlašovat likvidaci. Události na burze byly symptomem těžké hospodářské krize v Rakousku – Uhersku a pro podnikatele bylo obtížné sehnat potřebné úvěry. Mikuláš Karlach později ve svých pamětech psal,³¹ že záložna se postupně vzmáhala, měla důvěru veřejnosti a on jako starosta se především snažil o stálý růst rezervního fondu, proto členové výboru a správní rady nedostávali za jeho starostenství plat ani remunerace. Václav Kohout naopak při vyšetřování zpronevěry uvedl,³² že v letech 1875 a 1876 panovaly v záložně neutěšené poměry. Záložna byla v peněžní tísní a často neměla na výplaty vkladů, proto Václav Kohout a Josef Ort sháněli různými způsoby peníze pro záložnu. Záložna se pouštěla do mnohých neprospěšných obchodů, a aby získala další klientelu, poskytovala půjčky a úvěry těm, kteří u jiných finančních ústavů neuspěli.

Při vyšetřování v letech 1902 a 1903 se pozornost vyšetřovatelů upnula i k záležitosti fin-govaných vkladů z let 1876 a 1877. Zjistilo se, že se tehdy na záložnu obrátil staročeský politik Jan Stanislav Skrejšovský, majitel časopisu Politik a velkostatků Jeneč a Zbraslavice. Statky nabyl v rámci tzv. předvolebního chabrusu, což byla taktika použitá poprvé před volbami v roce 1872 a která měla politickým stranám zajistit více mandátů získaných ve velkostatkářské kurii. Některé aristokratické rody nejprve začaly provádět skutečné nebo fiktivní majetkové převody v rámci svých dominií, aby si zajistily více hlasů pro své strany. Této taktiky se ale chopily i opoziční strany a začaly skupovat velkostatky, které byly na prodej, pro své členy a příznivce. J. S. Skrejšovský se tak stal majitelem dvou velkostatků, ale jejich hospodářství ani vydavatelské podniky neprosperovaly. Skrejšovskému hrozila exekuce a po ztrátě velkostatků hrozilo, že je v dražbě zakoupí přívrženci jiné politické strany.

Stoupenci J. S. Skrejšovského se tehdy obrátili s prosbou o pomoc na Svatováclavskou záložnu. Starosta Karlach tomu nebyl zprvu nakloněn a odvolával se na stanovy záložny, podle nichž bylo možno poskytnout jednotlivci půjčku pouze do výše 10.000 zl. Skrejšovského přátelé však naléhali dále a nakonec se s M. Karlachem dohodli na způsobu, jak opatřit

³¹ Mikuláš KARLACH: cit. d.,143-144.

³² NA, VSZ 1855-1918, sign. III-c, kart. 350, str. 389-390 obžalovacího spisu.

potřebné peníze pro Skrejšovského, aby unikl exekuci. Záložna nepůjčila peníze přímo Skrejšovskému, nýbrž jeho deseti až patnácti přátelům, kteří záložně podepsali směnky jako dlužníci. Ke krytí směnek vystavila záložna fiktivní vkladní knížky, které měly půjčky jistit. Vkladní knížky zněly na různé obnosy, jejichž součet dával dohromady sumu, kterou Skrejšovský potřeboval k zamezení exekuce. Vkladní knížky obsahovaly odkazy na fiktivní folia účetních knih Svatováclavské záložny, ale ve skutečnosti v žádných knihách nebyly zaneseny. Držitelům vkladních knížek sloužily k tomu, že si mohli v jiných finančních ústavech půjčovat peníze a vkladní knížky Svatováclavské záložny předkládali jako záruku splatnosti půjčky. Ve skutečnosti byly tyto vkladní knížky bezcenné a nikdo z nich nemohl vybírat žádné finanční obnosy. Pokud chtěli přátelé Skrejšovského, aby jim záložna vrátila podepsané směnky, museli jí vrátit tyto podvodné vkladní knížky.

Při vyšetřování v letech 1902/1903 si M. Karlach vybavil jména některých přátel Skrejšovského, kteří se zmíněné operace zúčastnili. Uvedl dr. Huberta Veselého, Čenka Heveru, Karla Solperu, Antonína Volfráma, dr. Daška a Ferdinanda Valíše. Vyšetřovatelé se snažili tyto osoby vypátrat a podařilo se jim nalézt Antonína Volfráma a dr. Huberta Veselého. Oba uvedli, že nikdy nebyli členy záložny, neměli žádný účet u Svatováclavské záložny, nedrželi žádné vkladní knížky Svatováclavské záložny vystavené na jejich jména, a popřeli, že by o průběhu akce, jak ji vyšetřovatelům popsal M. Karlach, cokoliv věděli. Vyšetřovatelům bylo jejich tvrzení podezřelé, neboť při prohlídce záložny našli přihlášky Antonína Volfráma a dr. Huberta Veselého za členy záložny. Oba muži však prohlásili, že podpisy na přihláškách nejsou pravé, a vyšetřovatelé jim uvěřili. Dospěli k závěru, že tito mužové neměli s akcí podniknutou pro J. S. Skrejšovského nic společného a že účty vedené ve Svatováclavské záložně na jejich jména byly fingované.

M. Karlach se hájil, že popsany postup byla pouhá peněžní manipulace, při níž nedošlo k žádné defraudaci. Jednal podle doporučení právního zástupce záložny dr. Zavadila, který byl veden snahou pomoci J. S. Skrejšovskému, aniž by se porušily stanovy záložny. Vyšetřovatelé byli přesvědčeni, že M. Karlach lhal, jestliže tvrdil, že Svatováclavská záložna neutrpěla akcí na záchranu J. S. Skrejšovského žádnou škodu, ale nebyli si jisti, zda se M. Karlach dopustil trestného činu. Spíše se domnívali, že se dopustil pouze statutárního přestupku.³³ V této souvislosti byl vyšetřován i brněnský biskup dr. František Saleský Bauer, který se stal

³³ NA, VSZ, 1855-1918, sign. III-c, kart. 351, zpráva Státního zastupitelství v Praze Vrchnímu státnímu zastupitelství ze dne 6. 2. 1904 spis. zn. [St 4732/2]/64.

7. března 1874 členem Svatováclavské záložny a v období od 4. dubna 1875 do 21. března 1880 byl členem jejího představenstva ještě jako profesor na bohoslovecké fakultě v Olomouci a ředitel semináře v Praze. Brněnským biskupem se stal v roce 1882 a dne 23. března 1886 ze Svatováclavské záložny vystoupil. Jeho vyšetřování nepřineslo žádné nové poznatky a dne 15. dubna 1904 bylo jeho stíhání i stíhání M. Karlacha zastaveno.³⁴ Dr. Bauer byl poté téhož roku jmenován olomouckým arcibiskupem a v roce 1911 kardinálem.

I když počínání představitelů Svatováclavské záložny v případě J. S. Skrejšovského neskončilo odsouzením, je zřejmé, že nebylo korektní a spíše než finanční škodu napáchalo morální škody. Úředníci záložny Kohout, Ort a Čáslavský povzbuzeni skutečností, že sám starosta záložny se angažoval v pochybných machinacích, využili postup uplatněný ve prospěch J. S. Skrejšovského i ve svůj prospěch, fingovali další vkladní knížky a neoprávněně z nich vybírali finanční obnosy. Zdá se, že případ Skrejšovského byl na počátku pozdějších skutečných defraudací jmění záložny. Není známo, zda M. Karlach něco takového tušil, když v roce 1878 rezignoval na funkci starosty Svatováclavské záložny i na členství ve výboru. Sám Karlach to odůvodňoval tím, že se ve výboru ocitl v menšině, když nesouhlasil s výplatou odměn, subvencí a remunerací členům výboru z rezervního fondu. Sám prosazoval nejprve posílení rezervního fondu alespoň na 60.000 zl. a teprve po dosažení této hranice byl ochoten k výplatám odměn. Není ani jisté, zda Karlacha vedl k jeho rozhodnutí stav záložny. Karlach ve svých pamětech líčí záložnu jako zdravý a nadějně se rozvíjející finanční ústav, kdežto jeho kritikové hovořili o neutěšených poměrech záložny.

Dne 11. dubna 1878 zvolila valná hromada novým starostou Svatováclavské záložny P. Jana Drozda, který jím zůstal až do provalení zpronevěry v roce 1902. Jan Drozd se narodil 5. ledna 1837 v Praze v Petřské čtvrti. Pocházel z osmi dětí a jeho otec byl zprvu truhlářským pomocníkem a později mistrem. Jan Drozd chodil tři roky do farní školy u sv. Petra, dva roky do hlavní školy týnské a v deseti letech vstoupil na piaristické gymnasium. Když byl v sedmém, zemřel mu otec. Po maturitě vstoupil do řádu obutých poustevníků sv. Augustina u sv. Tomáše v Praze a v klášteře setrval do roku 1858. V klášteře nebyl spokojen, vstoupil do semináře a po dvou letech studií byl vysvěcen na kněze. Nejprve byl dva roky kaplanem na Proseku, pak v letech 1862-1865 kaplanem u sv. Haštala a v letech 1865-1871 kaplanem u sv. Vojtěcha. 12. dubna 1871 byl ustanoven profesorem náboženství na malostranském gymnasiu a učil i ve šlechtických rodinách a psal učebnice církevních dějin a liturgiky pro střední školy.

³⁴ NA, VSZ 1855-1918, sign. III-c, kart. 351, spis. zn. [55/3]/9, čj. 2056/1904.

Byl velice agilní v katolických spolcích a vydavatelských podnicích, např. v Katolické politické jednotě pro království České, v Akademii křesťanské a v Družstvu sv. Vojtěcha, kde byl jednatelem. Založil časopisy Čech a Pražský týdeník a v Družstvu sv. Vojtěcha se zasadil o vydávání katolických časopisů, zejména Katolických listů, které vznikly sloučením Čecha a Večerních novin. Do Svatováclavské záložny vstoupil 7. listopadu 1872, tedy necelého půl roku po jejím vzniku, a již 23. ledna 1873 byl zvolen členem jejího výboru. V roce 1878 dosáhl, jak již bylo řečeno, vrcholného postu v záložně. Od roku 1883 zasedal ve správní radě Živnostenské banky. V roce 1895 jako duchovní odešel do výslužby, aby se mohl plně věnovat práci v záložně a spolkové činnosti.

Pod Drozdovým vedením převzala v roce 1884 Svatováclavská záložna vydávání Zlaté bible od firmy O. Čermáka, podporovala Katolickou besedu, stálou výstavu církevně uměleckých předmětů, Akademii křesťanskou a další katolické spolky. V roce 1888 záložna zakoupila tři domy v Karlově ulici a v letech 1889-1890 zde provedla stavební úpravy. V roce 1884 Svatováclavská záložna vstoupila do Jednoty založen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, ale když v roce 1900 Jednota zavedla povinnou revizi záložen v ní sdružených, Svatováclavská záložna z Jednoty vystoupila.

Navenek tedy působil P. J. Drozd jako ctihodný, úspěšný a důvěryhodný muž. Při vyšetřování rozsáhlé defraudace si vyšetřovatelé v zájmu důkladného objasnění zločinného jednání vytkli též úkol podrobně charakterizovat osobní povahu hlavního obžalovaného a v obžalovacím spisu se o ní dočítáme: „P. Jan Drozd byl ctižádostivým a hleděl si získati vliv v nejrůznějších vrstvách společenských. Vstoupil do rozličných spolků, kdež přijal funkce hodnostáře, založil noviny, kterýmiž pověst o svém působení ve veřejnosti rozšiřoval, podporoval četné osoby a pouštěl se do politických záležitostí. Byl přítelem reklamy, kterouž působení Svatováclavské záložny a hlavně jeho samého v širší známost obecnstva uvedena byla, jak prokazují diagramm Svatováclavské záložny na jubilejní výstavě r. 1891 vystavený a články o něm sepsané v časopise Katolické listy z 4/10 1897 č. 275. Především rozuměl P. Drozd tomu, že upoutal ku své osobě jiné muže tím, že jim zaopatřil výnosná postavení ve správě Svatováclavské záložny. Tím se stalo, že správa Svatováclavské záložny mu byla slepě oddána, že stála úplně pod jeho vlivem a že si žádný člen správy neosvojil právo proti starostovi P. Drozdovi vystoupiti aneb jeho slova také jenom v pochybnost bráti; stalo-li se přece tak, byl dotyčný odpůrce, jak Václav Kloubek tvrdí, při nejbližší příležitosti z okolí P. Drozda odstraněn. Z výpovědí četných členů správní rady a výboru Svatováclavské záložny jde najevo, že P. Drozd ve valných hromadách příkře proti každému vystoupil, kdo se opovážil ohledně jistých kroků správy záloženské vysvětlení si vyžadovati. Obzvláště v nejposlednější

době, když mu o to šlo, aby revisi v záložně zamezil, působil, jak v úvodu žaloby vylíčeno, všemi prostředky svého vlivu na členy výboru. Účel tohoto jednání je dnes patrný. P. Drozd získal jednak zaopatřením míst značně honorovaných stoupence mu příznivé, ano slepě odané, jednak zastrašil svou převahou a svým vlivem, kteréhož ve společnosti dosáhl, každého odpůrce svého jednání. Tím získal osobně popularitu a pro Svatováclavskou záložnu neomezenou důvěru mezi obecností, čímž jedině vysvětliti se dá, že tento ústav, ač již mnoho let byl pasivním, se udržel. P. Drozd byl hlavou a duší Svatováclavské záložny a jest úplně správné, co Václav Kohout o něm tvrdí, totiž že P. Drozd byl vlastně ředitelem záložny, že vše nařizoval a nad prováděním svých rozkazů bděl a že následkem toho do pravého stavu Svatováclavské záložny úplně zasvěcen byl.³⁵

Vedoucí činitelé a úředníci Svatováclavské záložny, kteří se podíleli na defraudaci jmění, netvořili žádný přátelský kroužek, ale byli cynickým spolčením požívačných osob, kteří se navzájem potřebovali k uspokojování svých zjištěných cílů. Pavel Marek na základě zpráv v tisku uvádí, že P. Drozd si ze zpronevěřených peněz dopřával různé požitky, žil v konkubinátu se svou hospodyní a živil její tři děti, z nichž jedno sám zplodil. Týž autor charakterizuje i Josefa Orta, jehož nenadálá smrt celý skandál rozpoutala, jako lehkomyšlného a rozmařilého muže, který se svou ženou herečkou Leopoldinou di Pauliovou žil nad poměry, které by mu za normálních okolností dovoloval plat účetního. Podezření veřejnosti vždy odmítal poukazem na výhru v loterii.³⁶ Ředitel záložny Václav Kohout, který se po provalení aféry snažil veškerou vinu svěst na P. Drozda, se původně chtěl také stát knězem a v roce 1864 vstoupil do semináře, ale již po několika měsících ho opustil a přijal místo na pražském magistrátu, než se mu naskytla příležitost vstoupit do služeb Svatováclavské záložny, kde, jak již bylo řečeno výše, spolu s J. Ortem zahájili podvodné jednání již za starostenství M. Karlacha. O účetním Bedřichu Pikeländerovi obžalovací spis uvádí, že po smrti své manželky přijal jako vychovatelku svých dětí jistou Annu Bischofovou, která odešla od svého manžela. Společně podnikli cesty do Paříže a Pikeländer své družce daroval cenné šperky, což bylo pravděpodobně placeno rovněž ze zpronevěřených peněz. Anna Bischofová ještě před provalením aféry zemřela 2. září 1901 následkem „vyhnání plodu“. Podle Pikeländerových výpovědí byly vztahy mezi úředníky záložny napjaté. Hercík a Kohout údajně štváli ostatní úředníky proti Pikeländerovi, takže s ním prý nikdo nemluvil. Také s Ortem prý měl konflikt, po němž mu

³⁵ NA, VSZ 1855-1918, sign. III-c, kart. 350, s. 501-504.

³⁶ Pavel MAREK: Český katolicismus 1890-1914. Olomouc 2003, zvl. 486-488 a 492-493.

Ort vytřal dva políčky.³⁷ Tyto detaily myslím stavějí do naprosto odlišného světla na veřejnost solidně se tvářící podnik.

Soudní znalci zjistili revizí účetních knih schodek v hospodaření Svatováclavské záložny ve výši 7.912.939,97 K a v důsledku odepisování dluhů P. Jana Drozda kapitálové škody ve výši 6.960 K a na úrocích 24.673 K. Defraudované peníze se především odčerpávaly přes zastavárnu, kde bylo v období 1881-1902 zpronevěřeno 2.185.159,78 K. Manipulace v účetních knihách přitom byly prováděny primitivním způsobem. Účetní zapojení do podvodného jednání vyškrabávali správné cifry a nahrazovali je novými čísly. Úpravy byly patrné na první pohled a každý nezávislý revizor by je musel odhalit. Jelikož však účetní byli spolčeni s revizory účtů i se starostou a ředitelem záložny, každý pokus o objasnění pochybností narážel na tento „železný kruh“. Ten se rozlomil až při vyšetřování zpronevěry, kdy P. J. Drozd se snažil veškerou vinu svěst na ředitele V. Kohouta. Tvrdil, že jím byl ohavně klamán a že Kohout ho o pravém stavu záložny neinformoval. Kohout naopak vše svaloval na P. Drozda a své postavení činil bezvýznamným. Byl prý ředitelem jen podle jména, ale duší a všemohoucím pánem v záložně byl P. Drozd. Ředitel záložny a dozorce kanceláře měli řídit a kontrolovat práci úředníků záložny, ale ve skutečnosti si nejvyšší dozor osoboval P. Drozd, takže úředníci záložny ředitele Kohouta nerespektovali a nedbali jeho příkazů. Ve skutečnosti byl V. Kohout jedním z iniciátorů podvodů a P. Drozd o pravém stavu záložny nejen věděl, ale řadu nepřístojností sám podněcoval. Vyšetřovatelé dospěli k přesvědčení, že „P. Drozd zdál se býti neobmezeným vládcem záložny a jako takový zlomil každý odpor. Při takové moci starostově zdá se býti pravděpodobným, že bilancující a nehospodárná součinnost Josefa Orta a Václava Kohouta byla vedena vůlí Drozdovou a že oba vrchní úředníci sestavovali a uzavírali účty, jak s tím jmenovaný vůdce souhlasil nebo dokonce rozkázal.“³⁸ Když hrozilo, že někdo z členů záložny by se chtěl přílišnou dotěrností domoci objasnění některých podezřelých okolností ve správě a hospodaření záložny, P. Drozd tomu svou autoritou zabránil. Např. na valné hromadě dne 1. března 1899 vznesli dr. Kryštůfek a Alois Vorel některé pochybnosti stran hospodaření záložny, ale P. Drozd svými klamnými odpověďmi uchlácholil účastníky valné hromady a nepoctivě dosáhl udělení absolutoria. Pokud někdo vyslovil pochybnosti o správnosti cifer uvedených v roční bilanci, P. Drozd vystoupil proti tomu, aby se zpochybňovaly údaje již revidované státními úředníky. Tuto taktiku se pokoušel uplatnit i v době, kdy se defraudace

³⁷ NA, VSZ 1855-1918, sign. III-c, kart. 350, s. 369 a 783-786.

³⁸ NA, VSZ 1855-1918, sign. III-c, kart. 350, str. 248.

v záložně provalila a šlo již o prokázání její výše. Národní Politika např. dne 7. srpna 1902 otiskla jeho zasláno, v němž klamal o pravém stavu věci a hrozil zakročením proti každému, kdy by šířil zprávy o schodku hospodaření ve Svatováclavské záložně.

Obohacování defraudantů mělo různé formy. Nejobvyklejší bylo vyplácení odměn z uměle a podvodně vykazovaného zisku záložny. Každoroční rozvahy Svatováclavské záložny vykazovaly zisk, z něhož se vyplácely tantiémy správní radě, dary katolickým organizacím, remunerace vedoucím úředníkům apod. Soudní znalci však zjistili, že za posledních 21 let ani v jediném roce záložna nedosáhla zisku, takže tantiémy, dary a subvence byly vlastně vypláceny z vkladů střadatelů, čímž se schodek v hospodaření ve skutečnosti neustále zvětšoval. Zjistné motivy vedly k tomu, že „během celé doby hospodaření Svatováclavské záložny se nenašlo ani jediné osoby z kruhů těch, které dle povinností na se vzatých k tomu byly povinány, která by byla počestným a nezištným způsobem obchody záložny kontrolovala a takto malversace a schodek odkryla. Byloť v zájmu všech funkcionářů správy Svatováclavské záložny, by každoročně vykázán byl přiměřený zisk, z kteréhož obdrželi tak značné odměny za práce, které způsobem tak zhoubným konali“.³⁹ Soudní znalci po rozkrytí těchto praktik byli ohromeni cynismem chladné ziskuchtivosti, který projevovali P. Drozd a další činitelé záložny v letech, kdy jim již muselo být patrné, že svým počínáním vedou záložnou stále hloub a hlouběji k úpadku.

Úředníci záložny svou nedbalostí připravovali záložnu o možné příjmy, např. tím, že nevymáhali důsledně splátky na půjčky, pokud to ovšem také nebylo důsledkem korupce a klientelismu, jak může být na některých příkladech ukázáno. Naopak úředníci podvodně vylepšovali bilanci tím, že evidovali i nedobytné pohledávky za firmami v konkursu nebo již zaniklými. Jiným trikem např. bylo, že P. Drozd jakoby subvencoval pouť do Říma k jubileu 15. výročí pontifikátu Lva XIII., ale náklady si nechal proplatit záložnou. Navíc na účet jubilejní slavnosti bylo uhrazeno o 1.500 zl. méně než na kolik byla uzavřena půjčka.

Svatováclavská záložna poskytla půjčku starostovu bratrovi Vilému Drozdovi na dům č.p. 455 na Žižkově. Soudní znalci zjistili, že úroky této půjčky nebyly zaplacený a splátky jistiny zařídil P. Drozd tak, že byly propláceny z prostředků záložny. Při vyšetřování se P. Drozd hájil tím, že kdyby nechal bratrův dům kvůli pohledávce prodat, byl by považován za necitelného člověka. Tak způsobil záložně škodu ve výši 280.822,39 K. Příbuzenskými ohledy nebyl

³⁹ NA, VSZ 1855-1918, sign. III-c, kart. 350, s. 314-315.

vázán v případě úvěru pro podnikatele manžele Tvrzské ze Železnice, ale trpěl jim nedbalé splácení úvěru, neboť od nich přijímal věcné dary jako úplatky.

Jinou kapitolou byly vydavatelské podniky. P. Jan Drozd nevycházel v dobrém s katolickým časopisem Čech, který kritizoval funkcionáře Svatováclavské záložny a neuveřejňoval zprávy o schůzích záložny a schůzích spolků, které se v budově záložny scházely. Proto založil Pražský týdeník, v německé mutaci Prager Wochenblatt, který vycházel od února 1882 do 1. dubna 1888 a sloužil mj. k propagaci Svatováclavské záložny. Vydávání nejprve financoval P. Jan Drozd sám, a když časopis sklouzl do ztráty, převedl jeho financování na bedra záložny. Podobné to bylo s Pražskými večerními novinami, později Večerními novinami, které nahradily Pražský týdeník a vycházely v letech 1888 – 1896. Od 1. ledna 1897 splynuly Večerní noviny s Čechem a vycházely pod názvem Katolické listy v Katolickém družstvu sv. Vojtěcha, v němž byl P. Jan Drozd jednatelem. Zařídil, aby Svatováclavská záložna dotovala Katolické listy ročním obnosem 2000 zl. Podobně byl zamýšlen tiskový projekt, který připravili v Katolické politické jednotě P. Jan Drozd, kanovník Klement Borový a kanovník Josef Kyselka. Utvořili novinářské komitě, které mělo financovat vydávání politického listu, a Svatováclavská záložna měla doplnit to, co by se na nákladech listu nedostávalo. Tyto vydavatelské podniky iniciované P. Janem Drozdem přišly Svatováclavskou záložnu na 68.269,05 K.

Po učinění trestního oznámení uvalil zemský soud trestní vyšetřovací vazbu pro podezření ze spáchání zločinů podvodu a zpronevěry na P. Jana Drozda, V. Kohouta a J. Bílého, ostatní podezřelí byli vyšetřováni na svobodě. V roce 1903 byla vzata do vazby ještě Drozdova hospodyně Anna Madle.⁴⁰ Pro liberální a socialistický tisk to bylo vydatné sousto, neboť defraudace ve velkém byla vždy vděčným novinářským tématem, zde navíc okořeněným tím, že se jednalo o finanční ústav, který stál blízko katolické církvi a mezi vyšetřovanými byli někteří známí a vysoce postavení duchovní. Novinářskou kampaň podrobně popisuje ve svém díle Pavel Marek.⁴¹ Na veřejnosti se objevily satirické pohlednice, které aféru dále jízlivě rozdmýchávaly. Tisková kampaň měla i mezinárodní rozměr. 16. listopadu 1902 se dotázala Ústřední informační kancelář katolického tisku ve Weismes – Faymonville u Cách pražského arcibiskupského ordinariátu, zda jsou pravdivé zprávy otiskované v listech blízkých hnutí Pryč od Říma o případu Drozd, že Msgr. Drozd prováděl nedovolené bankovní operace

⁴⁰ NA, VSZ 1855-1918, sign. III-c, kart. 351, spis. zn. [4732/2]/44, čj. 2201/1903.

⁴¹ Pavel MAREK: cit. d., kapitola Krach Svatováclavské záložny, 485-494.

a vedl život odporující kněžskému stavu. Tato informační kancelář se dožadovala podrobných informací, aby mohla čelit nepřátelské tiskové kampani. Ordinariát musel bohužel potvrdit, že tiskové zprávy odrážejí skutečný stav věci.⁴²

Soudní líčení s obžalovanými proběhlo ve dnech 25. listopadu až 12. prosince 1903 u zemského soudu trestního v Praze. V soudním senátu zasedli dr. Chlumecký, Stolla, Boubelík a Butta, žalobu zastupoval státní zástupce dr. Berg, zájmy Svatováclavské záložny hájil dr. N. Zavadil a obžalované hájili advokáti dr. Dvorský, Zítek, Klumpar, Šebesta a Kliment. Soud uznal vinu P. Jana Drozda, Václava Kohouta, Emanuela Hercíka a Bedřicha Pekeländera ve většině článků žaloby a osvobodil Jindřicha Bílého a Bedřicha Grünwalda. P. Jan Drozd a Václav Kohout byli odsouzeni do těžkého žaláře čtvrtletně zostřeného jedním postem na 7 let, Emanuel Hercík do těžkého žaláře zostřeného jedním čtvrtletním postem na 2 roky a Bedřich Pekeländer do těžkého žaláře zostřeného měsíčním postem na 13 měsíců. Všichni byli odsouzeni k úhradě nákladů trestního řízení a k náhradě škody, a to Emanuel Hercík ve výši 50.073,32 K, Bedřich Pekeländer ve výši 21.400 K, Václav Kohout ve výši 7.360 K a P. Jan Drozd ve výši 6.960 K. Za přitěžující okolnosti jim bylo přičteno, že škoda přesáhla 600 K, že spáchali více různých zločinů, že zločinu podvodu se V. Kohout dopustil opakovaně sedmkrát a P. Jan Drozd čtyřikrát a že P. Jan Drozd ostatní ke zločinu svedl. Drozd a Kohout nastoupili trest 14. prosince 1903 v pankrácké věznici, Drozd ve věku 66 let a Kohout ve věku 57 let.⁴³

Tento proces se týkal trestných činů podvodu a zpronevěry, ale ve věci Svatováclavské záložny byla podána ještě žaloba kvůli odpovědnosti za způsobenou škodu. Podle § 486 trestního zákona a podle stanov Svatováclavské záložny byli odpovědni a ručili za škodu, kterou způsobili opomenutím svých povinností, členové správní rady, výboru a revizoři. Státní zastupitelství proto 15. července 1904 obžalovalo žijící členy správní rady a výboru, kteří své funkce zastávali v letech 1879-1902. Obžalováno bylo 22 osob, z toho 5 kněží: P. Jan Drozd, P. Julius Košnář, nar. 8. 2. 1862, profesor staroměstské reálky, P. Josef Kyselka, nar. 16. 3. 1846, kapitulár kolegiátní kapituly na Vyšehradě, P. Josef Šprongl, nar. 4. 6. 1860, katecheta na reálce na Královských Vinohradech, a P. dr. Karel Vondruška, nar. 1. 2. 1859, farář u sv. Havla. Vina i odpovědnost P. J. Drozda již byla prokázána v prvním procesu a skončila jeho odsouzením 12. prosince 1903. P. Josefu Kyselkovi kladla obžaloba za vinu, že jako dozorce

⁴² NA, APA III, inv. č. 2131/2, kart. 2213.

⁴³ NA, VZS 1898-1923, spis. zn. Vr II 3125/3/1903, kart. 1323.

kanceláře od roku 1898 a tajemník záložny od roku 1899 nedbale zastával svůj úřad a neřídil se existujícími předpisy, že nesl odpovědnost za chybějící členské přihlášky, za nedbalé vedení členské matriky, za ztráty vzniklé z promeškání, neboť nesestavoval výkazy dlužníků, že nenavrhoval k výmazu promlčené pohledávky a nedohlížel řádně na vykonávání usnesení výborových schůzí a valných hromad a na správné vyplacení milodarů. P. dr. Karel Vondruška byl členem výboru a správní rady, zapisovatelem správní rady a tajemníkem výboru a od 26. září 1902 starostou záložny. Obžaloba mu kladla za vinu, že jako starosta záložny neopověděl soudu včas konkurs, nýbrž dále přijímal nové vklady a členské podíly, nechal provádět výplaty a snažil se staré dluhy splácet novými dluhy. P. Julius Košnář a P. Josef Šprongl byli členy správní rady a výboru záložny, a i když se snažili po odkrytí nesrovnalostí v hospodaření záložny zjistit pravý stav, byli obviněni pro všeobecnou a nepřímou odpovědnost za spáchané škody. Všichni obžalovaní se hájili tím, že nikdo z nich nebyl připuštěn k revizi hospodaření, že měli ve výboru nebo ve správní radě na starosti jiné záležitosti a že správní radě a starostovi všichni důvěřovali. Obžaloba však trvala na svém stanovisku, že tyto argumenty z nich nesnímají odpovědnost za škodu, k níž v záložně došlo.⁴⁴ Jejich osud však dále závisel na tom, zda a jakým způsobem se jim podaří vzniklou škodu minimalizovat a poškozeným osobám vyplatit jejich vklady.

Nové vedení záložny zvažovalo tři varianty řešení kritické situace. Jednou variantou bylo uhradit zpronevěřené peníze a pokračovat v činnosti, druhou variantou bylo vyhlásit konkurs a třetí variantou provést řízenou likvidaci záložny. Vedení se nejprve pokusilo o první řešení. Valná hromada dne 25. února 1903 se usnesla, že každý člen zaplatí na úhradu schodku 300 K a že bude nařízena exekuce proti funkcionářům, kteří záložnu ke krachu přivedli. Při domovní prohlídce u P. Jana Drozda byl sepsán jeho majetek v hodnotě 25.339,48 K a majetek jeho hospodyně Anny Madle v hodnotě 45.353,14 K, neboť se předpokládalo, že i její majetek pochází ze zpronevěřených peněz. Celkový výsledek 70.692,62 K byl zklamáním, neboť podle znaleckého posudku činily příjmy P. Drozda za období 1879-1902 63.759,34 K ze záložny a 167.416,28 K z jiných zdrojů, tj. celkově 231.175,62 K, a proto se očekávala daleko vyšší hodnota osobního majetku. Nepodařilo se však objevit, kde měl P. Drozd schovány své úspory.⁴⁵ Proto se tato varianta řešení ukázala málo účinnou, navíc další činnost záložny vzhledem k otřesené důvěře veřejnosti byla nemyslitelná. Zbývaly tedy

⁴⁴ NA, VSZ 1855-1918, sign. III-c, kart. 351, spis. zn. St 55/II/3.

⁴⁵ NA, VSZ 1855-1918, sign. III-c, kart. 350, str. 490-500.

další dvě varianty, přičemž konkurs by měl horší dopad na klienty záložny, neboť pohledávky by musely být zaplacený z jejich vkladů a podle odhadů by po provedení konkursu obdrželi jen 20-30 % svých vkladů. Vedení záložny proto začalo sledovat cestu řízené likvidace záložny.

Pro vstup do likvidace byl založen sanační výbor, jehož kuratorium překvapivě vedl vyšehradský probošt M. Karlach, i když s jeho jménem byly spojeny počáteční nepořádky v záložně. Dalšími členy kuratoria byli přisedící Zemského výboru hrabě Vojtěch Schönborn, královéhradecký biskup dr. Josef Doubrava, vládní rada Olič, advokát dr. Josef Scheiner, dr. Jan Javůrek, Karel Zimmermann, jako sekretář ThC. Jan Pauly, kaplan na Smíchově, a další. Kuratorium založilo pro sanaci Svatováclavské záložny záložnu Důvěra.

Do řešení kritické situace Svatováclavské záložny byl vtažen i primas český a arcibiskup pražský kardinál Lev Skrbenský z Hříště. Již koncem roku 1902 byl dotázán, zda se má arcibiskupská konsistoř připojit k tzv. slevám z vkladů, tj. rezignovat na část vkladů uložených u Svatováclavské záložny, a v jaké výši. Kardinál Skrbenský s tímto postupem souhlasil a navrhl odpis 20 % výše vkladů u této záložny. Dále se rozhodl darovat sanačnímu fondu 100.000 K po schválení metropolitní kapitulou a se souhlasem apoštolské nunciatury, ale jelikož neměl po ruce dostatek finančních prostředků, půjčil si tuto sumu od Duchovenské podpůrné pokladny. V děkovném dopisu Kuratorium pro sanování Svatováclavské záložny v Praze tento dar vysoce ocenilo, neboť jím pražský arcibiskup podnítil další dárce, takže se do konce února 1903 sešlo na sanačním fondu 1.600.000 K, což byl slušný počín pro provedení likvidace. Mnozí dárce, zejména z řad venkovských kněží, se však brzy začali hlásit, že se svým darem, který u některých činil až 1000 K, ukvapili, neboť jako členové záložny mají upsat 300 K na likvidaci schodku a na zaplacení daru nemají dostatek prostředků, neboť jsou faráři nebo kaplany na chudých beneficích.

To nebyly jediné problémy s likvidací záložny. Na další upozorňovali především P. dr. Karel Vondruška, farář u sv. Havla, a P. Josef Kyselka, vyšehradský kanovník, kteří stáli v čele záložny po odvolání P. Jana Drozda. Po sestavení bilance záložny ke dni 31. srpna 1903 informoval dr. Vondruška kardinála Skrbenského, že deficit záložny se podařilo snížit na 914.672,69 K, což je jen devítina deficitu, který byl před rokem zjištěn po revizi záložny. Když uvážil, jaká suma se sešla na garančním a sanačním fondu, že v pasivech jsou uvedeny úroky, které nikdo nežádá, že z existujících vkladů lze ještě docílit další slevy, že k části vkladů se žádné osoby nehlásí, že členové záložny odvedou dohodnuté repartice a že od pachatelů se vymůže nějaká náhrada škody, dospěl k přesvědčení, že zjištěný deficit tím bude kryt. Situaci však komplikovalo to, že kuratorium sanačního fondu zadržovalo vkladní knížky s dary

Svatováclavské záložně od hraběte Schönborna, od velmistra a generála křižovníků Marata a od faráře Eduarda Šittlera s celkovým obnosem 27.000 K a další dary, s nimž záložna zatím nemohla disponovat. Sanační plány byly také ohrožovány tím, že vkladatelé ztráceli trpělivost a žádali o výplatu vkladů, což naopak deficit prohlubovalo. Dr. Vondruška si dále stěžoval na zdrženlivý přístup Zemské banky, která deponovala státní výpomoc pro sanování Svatováclavské záložny ve výši 3 miliony Korun, ale bránila se z tohoto obnosu cokoliv uvolnit, ačkoliv u ní intervenovali i ministerský předseda a správce ministerstva spravedlnosti Koerber a český místodržitel hrabě Coudenhove. Zemská banka nechtěla ani vydat obnos, který si u ní uložila sama Svatováclavská záložna pro účely sanační, až musela záložna pohrozit, že se bude vydání domáhat soudní cestou. Nebyl spokojen ani se spoluprací se záložnou Důvěra, od níž nemohl získat vyúčtování převedených hypoték a vymoci repartiční obnosy od členů záložny. Přičítal to okolnosti, že v kuratoriu sanačního fondu jsou čtyři osoby, které postrádají katolické smýšlení, a dále dr. Javůrek, který usiluje o posláni Svatováclavské záložny do konkursu. Zdá se, že se v řešení krize Svatováclavské záložny začaly uplatňovat ani ne tak ekonomické zřetele jako spíše aspekty politické. Uvážíme-li, že i v obžalovacím spisu z roku 1904 se obžalovaným, především Vondruškovi a Kyselkovi, kladlo za vinu, že včas neopověděli soudu konkurs na záložnu, vkrádá se pochybnost, zda si i justiční orgány počínaly nestranně a nepodlehly proticírkevně naladěnému veřejnému mínění. Na straně nového vedení záložny stál místodržitel Coudenhove, který slíbil, že se přimluví u vlády, aby věnovala na urovnání deficitu 500.000 K. Dr. Vondruška vyslovil v dopise pražskému arcibiskupovi podiv nad tím, že v době, kdy se podařilo výrazně snížit deficit záložny a odvrátit hrozící konkurs, pracují někteří na tom, aby záložnu do konkursu uvrhli, ačkoliv toto řešení je pro vkladatele nevýhodné. Dr. Vondruška také prosil arcibiskupa, aby působil na hraběte Vojtěcha Schönborna v zájmu lepší spolupráce kuratoria sanačního fondu se Svatováclavskou záložnou.

Problém konkursu nebo likvidace Svatováclavské záložny se rozhodla řešit i skupina mužů, pravděpodobně členů Svatováclavské záložny, kteří se také nechtěli smířit s myšlenkou konkursu. Ve svém svolání uvedli, že již 4. června 1903 bylo zemskému soudu zasláno ohlášení konkursu, ale týž den ještě před doručením bylo odesílateli na poště zadrženo. Tato skupina svolala na 29. prosince 1903 ustavující valnou hromadu České záložny v Praze, zapsaného společenstva s ručením obmezeným, se záměrem provést sanaci nebo likvidaci Svatováclavské záložny. Její plán spočíval v tom, že by převzala vklady Svatováclavské záložny a zúročila je čtyřprocentní sazbou. Od vkladatelů vyžadovala závazek, že převedené vklady po dobu 1-2 let nevypoví. Vkladatelům nabízela potvrzení na obnos, který vkladatel ve Svatováclavské záložně slevil, aby po dosažení čistého zisku pokrývajícího nominální hodnoty

poskytnutých slev mohl vkladatel nebo jeho dědici získat podíl na čistém zisku. Složení povinné repartice členů Svatováclavské záložny ve výši 300 K navrhovala Česká záložna řešit buď složením garančních závodních podílů po 50 K nebo formou garančních příspěvků, které by se členům zapsaly jako pohledávka u České záložny. Pohledávky měly být vyplaceny až v době, kdy celý garanční fond bude úplně uhrazen z čistého zisku České záložny a až všechny garanční závodní podíly a příspěvky dosáhnou plné nominální hodnoty. Do té doby neměly být garanční závodní podíly a příspěvky uváděny v bilancích České záložny jako její pasivum, ale na valných hromadách se mělo uvádět, jaká suma z čistého zisku připadá na jejich krytí. Připouštělo se, že po dvou letech bude možno garanční závodní podíly vypovědět, ale vypláceny měly být pouze těm, kteří do té doby zůstali členy České záložny, a v době, až nabudou plné nominální hodnoty. Tento program spolu s svoláním byl rozeslán všem duchovním s výzvou, aby se stali členy České záložny nebo jí přispěli darem do garančního fondu na spořádanou likvidaci Svatováclavské záložny. Kardinál Skrbenský byl požádán, aby tuto akci podpořil.

Ze spisů pražského arcibiskupství vysvítá, že kardinál Skrbenský dění kolem Svatováclavské záložny pozorně sledoval a svými intervencemi se snažil tuto aféru, pro církev velmi nepříjemnou, rychle uzavřít. Proto i 31. ledna 1904 napsal dopis ministru financí dr. Eugenovi von Böhm-Bawerk, v němž podpořil opatření navrhovaná P. dr. Vondruškou v dopise ze dne 26. října 1903. Odpověď ministra financí ze 14. února 1904 byla sice uctivá, ale vyhýbavá. Rozhodnutí o převodu státního příspěvku 3 miliony K ze Zemské banky do České záložny bylo na Zemském finančním ředitelství a na místodržitelství v Praze. Ministr financí byl připraven pražskému arcibiskupovi sdělit obsah těchto rozhodnutí, až budou učiněna. Starosta České záložny JUDr. František Reiss asi o výsledku této intervence nevěděl, neboť v době, kdy byl kardinál Skrbenský na zasedání biskupské konference ve Vídni, jej dopisem z 27. února 1904 požádal o intervenci u ministra financí s vysvětlením, že sanace Svatováclavské záložny velmi spěchá, neboť soudem povolená čtyřměsíční lhůta k jejímu provedení by mohla marně uplynout.

Není známo, zda pražský arcibiskup tuto intervenci vykonal, ale představitelé Svatováclavské záložny se nespolehali na tuto cestu k záchraně a hledali jiné prostředky. Obrátili se na pojišťovnu Assicurazioni Generali, která před časem i přes značná rizika převzala katolickou pojišťovací společnost Unio catholica, a požádali ji o půjčku 1 milionu K na provedení sanace Svatováclavské záložny. Představitelé pojišťovny požadovali jako protislužbu, aby farní budovy byly pojištěny u ní. Při splnění této podmínky byla pojišťovna ochotna převzít na svá bedra celou sanaci Svatováclavské záložny. P. dr. Vondruška s tím 19. května 1904 seznámil

kardinála Skrbenského a požádal ho o podporu. Stanovisko kardinálovo není známo, ale akce pravděpodobně neproběhla, protože bylo obtížné vypovědět dosavadní pojistné smlouvy a donutit všechny vlastníky farních budov k uzavření nových pojistných smluv. Právní zástupce Assicurazioni Generali JUDr. Tonder urgoval dne 30. května 1904 závazné sdělení do 3. června, zda je o nabídku této pojišťovny vážný zájem. Dr. Vondruška se ještě jednou pokusil pohnout pražského arcibiskupa k vstřícnému rozhodnutí, ale zřejmě se ho on ani Assicurazioni Generali nedočkali.

Jelikož se nedařilo uspokojivě dokončit sanaci a likvidaci Svatováclavské záložny, ztratily justiční orgány trpělivost a dne 15. července 1904 byla podána žaloba na členy výboru a správní rady Svatováclavské záložny pro zaviněný úpadek podle § 486 trestního zákona, o níž byla již výše učiněna zmínka. Tím nastala pro obviněné nová situace, neboť kromě shánění potřebného finančního obnosu na vyrovnání deficitu záložny museli navíc čelit trestnímu stíhání. P. Kyselka a P. dr. Vondruška se proto obrátili na advokáta JUDr. Václava Boučka, který měl zkušenosti z podobného případu týkajícího se mělnické záložny. Dr. Bouček hodlal dosáhnout abolicie, tj. zastavení trestního řízení císařským rozhodnutím, neboť byl přesvědčen, že za nepořádky a podvody ve Svatováclavské záložně mohou jiné osoby než jím zastupovaní obvinění. Jako zkušený advokát věděl, že úspěchu nejlépe dosáhne protekcí, a proto se obrátil dopisem ze dne 9. srpna 1904 na kardinála Skrbenského s návrhem, aby pražský arcibiskup o této záležitosti podrobně informoval ministerského předsedu a správce ministerstva spravedlnosti Koerbra. Celý postup chtěl osobně projednat s kardinálem Skrbenským.

Kardinál dr. Boučka nepřijal, ale advokát se nevzdával. Napsal 19. srpna arcibiskupovi nový dopis a k němu přiložil podání, které bylo připraveno pro ministra Koerbra a jeho presidiálního sekretáře dvorního radu rytíře Rudolfa z Bleyleben. Na arcibiskupovi žádal, aby též napsal ministru Koerbrovi a v dopise aby ho informoval o zahájení aboliční akce a požádal jej o její podporu. Podle dr. Boučka byl ministr Koerber rozhodující osobou pro úspěch aboliční akce. Dr. Bouček arcibiskupa poučil, že je důležité, aby v dopise ministrovi bylo zdůrazněno, že se nejedná o zločin (Verbrechen), nýbrž o přečin (Vergehen), a zdůraznil mu, že úspěch aboliční akce je v zájmu katolické církve. Jako znalec vídeňských poměrů arcibiskupovi doporučil, aby krátký dopis napsal i vlivnému Rudolfu Bleylebenovi. Tentokrát se mu podařilo arcibiskupa pohnout k akci, jak vyplývá z dalšího Boučkova dopisu ze dne 23. srpna a z dopisu Rudolfa Bleylebena kardinálu Skrbenskému ze dne 25. srpna. Z tohoto dopisu je patrné, že Skrbenský a Bleyleben byli blízcí přátelé, kteří si tykali, takže Bleyleben, i když odjížděl na dovolenou, ujistil kardinála o tom, že případu se bude osobně věnovat a učiní vše potřebné.

26. srpna již dr. Bouček informoval kardinála Skrbenského, že byli přijati ministrem Koerbrem a že arcibiskupova intervence spolehlivě zafungovala. To arcibiskupovi potvrdil osobním listem z 1. září i kanovník Kyselka, pouze si spletl ministra spravedlnosti s ministrem vnitra. Další týden se vypravili pánové Bouček, Kyselka a Vondruška do Vídně znovu a 7. září navštívili ministerstvo financí, kde se jim věnoval sekční šéf Arch. Z návštěvy měli dobrý dojem, avšak sdělení, že vše záleží na Zemské bance, aby přijala smluvené podmínky a provedla sanaci Svatováclavské záložny, nebylo ničím novým. Dále se objednali v císařově kabinetní kanceláři u dvorního koncipienta Papaye, aby mohli podat žádost o audienci u císaře. V té souvislosti kanovník Kyselka požádal 9. září svého arcipastýře, aby je u císaře podpořil. Podrobnosti rozvedl dopisem arcibiskupovi z téhož dne dr. Bouček. Jednak s uspokojením konstatoval, že obviněným zatím nehrozí soudní líčení, neboť soudní spis si vyžádalo Ministerstvo spravedlnosti a až do rozhodnutí o aboliční žádosti musí soud čekat. Dále oznamoval, že audience u císaře je stanovena na 19. září a podle zvyklostí může mít jedno ze třech vyústění: buď císař žádost bez dalšího svěří k vyřízení kabinetní kanceláři a dál se o ni nezajímá, nebo naznačí, že je věci nakloněn. To učiní buď malou signaturou, která znamená, že resortní ministr musí věc podrobně vyšetřit, ale zůstává na něm, zda chce o výsledku císaři referovat, nebo přičiní velkou signaturu, která znamená, že ministr musí císaři o věci referovat a podat odůvodnění. Obě signatury se chápou tak, že císař očekává příznivé vyřízení. Dr. Bouček opět osvědčil svou znalost dvorského prostředí, když arcibiskupovi napsal, že císařovo rozhodnutí ve prospěch žádosti může významně ovlivnit šéf kabinetní kanceláře dr. František Schiessl a že to jistě učiní, pokud ho o to arcibiskup písemně požádá. Dr. Bouček šel ještě dále a arcibiskupovi navrhl, aby prosbu za vyhovění aboliční žádosti přednesl přímo císaři, ať ústně či písemně. Těžko ověřit, zda byla pravda, že to dr. Boučkovi při poslední návštěvě Vídně bylo naznačeno (kým?) a byl při tom použit obrat: „Seine Eminenz ist ja der Liebling des Kaisers.“

O průběhu audience u císaře zpravil arcibiskupa opět kanovník Kyselka. Průběhem audience byl velmi nadšen a líčil, jak císař pozorně poslouchal jeho výklad celého případu, ale ještě než výklad dokončil, vzali mu aboliční žádost z rukou a se slovy, že věc bude důkladně prošetřena, byla audience ukončena a po sedmi minutách u císaře byla deputace venku. Členové deputace nabyli dojmu, že žádost obdržela císařovu signaturu. Po audienci navštívili ještě Rudolfa Bleylebena, ale kromě zdvořilostních vět se asi nic konkrétního nedozvěděli.

Praktičtější byl dr. Bouček. Když spis o aboliční žádosti došel do Prahy na státní zastupitelství, aby podalo svůj návrh, protřelý advokát již znovu žádal pražského arcibiskupa o intervenci, tentokrát u šéfa státního zastupitelství A. Morstadta a přednosty vrchního státního zastupitelství Miroslava Merhauta. 17. října zaúkoloval arcibiskupa v tom směru, že by měl

svou intervencí připravit půdu pro dr. Boučka, až půjde žádat o odklad vyřízení žádosti do konce října, neboť do té doby měla být urovnána civilní stránka případu a tím by stouply naděje na příznivé vyřízení věci. Zdá se, že se dr. Boučkovi velice dařilo manipulovat pražským arcibiskupem, a proto již tolik nepřekvapí, když ho 27. října požádal o zorganizování peněžní sbírky k sanaci Svatováclavské záložny. Zřejmě to souviselo se zmíněným urovnáním civilní stránky případu. Dr. Bouček věděl, že Zemská banka bude mít v rozhodné chvíli ke krytí vymáhaných pohledávek asi jen hotovost 600.000 K a že bude zapotřebí asi o 500.000 K více. Proto požádal kardinála Skrbenského, aby v kruzích vysoké hierarchie a aristokracie našel 100 mužů, kteří by mohli garantovat příspěvky po 5.000 K. Ani nepřekvapí, že tato akce neuspěla, a je lhostejné, zda ji odmítl arcibiskup nebo oslovení zámožní muži. Arcibiskup však přesto měl zájem Svatováclavské záložně pomoci a radil se o postupu s advokátem dr. Sobičkou. Zvažovali možnost, že by se arcibiskup zaručil Zemské bance, že chybějící obnos k vyrovnání pohledávek vyplatí, a kdyby k tomu došlo, byly by použity prostředky získané z repartičních kvót od členů Svatováclavské záložny. Dr. Sobička měl o úspěšnosti tohoto postupu vážné pochybnosti, ale kupodivu ne proto, že by se k sanaci použilo peněz ústavu, který má být sanován. Z obavy, že předpokládaná suma nebude k sanaci stačit nebo že nebude v této výši vybrána, radil dopisem ze 7. listopadu 1904 arcibiskupovi, aby požadovanou záruku neposkytl.

Někdo si znovu vzpomněl na Assicurazioni Generali, ale nejednal s ní ani arcibiskup, ani zástupci Svatováclavské záložny, nýbrž použilo se zprostředkování emauzských benediktinů P. Augustina hraběte von Galen a P. Albana Schachleitera. Představitelé pojišťovny již ale neprojeví podobnou velkorysost jako před půl rokem a s odvoláním na stanovy a na císařské nařízení ze dne 11. 3. 1896 oznámili, že nemohou intervenovat ve prospěch Svatováclavské záložny a poskytnout jí žádanou pomoc.

Slibně se vyvíjející rozuzlení se náhle zadrhlo. Dr. Bouček v sobotu před 21. listopadem 1904 znovu navštívil dr. Bleylebena na Ministerstvu spravedlnosti a dozvěděl se, že aboliční žádost zatím nebude vyřizována, protože dokud civilní nároky nebudou urovnány, nemohlo by být vyřízení příznivé. Nejprve mělo být dokončeno vyrovnání s věřiteli Svatováclavské záložny a pak mohlo být vyhověno aboliční žádosti. Dr. Bouček sdělil tento výsledek kardinálu Skrbenskému a požádal ho, zda by mohl svým vlivem zapůsobit na ty, kteří mají civilní urovnání v rukách. Na dopise je výmluvná poznámka: „necháno bez odpovědi“.⁴⁶

⁴⁶ NA, APA-Ord., kart. 215, složka „Svatováclavská záložna“.

Ze spisů arcibiskupského ordinariátu se již nedozvídáme, jak celá záležitost skončila, ale ve spisu Vrchního státního zastupitelství nacházíme údaj, že likvidace Svatováclavské záložny byla provedena 23. listopadu 1904. Zřejmě při tom nebyly splněny všechny podmínky stanovené Ministerstvem spravedlnosti, nebo aboliční žádost ležela dlouhá léta na dně některého kancelářského šuplíku, protože až 22. srpna 1910 sdělilo Ministerstvo spravedlnosti Vrchnímu státnímu zastupitelství, že císař zastavil trestní stíhání dr. Vondrušky, A. Jirouta a dr. Františka Reisse i tzv. „alte Kridasache“ podle žaloby ze dne 15. 7. 1904.⁴⁷

Dříve než se obvinění ze dne 15. července 1904 dočkali zastavení trestního stíhání, odpýkal si P. Jan Drozd svůj trest a dne 4. dubna 1910 byl propuštěn na svobodu. Arcibiskupská konsistoř se v březnu před jeho propuštěním začala zabývat otázkou, zda bude moci být připuštěn k vykonávání církevních funkcí. Důležité pro ni bylo zjištění, zda se P. Drozd dopustil vědomého obohacení a zda spáchaným bezprávím získal některé osobní výhody. O stanovisko byl požádán zemský soud trestní v Praze, který konsistoři poskytl výpis z rozsudku ze dne 12. 12. 1903. Dotazu konsistoře se týkal čtvrtý bod rozsudku, podle něhož P. Drozd v letech 1890 až 1897 každoročně obnos 400 K, celkem tedy 3200 K, z fondu pro časopisy u sebe zdržel a přivlastnil si, čímž se dopustil zločinu zpronevěry a byl uznán vinným pro bezpráví k osobní výhodě a obohacování se ze vkladu záložny. Třiasedmdesátiletý P. Drozd opustil 4. dubna pankráckou věznicí o tři hodiny později, než bylo určeno, protože se obával posměchu pankráckých uličníků, kteří na něj před věznicí čekali. Čekal v bytu vězeňského faráře Františka Odvalila a pak odjel krytým vozem do bytu cukráře Rydvala v Karlíně, kde měl zajištěno bydlení. Konsistoř nepočítala s jeho zařazením do duchovní správy a jeho spis předala duchovnímu soudu pro věci trestní a sporné. Soudci však asi dospěli k názoru, že P. Drozd již byl dostatečně potrestán občanským soudem, a proto se předseda soudu dr. Tumpach dohodl 24. května 1910 s arcibiskupem Skrbenským, že soud nebude Drozdův případ projednávat.⁴⁸ Drozd navíc vyšel ze žaláře s podlomeným zdravím a koncem září, necelý půlrok po propuštění, v Karlíně zemřel.

O nečekanou tečku za aférou Svatováclavské záložny se postaral muž, o němž se tolik nehovořilo a nepsalo, ale jemuž byla předepsána nejvyšší náhrada škody – Emanuel Hercík. Po vzniku Československé republiky požádal prezidenta republiky o milost a T. G. Masaryk na-

⁴⁷ NA, VSZ 1855-1918, sign. III-c, kart. 351.

⁴⁸ NA, APA III, inv. č. 2131/2, kart. 2213.

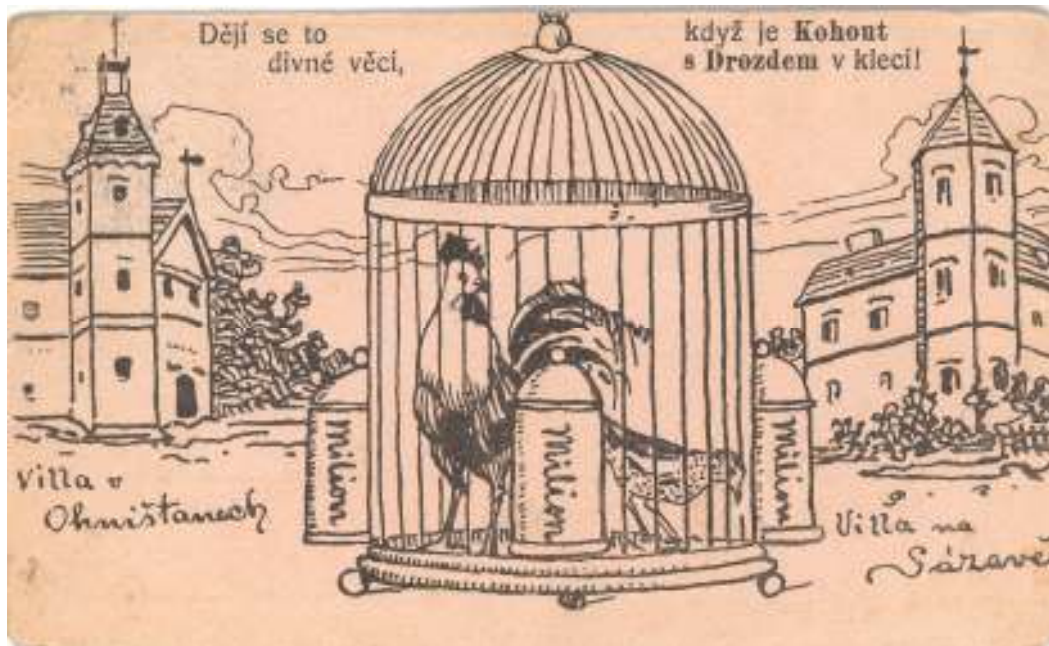
řídil 18. května 1922 odčinění odsouzení E. Hercíka, tj. zahlazení následků odsouzení.⁴⁹ V té době již to nevzbudilo žádný zvláštní zájem.

Jak postupně odcházeli aktéři krachu Svatováclavské záložny, upadala tato aféra do zapomnění. Škody napáchané na kreditu katolické církve však byly trvalejšího rázu, a to i v době, kdy již nebyla přesně známa jejich příčina. Jak uvádí Pavel Marek, bylo to do značné míry nespravedlivé, neboť Svatováclavská záložna nebyla církevní podnik a kněží nikdy netvořili většinu členstva ani neměli většinu ve výboru.⁵⁰ Díky svým aktivitám však byla považována za součást katolického tábora a hněv veřejnosti se přirozeně svezl i na katolickou církev. Blízkost Svatováclavské záložny ke katolické církvi bezděčně prokázala většina duchovních v čele s pražským arcibiskupem, když s velkým úsilím a obětmi se snažili sanovat záložnu po zjištění zpronevěry velkého rozsahu a minimalizovat ztráty vkladatelů. Z pohledu Akademie křesťanské byl krach Svatováclavské záložny těžkou ranou, která způsobila zastavení, omezení nebo pozdržení nadějně se rozvíjejících projektů a plánů.

⁴⁹ NA, VZS 1898-1923, spis. zn. Vr II 3125/3, 1903, kart. 1323.

⁵⁰ Pavel MAREK: cit. d., 489.

Ukázky satirických pohlednic

Kapitola 3

Akademie křesťanská od přelomu 19. a 20. století do první světové války

Činnost ředitelství Akademie křesťanské byla paralyzována od roku 1894, kdy byl starosta Klement Borový raněn mrtvicí, až do jeho smrti 31. srpna 1897. Valnou hromadu dne 26. června 1897 řídil zástupce starosty architekt Josef Mocker. Z úst profesora Drozda a kanovníka Kyselky zazněl na této valné hromadě požadavek, aby Akademie křesťanská častěji pořádala vědecké a umělecko-historické přednášky. Je třeba říci, že vedení Akademie křesťanské se snažilo v dalších letech tomuto požadavku vyhovět, možná i pod tlakem konkurence jiných křesťanských sdružení. V zimě 1897/1898 byl uspořádán cyklus přednášek o církevním umění. K osobě profesora Drozda je žádoucí též zaznamenat, že téhož roku se podílel na založení Národní strany katolické v království Českém a spolu s hrabětem Schönbornem se podílel na jejím vedení⁵¹ a byl též jednatelem Družstva sv. Vojtěcha pro vydávání katolických časopisů.

Novým starostou Akademie křesťanské byl na valné hromadě 6. června 1898 zvolen kanovník dr. František Krásl, jeho zástupcem Msgre. J. Drozd a jednatelem kanovník dr. Josef Doubrava. Přehledy o přednáškové činnosti v letech 1898 – 1899 přinesl Časopis katolického duchovenstva.⁵² V roce 1899 vykazovala Akademie křesťanská 382 přispívajících členů, 2 čestné členy, 43 zakládajících členů a 51 činných členů, což byl ve srovnání se 70. a 80. lety značný propad (v tomto počtu nebyli vykazováni členové diecézních a farních cyrilských jednot, kteří z pohledu spolkového zákona byli členy samostatných spolků). Při valné hromadě dne 22. června 1899 byla vzdána pocta zesnulému zakládajícímu a zasloužilému členu Akademie křesťanské architektu Josefu Mockerovi, který zemřel 16. ledna 1899.

25. výročí vzniku si Akademie křesťanská připomněla 19. prosince 1900 bohoslužbou v křižovnickém kostele sv. Františka v Praze a slavnostním shromážděním, na němž měl dr. Krásl hlavní projev a prof. J. Drozd pronesl přednášku o vzniku a činnosti Akademie křesťanské.⁵³ Na valné hromadě dne 16. prosince 1901 měl Ferdinand Lehner přednášku o malířství v Čechách v 11. století, čímž mj. dal také najevo svůj příklon od církevní hudby k výtvarnému

⁵¹ Petr FIALA: *Katolicismus a politika*, Brno 1995, 190.

⁵² ČKD 39, 1898, 55. – ČKD 40, 1899, 199.

⁵³ *Christliche Akademie* 25, 1900, 96.

umění. Byl zaznamenán další pokles členstva, přispívajících členů bylo již jen 351. Nicméně Akademie křesťanská byla stále považována za významnou organizaci katolické inteligence, což potvrdil pražský arcibiskup kardinál Lev Skrbenský z Hříšně tím, že nad Akademií křesťanskou převzal protektorát.

Pokud jde o hospodaření Akademie křesťanské, bylo na přelomu století konsolidovanější než členská základna. V roce 1900 činily příjmy 10.143,28 K a vydání 8.012,55 K a o dva roky později příjmy 10.711,79 K a vydání 10.558,70 K. Ve výroční zprávě za rok 1902 se již připomíná, že „smutný stav“ (eufemistické vyjádření pro krach) Svatováclavské záložny má zlé následky i pro Akademii křesťanskou, již se zvýšilo nájemné. V letech 1903 – 1904 se pak Akademie křesťanská přestěhovala na adresu Křižovnická 71 poblíž Rudolfiny a její místnosti v budově Svatováclavské záložny převzala Umělecká beseda. I peněžní obrat se snížil a v roce 1904 vykazovala Akademie křesťanská příjmy ve výši 7.658,83 K a vydání 7.406,47 K.⁵⁴

V těchto letech se Akademie křesťanská snažila udržet svůj primát v oblasti přednáškové činnosti. Na jaře roku 1902 uspořádala cyklus deseti přednášek na téma věda a víra a navázala tak na sérii článků k tomuto tématu v časopisu *Christliche Akademie* v předchozích letech. Po několika málo letech se však objevila jiná přednášková iniciativa mimo Akademii křesťanskou, která si získala velkou pozornost i díky známým osobnostem, které představovaly tento nový proud v řadách katolické inteligence, jako byli František Bílek, Sigismund Bouška, F. Odvalil, František Loskot nebo Alois Svojsík. Tento okruh vystupoval nejprve pod názvem Sdružení české katolické inteligence a poté jako přátelé katolické kultury a v letech 1907 – 1909 uspořádali čtyři přednáškové cykly, v nichž se výrazně uplatňovali i katoličtí laici. Trend směřující k diverzifikaci aktivit české katolické inteligence lze spatřovat i v přijetí rezoluce Katolicko-politické jednoty pro království České ze dne 5. května 1910, v níž se traktuje potřeba čelit útokům na katolictví, mj. vydáváním apologetických a historických publikací, a oceňuje se dosavadní činnost Zemské rady českých katolíků a spolupráce s *Časopisem katolického duchovenstva*, *Akademií křesťanskou* a *Družstvem Vlast*.⁵⁵

V prvních letech 20. století vedl Akademii křesťanskou stále dr. František Krásl. V roce 1903 byl zvolen místopředsedou Mikuláš Karlach a v roce 1904 Ferdinand Lehner. Světící biskup pražský dr. František Krásl zemřel 27. července 1907 a novým předsedou Akademie

⁵⁴ NA, PP 1908-1915, sign. V 7/7, kart. 2391.

⁵⁵ ČKD 51, 1910, 649-650.

křesťanské byl zvolen Ferdinand Lehner a jeho zástupcem dr. Josef Tumpach. Toto vedení vydrželo až do roku 1914, kdy 1. března Ferdinand Lehner zemřel. Valnou hromadou pak byl zvolen předsedou Akademie křesťanské dr. Josef Tumpach a jeho zástupcem Josef Fanta, profesor České techniky. V roce 1915 vystřídal Josefa Fantu Kamil Hilbert a v roce 1916 se stal jednatelem kanovník V. Müller. V tomto složení působilo vedení Akademie křesťanské až do roku 1917, kdy byl novým starostou zvolen vyšehradský kanovník Antonín Wunsch.

Vědecký odbor Akademie křesťanské vstupoval do 20. století pod vedením dr. Františka Krásla, který odboru předsedal až do své smrti v roce 1907. Po něm si členové vědeckého odboru zvolili dne 12. října 1908 do čela odboru univ. prof. dr. Františka Xavera Kryštůfka, který přednášel na teologické fakultě české univerzity církevní dějiny a fundamentální teologii, byl několikrát proděkanem i děkanem fakulty a jako první teolog byl rektorem české univerzity. Na sklonku svého života se stal proboštem kolegiální kapituly u Všech svatých. Z doby jeho předsednictví se připomínal nápad na zřízení ambulantských knihoven, tj. putovních, které by při úsporných nákladech obsloužily širší čtenářské vrstvy. Nápad se však nijak neujal. Úspěšnou akcí však bylo schválení nových stanov vědeckého odboru Akademie křesťanské v roce 1912. Účel činnosti odboru byl formulován jako „pěstovati katolickou vědu a literaturu, zvláště hájiti katolickou víru vědeckými a populárními spisy“.⁵⁶ V činnosti vědeckého odboru se začal projevovat odklon od výhradně apologetického zaměření práce zakladatelské generace k „pozitivnímu“ pojetí teologické práce, charakterizovanému hledáním nových postupů a přístupů v teologii jako vědě.

Jeho nástupcem ve vědeckém odboru se stal volbou dne 17. dubna 1916 bibliista univ. prof. dr. Jan Sýkora, který rovněž dosáhl na univerzitě rektorské hodnosti a v Kryštůfkových stopách dokráčel k hodnosti probošta kapituly u Všech svatých. Jako teolog kladl důraz na pěstování filozofie sv. Tomáše Akvinského a Aristotelovy, na přírodní vědy a filologii. Místopředsedou vědeckého odboru byl zvolen prof. dr. Antonín Vřešťál, jednatelem prof. dr. František Stejskal a pokladníkem kanovník Eduard Šittler. Za tohoto vedení vědeckého odboru bylo dohodnuto soustředění všech katolických teologických pracovníků do jednoho centra,

⁵⁶ NA, PP 1908-1915, sign. V 7/7, kart. 2391.

kterým se stala v roce 1916 Společnost sv. Cyrila a Metoděje. Její činnost však spadá již do dalšího období Akademie křesťanské.⁵⁷

Hlavní pozornost upíral vědecký odbor na přípravu a vydání české teologické encyklopedie, i když tomuto úsilí se kladly do cesty četné překážky, a to jak na úrovni vědecké, tak praktické. Do první skupiny patřilo upozornění prof. Vřešťála v roce 1897, že je nejprve třeba sjednotit českou teologickou terminologii. Příprava slovníku vážla také z důvodu nemoci dr. Klementa Borového, který byl jako předseda vědeckého odboru designovaným hlavním redaktorem díla. Po smrti dr. Borového přešla tato povinnost na dr. Krásla, kterému se však také nepodařilo s dílem výrazně pokročit. Nadějný obrat nastal v roce 1899 po jmenování nové redakce slovníku složené z představitelů nové teologické generace J. Tumpacha a A. Podlahy.

Noví redaktoři se pustili energicky do práce, sestavili bibliografii teologické literatury, obstarali potřebné cizí slovníky a sestavili heslář encyklopedie. Vydání mělo být financováno za podpory Svatováclavské záložny, její krach však znamenal těžkou ránu i pro bohovědný slovník. Bylo třeba hledat alternativní zdroje financování, což nebylo nijak jednoduché. Časopis katolického duchovenstva sice v roce 1906 oznámil, že v roce 1907 začne vycházet nákladem Cyrillo-Methodějské knihtiskárny V. Kotrby v Praze Český slovník bohovědný, což se nestalo, a ani anonce Časopisu katolického duchovenstva z roku 1908, že na podzim téhož roku začne slovník vycházet, se nenaplnila. A tak dlouho očekávaný první sešit Českého slovníku bohovědného spatřil světlo světa až v roce 1909 a do roku 1912 vyšel celý první díl. Slovník pak celkem pravidelně vycházel po jednotlivých sešitech až do roku 1930, kdy byl dokončen 4. díl. Tehdy však bylo vydávání přerušeno a nebylo již obnoveno, takže z Českého slovníku bohovědného zůstalo monumentální torzo končící heslem Holbecke Vavřinec OSB.⁵⁸

Mimo hlavní proud činnosti vědeckého odboru Akademie křesťanské se rozvíjela pozoruhodná recenzní a polemická činnost německých členů soustředěných kolem časopisu Christliche Akademie. Sledováním německé teologické a společenskovední produkce přinášela

⁵⁷ František STEJSKAL: Vědecký odbor Akademie křesťanské v Praze, in: Věstník SCM 1, 1917, 18-21. – Karel. L. ŘEHÁK: Na paměť půlstoletého života odboru vědeckého při křesťanské Akademii v Praze, in: Věstník SCM 8, 1925, 51.

⁵⁸ Antonín PODLAHA / Josef TUMPACH (ed.): Český slovník bohovědný, díl I-IV, Praha 1909-1930.

Christliche Akademie cenné podněty pro katolický intelektuální život v českých zemích, které bohužel nevyvolaly vždy adekvátní odezvu. Připomeňme si alespoň některé z nich, které by v retrospektivní reflexi katolicismu v českém prostředí neměly být zapomenuty. V roce 1898 byla uveřejněna pod názvem „Eine Kritik der katholischen Belletristik“⁵⁹ recenze brožury „Steht die katholische Belletristik auf der Höhe der Zeit?“ od autora skrývajícího se pod pseudonymem Veremundus, která vyšla téhož roku v Mohuči. Recenze hodnotila tuto brožuru z hlediska literárněvědného a estetického a později ještě budeme mít příležitost se jejímu ohlasu širě věnovat.

V dalším ročníku stál za pozornost redakční článek „Die Rückständigkeit der Katholiken“⁶⁰, napsaný pravděpodobně Edmundem Langerem. Autor vychází z pozorování, že v poslední době se opět šíří fráze o zpátečnictví katolíků. Počátky tohoto přesvědčení spatřuje u německých protestantů v 18. století, kteří sami sebe vnímali tak, že vzděláním a osvětou stojí před a nad katolíky. Tento náhled přejalo i liberální osvícenství. V první polovině 19. století toto přesvědčení zesláblo, ale ve druhé polovině ho podle autora znovu oživil a zmodernizovali židovští a nevěřící novináři. Koncem 19. století se zvláště v Německu tento názor rozšířil a začali ho hlásat i někteří katolíci, kteří se názorově spojili s protivníky proti údajným zpátečnickým katolíkům. Autor článku vidí původ této situace v Německu v politických, zejména parlamentních zápasech německých katolíků. V mnoha oblastech státní administrativy bylo německým katolíkům odepřeno rovnoprávné zacházení s protestanty a liberály, mj. s poukazem na jejich nižší vzdělanost. Katoličtí politikové proto vydali výzvu k mladé generaci, aby se pilně vzdělávala.

Nato povstal v protestantském prostředí nový teologický směr, který dokazoval, že problémem katolíků není jejich vzdělanost, ale zpátečnické tendence hluboce zakořeněné přímo v katolickém životě. Nebudou-li odstraněny, nemohou katolíci dosáhnout rovnocenného postavení. Tento názor vyvrátila katolická teologie, ale přesto se vynořil znovu v oblasti beletristiky. Jeho hlásnou troubou se stala již zmíněná brožura Veremundova „Steht die katholische Belletristik auf der Höhe der Zeit?“, recenzovaná v předchozím ročníku Christliche Akademie. Autor ji obviňuje z tendenčnosti a snaží se zformulovat zásadní postoj, který by vyvrátil obvinění katolíků ze zpátečnictví. Vychází z přesvědčení, že působení lidskosti spočívá více v činu než ve slově a staví výše věc nad formu. Toto pojetí zůstalo v katolictví zachováno od

⁵⁹ Christliche Akademie 23, 1898, 65-70, 73-76, 81-84.

⁶⁰ Christliche Akademie 24, 1899, 25-28.

nejstarších křesťanských dob, ale naopak se vytratilo z protestantismu. Proti obvinění katolíků ze zpátečnictví argumentuje, že jednostranné vzdělání zdůrazňované odpůrci vede k písemné nadprodukcí v žurnalistice, písemnictví i ve vědě, ztrácí se všeobecné vědění a šíří se šablonovitost a formálnost poznání. Naopak věda a umění vyrostlé v katolické tradici vytvořily trvalé hodnoty, které obstojí i v 19. století.

Z pohledu autora redakčního článku křesťanská filosofie vytváří jednotu založenou na logickém a jasném myšlení, kdežto německá filosofie nové doby vše problematizuje, zpochybňuje a uvádí do zmatku. Klasičnost křesťanského umění a literatury je nepřekonaná a moderní tvorba se vrací ke klasickým zdrojům nebo je hledá. Světská literatura si často vypomáhá spíše umělými než uměleckými prostředky, staví na nižších sklonech lidí a obrací se k tomu, co je přitažlivé, a ne k tomu, co pozdvihuje. Vznikají senzační romány kalkulované na výdělek. S nimi nemohou katoličtí spisovatelé soupeřit, zvláště když koryfeové románové literatury jsou vyhledáváni z řad nekatolíků. Jinak smýšlející se nemůže prosadit ve světě literatury ovládaném recenzní činností, jak autor soudí, osvícenců, zednářů, židů a socialistů. Autor si polemiku usnadnil tím, že nekatolické proudy ve filosofii, vědě a literatuře jednoduše deklamoval a nezabýval se jejich životaschopnými podněty a přínosy, což mu z hlediska dalšího vývoje dává spíše vysvědčení z krátkozrakosti. Avšak závěr jeho polemiky je ryzí: hodnotu křesťanské literatury dodává věřící a mravní postoj autora; nejlepší spisovatel nemusí být katolík, ale katolictví nemůže být překážkou, aby se autor stal velkým tvůrcem.

Otázka katolického zpátečnictví, a kupodivu ne modernismu, který tehdy hýbal katolickou církví, se stala předmětem i další polemiky otištěné v roce 1899 v časopisu *Christliche Akademie*. Vyšla pod názvem „Veremundus“ – „Quo vadis?“ a byl pod ní podepsán Anton Stára.⁶¹ Odkryl, že pod pseudonymem Veremundus se skrývá Karl Muth, a zabývá se dvěma jeho pracemi; vedle nám již známé „*Steht die katholische Belletristik auf der Höhe der Zeit?*“ i další jeho brožurou „*Die litterarischen Aufgaben der deutschen Katholiken*“, která vyšla rovněž v Mohuči v roce 1899. Vedle pohledu K. Mutha na „katolické zpátečnictví“ se autor polemiky věnuje i Muthovu překladu Sienkiewiczova románu *Quo vadis?* do němčiny, který vycházel na pokračování ve švýcarském časopisu *Alte und Neue Welt*. Dlužno podotknout, že se jednalo o zkrácený překlad, neboť K. Muth nepovažoval z estetického a literárně kritického hlediska Sienkiewiczův román za umělecké dílo. Opíral se při tom i o kritiky, které Sien-

⁶¹ Anton STÁRA: „Veremundus“ – „Quo vadis?“, in: *Christliche Akademie* 24, 1899, 52-54, 57-59, 65-66.

kiewiczovo dílo sklidilo ve Spojených státech. Anton Stára naproti tomu Sienkiewiczze bránil a jeho dílo vysoce oceňoval.

Další pro časopis *Christliche Akademie* symptomatická polemika byla žánrově výjimečná, neboť se nejednalo o polemiku s původním dílem, nýbrž s recenzí. Historik Leopold Schuster vydal knihu *Fürstbischof Martin Brenner*, kterou recenzoval v *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichte* J. Loserth. A na tuto recenzi se objevila v *Christliche Akademie* redakční replika,⁶² v níž se nejprve konstatuje, že Loserth vytýká Schusterovi tendenčnost, neobjektivnost a apologetický přístup, ale pak polemik zpochybňuje Loserthovu objektivitu. Ukazuje, že ač je Loserth katolíkem, projevuje sympatie k protestantismu, jak to činí i mnozí jiní katoličtí učenci té doby. Polemik vyslovuje své zásadní názorové východisko, že objektivita nespočívá ve stejném posuzování katolicismu a protestantismu, ale odůvodnění tohoto stanoviska není podloženo vědeckými argumenty, nýbrž opírá se pouze o předsudečnou morální diskvalifikaci protestantismu. Polemik srovnává, že katolicismus ovlivňoval a utvářel svět patnáct století, ale protestantismus se podle něj zatím projevil jen jako ničivý a nekonstruktivní prvek, a to i ve světských a státních záležitostech. Možná je toto příkré odsouzení reakcí na kulturní boj v Německu, neboť v této souvislosti lze spíše pochopit výtku, že protestantismus je spojen s násilím a fanatismem a jako tvořivý se zatím neprojevil.

Konzervativní ladění časopisu *Christliche Akademie* je patrné i z rozsáhlého pojednání o „katolické vědě“,⁶³ které je referátem i recenzí o knize Georga svobodného pána von Hertling *„Das Prinzip des Katholicismus und die Wissenschaft“*, Freiburg im Breisgau 1899. Obsah knihy je patrný z názvů kapitol: úvod – princip katolicismu – věda a její předpoklady – svoboda vědy – překážky, které musí být překonány – existuje katolická věda?. V referující části příspěvku se uvádí, že Hertling zkoumá příčiny, proč je málo německých katolíků zastoupeno ve vědeckých povoláních, a jednu z příčin vidí v postupu sekularizace. Všimá si, že někdy se proti sobě staví transcendentní přístup křesťanů a přirozený svět vědy. To ale Hertling považuje za uměle živený rozpor. Pokud jde o katolicismus, ten nedospívá k nadpřirozeným pravdám vědeckým výzkumem, ale přijetím zjevení. Z toho plyne, že přijetí nadpřirozených pravd je mravní povinností.

Hertling zaznamenává názor protivníků, že vědecké poznání se musí rozvíjet bez předběžných předpokladů, a to že v případě katolicismu není splněno. Autor proti tomu namítá, že

⁶² Unbefangene Kritik, in: *Christliche Akademie* 24, 1899, 91-92.

⁶³ *Katholische Wissenschaft*, in: *Christliche Akademie* 24, 1899, 66-70, 73-76.

neexistuje žádná věda bez předběžných předpokladů a že jen menší část vědění učenců pochází z vlastního intelektuálního výkonu, kdežto větší část vědění se již od stadia prvouky opírá o víru a předporozumění. V metodologii vědy se přisuzuje experimentu charakter matematické jistoty, ale důkazní síla experimentu přitom vychází z předpokladu, že v přírodě panuje pevný pořádek. Tato skutečnost nepochází z našeho vědění, ale přijímáme ji. Také ověřování bytí naší zkušeností se opírá o mnoho předpokladů a není samo o sobě evidentní. Jen polovzdělání spatřuje protiklad mezi vědou a vírou, ale protiklady jsou ve skutečnosti mezi myšlenkovými stereotypy nebo mezi světovými názory. Nutně předpokládaný vztah mezi subjektem a objektem myšlení již předpokládá, že oba tu již jsou jeden pro druhého a že tento vztah musí být povolán od vyšší příčiny do tohoto světa. To je vlastně předpoklad všeho myšlení – rozumný řád a jako jeho základ nejvyšší rozum. Takže do důsledku promyšlená věda vede vlastně zase k víře, a to dokonce v teologickém smyslu.

Dále se popisuje Hertlingův názor na svobodu vědy. Hertling je přesvědčen, že svobodu vědy neomezují stát ani církev, nýbrž jen vlastní pravidla vědeckého bádání. Připouští, že veřejné dopady výsledků vědy mohou být ovlivňovány. Církev však uplatňuje učitelskou autoritu jen ve své oblasti. Ke konfliktům dochází tehdy, jestliže přírodovědec překročí hranice své vědy nebo má-li vědecký výzkum nějaké konsekvence pro dogmatiku. Uplatňují-li se představy o svobodě vědy na katolickou teologii, pak je třeba přiznat, že libovůle je v této oblasti omezena, protože poznávací oblastí teologie je víra, jejímž základem jsou pravdy zjevení. Na ně však netřeba pohlížet jako na omezení, protože jsou spíše látkou pro bádání. Hertling také uznával závislost katolické dogmatiky na jazyku a myšlení řecké filosofie. Považoval to však za nahodilou historickou podmíněnost, která v jiné situaci mohla mít a do budoucna může mít jinou podobu. Autor recenze k tomu dodal, že se formulace dogmat vyvíjela také pod vlivem Kristova působení ve své církvi. Otázka svobody teologie je v těchto souvislostech poněkud irelevantní, a klade-li se nesvoboda katolické teologie jako důvod pro její vylučování z univerzit, pak to není výsledkem vědeckého hodnocení, ale politického rozhodnutí. To, že podobné problémy nemá protestantská teologie, přisuzuje Hertling tomu, že v protestantismu jsou duchovní nahrazováni učiteli a učenci a vytrácí se zde nadpřirozený charakter kněžství. Celkově pak dochází k roztržce mezi moderní vědou a katolickou vědou starší i novější. Katolická věda hledá vědění a pravdu, moderní věda pravdu relativizuje a cítí se ospravedlněna již v bádání jako takovém, tedy upíná se na metodu.

Na otázku, zda existuje katolická věda, autor odpovídá, že v přírodních vědách, pokud se drží exaktních postupů, k dělení nedochází. To nastává až při vyslovování hypotéz. Ani filosofie by neměla být konfesijní, ale v praxi lze pozorovat, že filosofové jsou ovlivněni ná-

boženskými východisky. V dějepisectví není důvod ke konfesionálnímu rozlišení ve fázi pramenného bádání, ale při zpracování látky se projeví subjektivní moment. Na položenou otázku autor odpovídá tak, že existuje věda katolických učenců, kteří však v čistě vědeckých problémech používají metody a pravidla všeobecné vědy.

Hertling uvádí čtyři nebezpečí pro současnou vědu a recenzent s těmito názory částečně polemizuje. Prvním nebezpečím je přílišná specializace, která může vést k řemeslnému pojetí vědy bez idejí, a pozitivismus, který uznává za platné jen to, co pochází ze skutečné či domnělé zkušenosti, a tím poznání zplošťuje. Proti těmto tendencím je třeba dodat vědě a vědcům vážnosti. Dalším nebezpečím je polovzdělanost, jejímž důsledkem na vysokých školách je zneužití vědy k ovlivňování názorů studentů. V Německu se údajně dařilo tento trend omezovat, ale v Rakousku vedl k četným odpadům studentů od víry. Dále autor varuje před jevy, přítomnými pravděpodobně v katolickém táboře, jako je tzv. zázraková horečka a odvolávání se na vlivy zlých duchů. Zde recenzent právem upozorňuje, že tyto jevy se nemohou týkat vědy, snad pouze publicistiky nebo šarlatánství. Radí tu i k opatrnosti, aby se hyperkritičností neuzavřela cesta k uznání pravých zázraků. Čtvrté varování autora se týkalo nebezpečí konzervativismu, ale podle recenzenta jsou nebezpečnější modernismus a různé extravagantnosti, a proto je podle něj nejlepší držet se střední cesty.

Hertling v závěru své práce formuloval několik doporučení, která recenzent považoval za nutné korigovat. Hertling byl přesvědčen, že příklad významného věřícího vědce vydá za několik svazků apologetiky. Recenzent namítl, že tento výrok vypadá líbivě a správně, ale domyšlen do důsledků by znamenal, že kněží by se měli přednostně věnovat vědě, literatuře, sociální činnosti atd. Autor i recenzent se shodli v tom, že studentům se nesmí zabraňovat v plném poznání, neboť naopak polovzdělanost je nebezpečná. Nesoulad mezi autorem a jeho recenzentem vznikl kvůli názoru autora, že mladý vědec si musí získat uznání ve vědeckém světě a k tomu je nutná jeho nepředpojatost. Recenzent namítl, že věřící vědec je především povinen hájit pravdu proti odpůrcům. Spíše považoval za nutné zdůraznit potřebu mobility katolické vědy, aby dlouho neulpívala na překonaných názorech a neunikaly jí problémy nové, respektive aby jejich řešení neovládli protivníci. K tomu byla podle jeho názoru potřebná dobrá organizace vědy pěstované katolickými učenici. Za vzor uvedl velké společnosti pro katolickou vědu Görres-Gesellschaft v Německu a Leo-Gesellschaft v Rakousku a jí vydávanou revui Die Kultur⁶⁴ pro otázky vědy, literatury a umění. Posledním Hertlingovým doporu-

⁶⁴ Die Kultur byl časopis pro vědu, literaturu a umění, který vydávala Österreichische Leo-Gesellschaft šestkrát ročně. Přinášel články o politice, světské a církevní vědě, teologii a filo-

čením bylo, aby katolická věda jen neodrážela útoky, ale působila i pozitivně a spolupracovala s vědci jiného zaměření, k čemuž dávají lepší možnosti univerzity než kněžské semináře. Recenzent s tím nebyl zcela srozuměn, považoval to za překonané historické hledisko a tuto roli viděl splňovat spíše na platformě vědeckých kongresů a odborných časopisů. Dá se říci, že recenze zrcadlila rozdílný pohled na úkoly katolické církve v soudobé společnosti v Německu a v Rakousku-Uhersku, i když názorová scéna nebyla ani v jednom státě jednotná. Pohled recenzenta v Christliche Akademie byl spíše opatrný, i když si nepochybně uvědomoval závažnost tématu nastoleného Hertlingovou knihou. Již samotné podrobné referování o ní bylo záslužným počinem.

Vztahu katolické církve k vědě se Christliche Akademie brzy věnovala znovu, neboť přibližně současně s vyjitím Hertlingovy knihy se konala přednáška dr. Richarda von Kralik na sjezdu delegátů poboček rakouských katolických univerzitních spolků v Klagenfurtu. Přednášku autor nazval „Aufgaben katholischen Wissenschaft“ a byla otištěna ve vídeňském listu Vaterland č. 303 – 304 ze 3. a 4. listopadu 1899. Christliche Akademie o ní obšírně referovala pod názvem Die katholische Wissenschaft von einer andern Seite betrachtet.⁶⁵

Kralik vyšel z díla Josefa Görrese, aby ukázal na protiklady mezi jeho dobou a současností. Tento protiklad charakterizoval jako specificky moderní a veskrze kritický vůči starší, tradiční, konzervativní a zvěčnělé vědě. Zatímco současná věda používala metody empirické, analytické, přírodovědecké a více realistické, věda doby Görresovy se opírala spíše o metody apriorní nebo logické, syntetické, idealistické a metafyzické. Nová věda vycházela ze skutečností postižitelných smysly, starší spíše z nadmyslna. Prvně jmenovaná se zabývala hmotou a pokoušela se z ní vysvětlovat ducha, kdežto druhá stavěla na danostech ducha a snažila se porozumět hmotě.

Kralik upozorňoval, že pro nadzemské nesmíme zapomínat na empirické. Základní cenu idealistického postoje katolíků spatřoval v očekávání moderní doby, aby idealisté obnovili a osvěžili a podstatně doplnili moderní kulturu. Oprávněně se však obával, že pod vlivem moderního kriticizmu nejsou katolíci schopni splnit tuto úlohu na patřičné výši. Nabídl tři léky proti tomuto neduhu: mystiku proti mechanistickému myšlení, ocenění tradice proti hy-

sofii, dějinách a pomocných vědách historických, přírodních vědách, sociologii a právních vědách, literatuře a umění. Podrobnou charakteristiku časopisu Die Kultur přinesla Christliche Akademie 24, 1899, 76-78.

⁶⁵ Christliche Akademie 24, 1899, 81-84, 89-90.

perkriticizmu a romantiku proti mělkosti a všednosti současných snah. Mystikou rozuměl bezprostředně chápající vhled do neviditelných bytostných souvislostí všeho jsoucího. Připouští, že je to i předmětem zájmu filosofie, ale ta nepokrývá všechny oblasti poznání a proto už ve středověku se doplňovala filosofie s mystikou a u sv. Tomáše Akvinského se spojily. Praktické využití mystiky se uplatňovalo v psychologii a psychofyzice k pochopení zázraků. Kralík dovedl, že mechanistické pojetí vědy nemůže vysvětlit svět a regulovat život. To podle něho může dokázat jen pravá katolická věda ve spojení se zdravou mystikou.

Kralík odmítl současnou hyperkritičnost vědy jako metodicky špatnou, neboť znehodnocovala výsledky dřívější vědy a ničila kulturu a náboženství. Proti diskontinuitě soudobé vědy se Kralík dovolává tradice, která ustavuje pojem humanity, chrání člověka před pádem do zvířecosti a spojuje lidská pokolení navzájem a nás s rájem a Stvořitelem. Z tohoto pohledu oceňoval Kralík studium bájesloví, které započal Görres zpracováním všeobecné historie bájí a Kralík na něj chtěl navázat studiem německého bájesloví. Romantiku nechápal Kralík v literárně historickém smyslu, ale jako boj za svobodu a genialitu proti plochosti a filistrovství, jak to uskutečňoval již Görres. Kralík doporučoval pokračovat v této linii pěstováním svébytnosti jednotlivců, samorostlého přístupu a lidovosti.

V Kralíkově pojetí měla věda blízko k umění. Její vývoj v něm budil skepsi, neboť od doby romantismu výsledky vědy v jeho očích vykazovaly úpadkové tendence. Jeho představa o řešení této situace byla romantická, neboť řešení viděl právě v návratu k romantice. Význam vědy pro současnost však viděl realisticky. V době odklonu od církve a útoků proti církvi zdůrazňoval přínos vědeckého poznání pro utvrzování víry a pravou vědu oceňoval jako poklad i pro vědce jiného smýšlení a ražení. Referát o Kralíkově přednášce je další ukázkou přístupu Christliche Akademie ke vzdělávání čtenářů a rozšiřování jejich duševního obzoru. Při nedostatku původních teologických prací z českého prostředí alespoň referovala o myšlenkově závažných německy psaných studiích, někdy polemicky, v Kralíkově případě spíše souhlasně, dokonce i bez vlastního stanoviska.

25. ročník Christliche Akademie z roku 1900 začal úvahou k přelomu století „Zum Schluß des Jahrhunderts“.⁶⁶ Autor nejprve připomněl v té době populární spor, který se vedl v Německu na téma, zda 20. století začíná rokem 1900 nebo 1901. Spolková rada v Německu vydala nařízení, že 20. století začíná rokem 1900, což vzbudilo kritiku v Německu a též redaktor Christliche Akademie to označil za tvrzení odporující matematickému i morálnímu

⁶⁶ Christliche Akademie 25, 1900, 3-5.

vědomí. Důležitější však bylo hodnocení 19. století, které redaktor převzal z přednášky dr. Otto Willmanna z pražské německé univerzity, kterou pronesl ve spolku Pfarrgruppe des katholischen Schulvereines. Za charakteristické rysy 19. století označil

1. rozmach dopravy, průmyslu, techniky a přírodních věd,
2. vzrůst nacionálního instinktu, snah a zájmů,
3. obnovení náboženského života a posílení církve.

Třetí charakteristika byla dost překvapivá, neboť v dobovém tisku se spíše objevovala opačná tvrzení. Autor dokládal svoji tezi následujícími argumenty. V roce 1800 se předpovídal zánik papežství po Piu VII., ale papežství se naopak upevnilo. Nový život nastal nejen v hlavě církve, ale i v údech. Příkladem toho je zasvěcení Tyrolska Nejsvětějšímu Srdci Páně. Význam církve v soudobé společnosti viděl autor v tom, že mírní rasovou a třídní zášť, odhaluje kořeny materialismu a naturalismu a nenechává upadnout člověka do všednosti.

Christliche Akademie se vracela k některým tématům z minula a učinila tak i v případě recenze pod názvem „Geschichtsforschung im Dienste konfessioneller Vereingnommenheit“, kterou navázala na recenzi „Unbefangene Kritik“ z minulého ročníku. Obě recenze spojovala kritika dějepisce Losertha. Tentokrát Christliche Akademie přetiskla recenzi Al. Kröbe na Loserthovu knihu Die Reformation und Gegenreformation in den innerösterreichischen Länder vydanou ve Stuttgartu v roce 1898, kterou recenzent uveřejnil v Zeitschrift für katholische Theologie č. 4/1899. Redaktoru Christliche Akademie konvenovaly názory recenzenta, že Loserth je neobjektivní, tendenční, že straní protestantům, přehlíží katolické prameny a špatně se vyjadřuje o Habsburcích.⁶⁷

Jak jsme již dříve viděli, Akademie křesťanská se snažila spolupracovat s Görres-Gesellschaft v Německu a Leo-Gesellschaft v Rakousku a inspirovala se jejich akcemi. V této linii Christliche Akademie často referovala o katolickém spolkovém životě v německy mluvících zemích a to bylo nepochybně i motivem přetištění rezoluce ze 47. německého katolického sjezdu v Bonnu ve dnech 2. – 6. září 1900. Uváděly se zde úkoly katolíků, jako např. že katolické spolky mají kolportovat katolickou literaturu, že katoličtí vědci se mají zúčastnit 5. mezinárodního kongresu katolických učenců v Mnichově ve dnech 24. – 28. září, že katolíci mají materiálně podpořit tento kongres, že mladí katolíci mají hojněji využívat různá stipendia a nadace, že je třeba podporovat a rozšiřovat Spolek k podpoře studujících německých katolíků v Trevíru, že je třeba podporovat a respektovat Německou společnost pro křesťanské

⁶⁷ Christliche Akademie 25, 1900, 20-21.

umění – Spolek Albrechta Dürera v Mnichově, v němž se sdružovali studenti umění, že se doporučuje k odběru *Zeitschrift für christliche Kunst*, vycházející od roku 1888, že je třeba, aby pravdy křesťanské víry, skutečnosti křesťanských dějin a zásady křesťanského života nebyly ztvárňovány jen pro kostelní prostředí, ale též pro domácí a veřejné účely, a to více než dosud podle samostatných uměleckých a náboženských návrhů, a že je vhodné uvádět dramata a slavnostní hry od Calderona.⁶⁸

Následujícího roku vstoupila *Christliche Akademie* do svého posledního ročníku. Snaha recenzovat závažná společenskovední díla současnosti byla vyjádřena recenzí trojsvazkového díla Heinricha Pesche „*Liberalismus, Socialismus und christliche Gesellschaftsordnung*“, které vyšlo v roce 1901 ve Freiburgu im Breisgau.⁶⁹ V závěrečném čísle ročníku uveřejnil Edmund Langer slovo na rozloučenou vydavatele,⁷⁰ v němž rekapituloval své životní dílo. Přiznal, že většinu příspěvků do tohoto časopisu psal sám a že po 26 letech již na tuto práci nestačí. Odmítl také nabídku převzetí redakce časopisu *Hirtentasche*. *Christliche Akademie* je tak příkladem časopisu jednoho muže – jednoho autora a není divu, že se nepodařilo sehnat nástupce Edmunda Langerera, neboť tento typ časopisu zpravidla končí tehdy, když se síly autora vyčerpají. Vedení Akademie křesťanské sice jednalo o nástupci E. Langerera, který vyjádřil naději, že to snad vyjde, ale žádné další číslo tohoto časopisu již nevyšlo. Uvažovalo se též o tom, že náhradou *Christliche Akademie* by mohla být příloha k časopisu *St. Benedictsstimmen*, který vydávali emauzští benediktini, ale pokus ztroskotal již v roce 1902 na nedostatku finančních prostředků. E. Langer usiloval o udržení *Christliche Akademie* i z toho důvodu, že Akademie křesťanská byla jedním z mála spolků v Čechách, který si udržel obě zemské řeči jako jednacím. Je pravdou, že po zániku *Christliche Akademie* se Akademie křesťanská postupně stávala spolkem národnostně českým. E. Langer si posteskl, že *Christliche Akademie* byla více citována v cizině než doma, což mohlo být důsledkem známého pravidla „*bohemia non leguntur*“, ale je to i svědectvím o dobré úrovni tohoto časopisu. Přestože nijak nevybočoval z dobové bojovnosti a nesnášenlivosti, kterou dnes cítíme jako překonanou, dokázal se soustředit na závažná témata postavení církve ve společnosti, poměru vědy a víry a

⁶⁸ *Christliche Akademie* 25, 1900, 69-70.

⁶⁹ *Christliche Akademie* 26, 1901, 46-47.

⁷⁰ *Christliche Akademie* 26, 1901, 96.

místa teologie v systému věd, pro něž stojí za to se k tomuto časopisu vracet a číst ho, neboť je ojedinělou ukázkou teologického myšlení v Čechách v poslední čtvrtině 19. století.

Christliche Akademie se ještě v roce 1901 stačila zastat uměleckého odboru Akademie křesťanské proti kritice uměleckého kritika dr. Neuwirtha, který napsal v knize *Beschreibung der Kunstwerke und des Kunstlebens Prags*, že umění emauzských benediktinů stojí vysoko nad diletantskými snahami Akademie křesťanské. Odpověď však nebyla věcná, ale byla jen ohrazením proti nečestnému způsobu psaní.⁷¹ Kritika však měla své oprávnění, protože na rozdíl od literatury a hudby křesťanské výtvarné umění a architektura stagnovaly a ulpívaly na historismu a eklekticismu. Umělecký odbor nepřišel s žádným programovým manifestem, který by byl pendentem obrodného cyrilského hnutí v církevní hudbě. To nebylo žádné české specifikum, ale všeobecný obraz krize křesťanského výtvarného umění. Na dlouhou dobu posledním programovým počinem byl vznik nazarénské školy v roce 1809, ale její obrodný potenciál se brzy vyčerpal, jak to vystihl J. Studený: „Okolnost, že nazarénská škola čerpala z minulosti, způsobila, že její díla ztrácela pomalu na působivé síle, stávala se sentimentálními a chudokrevnými. Co začalo s velkou vůlí, ztrácelo se na konci v plytkém proudu historismu a kýče.“⁷² Originální beuronské umění zůstalo lokálně omezeno a žádné nové podněty, či dokonce výboje se na poli křesťanského výtvarného umění neobjevily. Když se v roce 1912 měnily stanovy uměleckého odboru Akademie křesťanské, byl účel jeho existence vyjádřen bez jakéhokoliv nového nápadu: „Účelem odboru jest pěstovati theoreticky i prakticky všechny obory výtvarných umění v duchu katolického náboženství, pečovati o seznání, zachování a zvelebení starožitných památek církevního umění, buditi porozumění, lásku a úctu k umění církevnímu i jeho památníkům.“⁷³ To bylo v době, kdy ženevský malíř Alexander Cingria inicioval vytvoření skupiny umělců pod názvem Svatí Lukáš a Mořic, která v roce 1916 vydala manifest „Úpadek církevního umění“, v němž požadovala obnovení jednoty světského a křesťanského umění. Tento postulát však narazil na odmítavou reakci církevních autorit, které např. nepřijaly expresionistické obrazy a sochy jako výraz církevního smýšlení a vkusu. Jak upozornil již citovaný J. Studený, chybou bylo, že obroda se hledala v malířství nebo v archi-

⁷¹ Dr. Neuwirth über die Christliche Akademie, in: *Christliche Akademie* 26, 1901, 14.

⁷² Jaroslav STUDENÝ: *Liturgické umění*, in: *Teologické texty* 5, 1994, 126-128.

⁷³ NA, PP 1908-1915, sign. V 7/7, kart. 2391.

tektuře, ale přitom bylo třeba tak jako v liturgickém hnutí začít s obnovou křesťanského umění ve společenství věřících.

Činnost uměleckého odboru tak probíhala ve vyježděných kolejích. Do 20. století vstupoval pod předsednictvím Ferdinanda Lehnera, kterého v roce 1912 vystřídal Kamil Hilbert a místopředseda fra Josef Hamršmíd, převor řádu maltézských rytířů. V roce 1915 byl volbou K. Hilbert potvrzen v předsednické funkci a jednatelem byl zvolen vyšehradský kanovník Eduard Šittler. Umělecký odbor převážně poskytoval konzultace architektům při renovacích nebo nových stavbách kostelů, např. v Nové Říši, Kouřimi, Semilech aj., předložil návrh na zhotovení liturgického náčiní pro kapli na Karlštejně, ornátů pro vyšehradského probošta Mikuláše Karlacha a pro rektora semináře Josefa Farského atd. Těmito aktivitami se dostával na pomezí živnostenského podnikání, proto byly v roce 1904 upraveny stanovy uměleckého odboru tak, aby odpovídaly živnostenskému zákonu v oboru podnikání novostaveb, prodeje uměleckých předmětů a devocionálií a výroby parament. Příklon k podnikatelským aktivitám se projevil i spoluúčastí na zřízení hedvábnické továrny v Soběslavi, díky níž se výroba parament odpoutala ze závislosti na cizím hedvábnictví. Během první světové války uměleckému odboru rapidně ubylo objednávek těchto prací, proto v roce 1916 otiskl Časopis katolického duchovenstva výzvu k podávání objednávek na zhotovení uměleckých děl a výzdoby pro chrámy.⁷⁴ Výrobu parament zajišťoval živnostenským způsobem Paramentní ústav, v němž trvale pracovalo 16 – 17 dívek.

Jak jsme si již uvedli ve II. kapitole, když F. Lehner uzavíral své aktivity v Obecné jednotě cyrilské a hodlal se věnovat dějinám umění, hodnotil stav cyrilského hnutí jako konsolidovaný a obrodu duchovní hudby za dovršenou. Zároveň jsme zaznamenali, že toto hodnocení bylo dosti nadnesené, což se projevilo v nejbližších letech. V letech 1905 – 1907 asi některé farní cyrilské jednoty zanikly a jen malý počet jednot zasílal ústředí své výroční zprávy. V roce 1908 se vůbec nepodařilo vydat časopis Cyril. Jak zjistil nový redaktor Cyrilla Dobroslav Orel, tento časopis v podstatě vycházel soukromým nákladem F. Lehnera a při předání redakce bylo v pokladně pouhých 40 Korun. Když se v roce 1909 podařilo D. Orlovi obnovit vydávání Cyrilla, hodnotil stav církevní hudby dosti střízlivě: „Světská hudba, zvláště česká, dosáhla v trojici našich koryfeů a v zdatných jejich nástupcích netušeného rozmachu; hudba

⁷⁴ ČKD 57, 1916, 267-268.

církevní jest dnes popelkou. Ty tam jsou snahy předních našich pracovníků na poli obrody hudby církevní. Bohužel bude nutno v mnohém začít znovu, hudbu světskou doháněti.“⁷⁵

O novu vzpruhu pro cyrilské hnutí se pokoušeli D. Orel a Msgr. Antonín Wunsch. Oporou jim bylo motu proprio s instrukcí o církevní hudbě, které vydal v roce 1903 na svátek sv. Cecilie papež Pius X. K šíření reformních snah měl především sloužit časopis Cyrill, který byl sledován i v Německu a Anglii, ale jak si posteskl D. Orel, doma byl jen kritizován nebo zcela nepovšimnut. O jeho větší publicitu se postaral Msgr. Wunsch, když na jeho návrh pražský ordinariát nařídil, aby všechny farní úřady odebíraly Cyrilla a platily předplatné ze zádušního jmění. Tento postup schválilo v roce 1912 Ministerstvo kultu a vyučování, když povolilo platit Cyrilla z kostelních účtů.⁷⁶

D. Orel s A. Wünschem, který byl od roku 1908 místopředsedou Obecné jednoty cyrilské, usilovali i o změnu stanov, aby byly v souladu se stanovami Akademie křesťanské a přitom aby zjednodušily zakládání nových farních jednot bez zvláštního svolení. Nové stanovy Obecné jednoty cyrilské byly úředně schváleny v roce 1912 a přinesly větší samostatnost jednoty na Akademii křesťanské. V roce 1916 přinesl Cyrill návod „Kterak se zakládají Farní Jednoty Cyrillské?“, v němž popsal správný organizační postup. Zakladatel farní jednoty měl nejprve oznámit svůj úmysl Obecné jednotě cyrilské, která ho poté jmenovala místním jednatelem s právem založit farní jednotu cyrilskou. Farní jednota musela mít minimálně pět členů. Ze zakládajících členů si zvolila výbor a ústředí oznámila evidenční údaje. Obecná jednota cyrilská oznámila utvoření nové farní jednoty cyrilské úřadům a po oznámení, že úřady vzaly utvoření farní jednoty cyrilské na vědomí, byla nová farní jednota potvrzena.⁷⁷ Jednou z nových farních jednot cyrilských se stala v roce 1915 jednota v Lidicích a jejím předsedou byl farář Josef Štemberka. Téhož roku rozeslala Obecná jednota cyrilská dotazník farním úřadům, aby sestavila aktuální katastr cyrilských jednot.

K úspěchům cyrilského hnutí před první světovou válkou lze počítat zvýšení platů ředitelů kůrů a varhaníků v Praze a vydání vzorného repertoáru církevních skladeb česko - moravského původu od Leoše Janáčka. Válka naopak snahy cyrilských jednot zkomplikovala. Odvody mužů do armády znamenaly, že mužské pěvecké sbory prořídly a mnohé zanikly a byly nahrazovány sbory ženskými. Kvůli cínu byly rekvírovány varhanní píšťaly pro válečné účely,

⁷⁵ Dobroslav OREL: Úvodem k 35. ročníku, in: Cyrill 35, 1909, 4.

⁷⁶ Cyrill 39, 1913, 2-3.

⁷⁷ Cyrill 42, 1916, 86-87.

což rovněž omezovalo chrámovou hudbu. D. Orel se snažil alespoň organizovat záchranu vzácných varhanních nástrojů.⁷⁸ Obecná jednota cyrilská se potýkala i s řadou personálních problémů. Začátkem roku 1914 se D. Orel vzdal pro nemoc vedení Cyrilla a odpovědným redaktorem se stal Vojtěch Chyba. Vydávání Cyrilla zkomplikovala začátkem roku stávka tiskařů, ale koncem roku byla oznámena potěšitelná zpráva, že D. Orel se vrátí na své místo. Dne 1. března 1914 zemřel zakladatel a dlouholetý předseda Obecné jednoty cyrilské F. Lehner a 12. května zvolila valná hromada předsedou ThDr. Josefa Mrštíka, probošta v Poděbradech, který byl zakladatelem a předsedou diecézní jednoty v Hradci Králové, a místopředsedou Antonína Wünsche. Dr. Mrštík však již 4. září 1914 zemřel, a tak bylo třeba znovu řešit otázku vedení jednoty. Na valné hromadě 9. března 1915 byl zvolen předsedou Msgre. Antonín Wunsch a místopředsedou kanovník K. Boček z Českých Budějovic. Zapisovatelem se stal Jan Nepomuk Boháč, který se potom stal významným činitelem Obecné jednoty cyrilské v meziválečném období.

Zatímco v zakladatelské generaci Akademie křesťanské tvořil její hudební odbor, přeměněný na Obecnou jednotu cyrilskou profilující těleso Akademie, od přelomu století do konce první světové války se potýkal s četnými problémy organizačního a personálního charakteru, které zbrzdily uskutečňování vlastního programu cyrilského hnutí. Přes dočasnou krizi se podařilo udržet tiskový orgán cyrilského hnutí časopis Cyrill, který převedl cyrilské hnutí do nového nadějnějšího období.

⁷⁸ Cyrill 43, 1917, 122-124, 154-155.

Kapitola 4

Akademie křesťanská mezi světovými válkami

Po vzniku Československé republiky Akademie křesťanská složitě hledala své místo ve společenském, kulturním a intelektuálním životě nového státního útvaru. Stanovy spolku, které byly schváleny pražským ordinariátem v roce 1911 a vídeňským Ministerstvem vnitra a pražským místodržitelstvím v roce 1912 byly Ministerstvu vnitra ČSR předloženy v roce 1920 v mírně pozměněné podobě.⁷⁹ Spolek se definoval jako jednota katolíků, založená pro pěstování věd a umění v duchu katolické církve, pro pečování o reformu a zvelebení liturgického i lidového zpěvu a chrámové hudby a pro zachování a zvelebení uměleckých a historických církevních památek. Prostředky na svou činnost získávala Akademie z členských příspěvků, dotací, subvencí, darů a odkazů a ze zisku spolkových podniků a zřizovala též nadace a fondy. Pro své členy i pro veřejnost spravovala Akademie spolkovou knihovnu a knihovny jednotlivých odborů, pořádala stálé i občasné výstavy církevních uměleckých děl, zakládala, vydržovala a podporovala odborné školy a umělecké dílny. Rozvíjela vědecké bádání, vydávala hudebniny, knihy a odborné časopisy a pořádala přednášky a produkce klasických hudebních děl. V oboru vědy a umění zpracovávala posudky a stanoviska k problémům, které jí byly předloženy nebo které byly živé ve veřejnosti. Shromažďovala umělecké a kulturní památky náboženského rázu a ukládala je do svých sbírek a muzeí. Spolupracovala při provádění náboženských staveb a při restaurování starých staveb, pořizovala liturgicky správné a umělecky klasické chrámové a bohoslužebné předměty, zprostředkovávala koupě a prodeje uměleckých předmětů a poskytovala v tomto oboru radu a odbornou pomoc. K podněcování vědy a umění v křesťanském duchu vypisovala ceny a konkursy a členům udělovala umělecké předměty, hudebniny a vědecké spisy formou prémie.

Členové Akademie křesťanské se dělili do několika kategorií. Čestní členové byli jmenováni pro své zásluhy nebo vynikající postavení. Zakládající členové byli ti, kteří složili obnos alespoň 200 Korun. Činní členové byli jmenováni pro své odborné kvality. Skuteční členové platili členské příspěvky ve výši 6 nebo 10 Korun a podporující členové ve výši 2 Koruny. Výkonní členové byli přijímáni do podřízených skupin spolku a poslední kategorii tvořili místní jednatele.

⁷⁹ NA, MV-d, sign. 260/01, kart. 325, Akademie křesťanská v Praze.

Spolek se dělil na tři odbory; původní vědecký odbor se přejmenoval na Společnost sv. Cyrila a Metoděje a zaměřoval se na pěstování vědy a umění, hudební odbor nesl název Obecná jednota cyrilská a třetí odbor byl umělecký. Výše uvedení výkonní členové se sdružovali do místních skupin a několik místních skupin mohlo tvořit vikariátní, dekanální nebo diecézní jednotu.

Celý spolek řídilo dvacetičlenné ředitelstvo jako orgán správní a dozorčí. Ředitelstvo se skládalo z předsednictva, které tvořili starosta, náměstek, hlavní jednatel a hlavní pokladník, všichni volení na 3 roky, a dále z 6 členů volených na 3 roky, z 6 zástupců odborů, jmenovaných z každého odboru po dvou na 3 roky, z 1 společného zástupce jmenovaného protektory spolku na 3 léta a ze 3 náhradníků volených na 3 léta. Ředitelstvo se obměňovalo tím způsobem, že v prvním správním roce z něj vystoupila třetina vylosovaných členů a hlavní jednatel a byli nahrazeni novými, ve druhém správním roce vystoupila druhá třetina členů určená losem a náměstek s pokladníkem a byli nahrazeni a ve třetím roce vystoupila poslední třetina členů a starosta a byli nahrazeni. V dalších letech se obměňovali funkcionáři a členové po uplynutí tříletého funkčního období. Obnovené ředitelstvo ze svého středu volilo zástupce jednatele, zástupce pokladníka, zapisovatele, knihovníka a ostatní potřebné činovníky. Odbory, místní skupiny a jednoty řídily výbory volené z řad členů. Odborové výbory byly povinny jednou ročně předkládat ředitelstvu písemnou zprávu o činnosti. Ředitelstvo zasedalo jednou za měsíc a výsledky jednání zapisovalo do protokolů, které se ukládaly ve spolkové kanceláři. Je škoda, že tyto cenné zdroje informací o činnosti Akademie křesťanské se nedochovaly nebo jejich uložení není známo.

Protektory spolku byli ordináři diecézí. Hlavním protektorem byl arcibiskup pražský, který vysílal své zástupce do ředitelstva a do třech odborových výborů. Do diecézních sdružení vysílali své zástupce příslušní ordináři. V Akademii křesťanské byla stanovena jazyková rovnoprávnost. Případné spory mezi členy měl řešit smírčí soud.

Do nových poměrů vedli Akademii křesťanskou starosta Msgre. Antonín Wunsch, vyšehradský kanovník, a místopředseda architekt Kamil Hilbert. Představitelé kněžského reformního hnutí se ve vedení Akademie příliš neuplatňovali s výjimkou redaktora Našince Františka Světlíka, který se prosadil též jako redaktor Věstníku Společnosti sv. Cyrila a Metoděje, v níž se transformoval vědecký odbor Akademie křesťanské. Tento Věstník však sledoval především vlastní problematiku Akademie křesťanské a Společnosti sv. Cyrila a Metoděje a reformního hnutí se dotkl jen okrajově. Ve třetím ročníku tohoto Věstníku vyšel shrnující a informativní článek „Kněžské reformy“, v němž byly koncentrovaně shrnuty požadavky reformního hnutí: „Zreformováno musí býti jmenování biskupů, aby v čele diecése stál muž

z národa, jenž má důvěru lidu a může jménem jeho duše mluvit. Zreformovány musí být různé kapituly a jejich privilegia, zreformovány musí být byrokratické konsistoře, jimž lidé žijí jen v aktech. Zreformováno musí být vychování kněžstva, jež svěčeno musí být lidem nejlepším. Zreformováno musí být právo patronátní atd.⁸⁰ Autorem tohoto redakčního článku mohl být právě Fr. Světlík a uvedené reformy zřejmě považoval za nejaktuálnější. Pouze se zmínil, že na kněžských schůzích často zaznívá jediný požadavek – odstranění celibátu, ale zdá se, že sám ho nekladl na přední místo.

Větší pozornost věnovala Akademie křesťanská organizování činnosti katolické inteligence. Při vzniku ČSR bylo možno pozorovat pluralitu spolků katolické inteligence, která se ještě rozšířila po sjezdu katolíků v roce 1920 v Praze. Akademie křesťanská se snažila spíše o koncentraci tohoto hnutí a domnívala se, že ona má nejlepší předpoklady stát se jádrem tohoto hnutí. Na sjezdu proslovili její členové několik přednášek a své nároky na vůdčí postavení opírali o vydavatelskou a přednáškovou činnost Akademie. Sjezd však přinesl Akademii rozčarování, neboť účastníci na něm volali po jiném osvětovém středisku, dali podněty k zakládání nových katolických podniků a místo ke koncentraci došlo naopak k tříštění hnutí katolické inteligence.

Dalším pokusem o soustředění sil byl sjezd katolické inteligence konaný ve dnech 10. a 11. července 1921 v Praze na Strahově. Dr. Tauber na něm přednesl návrh na výstavbu hnutí katolické inteligence zdola zakládáním místních sdružení katolické inteligence. Prof. Drobný navrhl, aby se hnutí organizovalo podle odborných sekcí, např. právní, historické, statistické, literární aj. Delegáti Akademie na tomto sjezdu prof. dr. František Stejskal a redaktor Fr. Světlík upozornili účastníky, že obdobné snahy rozvíjí již od roku 1875 Akademie křesťanská, která je připravena stát se krystalizačním jádrem tohoto hnutí. Návrh byl přijat chladně a byl odsunut návrhem na založení Svazu katolických inteligentů, do jehož čela se postavili dr. Ebert, dr. Tauber, prof. Drobný, dr. Svoboda a dr. Hronek. Za jeden z hlavních úkolů svazu byl pokládán boj s Volnou myšlenkou a s církví československou. Představitelé Akademie doufali, že k myšlence koncentrace sil se představitelé obou korporací vrátí, ale na nejbližší schůzi Svazu katolických inteligentů se nejednalo o spojení s Akademií křesťanskou nebo se Společností sv. Cyrila a Metoděje, nýbrž o poměru církve a státu. Další pokusy o sjednocení hnutí nejsou známy, Akademie se podílela na činnosti Svazu katolických inteligentů, ale nebyla se svou rolí a svým postavením spokojena. Na valné hromadě dne 4. června 1923 se

⁸⁰ Věstník SCM 3, 1919, č. 1-2, 29 – 30.

konstatovalo, že naplnění poslání Akademie křesťanské stojí v cestě dvě překážky: roztržitost kulturní činnosti do mnoha spolků a poválečná krize, drahota a ochuzení církevních fondů, čímž trpí umělecká činnost v církvi. Bylo vysloveno postesknutí, že v katolické veřejnosti se nedostává Akademii patřičného uznání a volá se po utvoření nové společnosti, která by zprostředkovala styk mezi křesťanským uměním a veřejností. Akademie křesťanská byla přesvědčena, že tuto roli plní a má předpoklady ji plnit i nadále, ale veřejnost to nerespektovala a nedoceňovala.⁸¹

Oslabování vlivu Akademie křesťanské se projevovalo i ve vydávání Časopisu katolického duchovenstva. Od roku 1921 byli na základě usnesení výborové schůze za účasti biskupa Podlahy vydavateli Česká bohoslovecká fakulta a Společnost sv. Cyrila a Metoděje, v roce 1922 pouze Česká bohoslovecká fakulta v Praze, v roce 1923 Česká bohoslovecká fakulta a Klub duchovenstva Československé strany lidové a v roce 1924 k nim ještě přistoupila Akademie sv. Tomáše Akvinského. Od roku 1928 přestal být spoluvydavatelem Klub duchovenstva Čs. strany lidové.

Více než ústředí Akademie křesťanské reprezentoval tento proud české katolické inteligence vědecký odbor Akademie, přetvořený ve Společnost sv. Cyrila a Metoděje. Nešlo jen o změnu názvu, ale o celkovou náplň a pojetí spolkové činnosti. Obrodné hnutí vzniklo již před válkou na Moravě a reprezentovala je zprvu Matice cyrilometodějská a potom Kulturní svaz cyrilometodějský, založený v Olomouci dne 20. července 1914. Jeho činnost přerušila válka, vyhlášená týden po vzniku svazu. Obrodné snahy však neutuchaly a jejich výrazem byly porady v Praze za účelem dosažení české katolické kulturní koncentrace, jak se dobově vyjadřoval účel těchto snah. Výrazným impulsem pro tyto koncentrační snahy byly přípravy na Husův jubilejní rok, které probíhaly od roku 1914 a u nichž katolíci pozorovali jejich protikatolický osten. Agilnější v těchto jednáních byli zvláště moravští zástupci prelát dr. Fr. Ehrmann, univ. prof. dr. Richard Špaček, šéfredaktor Našince Fr. Světlík, redaktor Našince a Evy Ladislav Zamykal, Karel Dostál – Lutinov z Prostějova, dr. Josef Kratochvíl z Příbora, Bohumír Bunža a dr. Fr. Hrachovský z Olomouce. Dne 10. září 1916 se konala porada v domě U zlatého klasu, na níž Fr. Světlík a J. Kratochvíl navrhovali vytvoření nového spolku, ale zástupci ústředí Akademie křesťanské je přesvědčili, že lepší bude přetvořit vědecký odbor Akademie, který se osvědčil a jehož stanovy se staly vzorem pro Leo-Gesellschaft ve Vídni. Dne 3. pro-

⁸¹ ČKD 62, 1921, 130, 193–196, 257. Věstník SCM 4, 1920, 67. Věstník SCM 6, 1923, 35–39.

since 1916 se uskutečnilo setkání se všemi moravskými katolickými literárními spolky a bylo dohodnuto jejich spojení s vědeckým odborem Akademie. Na těchto poradách bylo domluveno přetvořit vědecký odbor Akademie křesťanské ve Společnost sv. Cyrila a Metoděje a její činnost přenést do místních skupin. Tato změna fakticky nastala v roce 1917 (byla odsouhlasena valnou hromadou dne 11. února 1917), i když ve stanovách se promítla až v roce 1920. Vědecký odbor Akademie v době této transformace pracoval ve složení probošt dr. Jan Sýkora (předseda), prof. dr. Antonín Vřešťál (místopředseda), prof. dr. František Stejskal (jedenatel), kanovník Eduard Šittler (pokladník) a další. První místní skupina vznikla v centru obrodného hnutí v Olomouci, kde byla ustavena dne 10. dubna 1917 v Katolickém domě. Jejím předsedou se stal dr. Fr. Ehrmann, jednatelem dr. Fr. Hrachovský, pokladníkem dr. Jan Hejčl a místním jednatelem Fr. Světlík. Za své první úkoly si olomoucká skupina vytkla vypsát cenu na práce k tématu „Katolictví a válka“ a „Otázka populační se stanoviska katolického“ a na práci o životě a době bl. Jana Sarkandra, uspořádat sociální kurs, ustavit redakční radu a redakci Věstníku Společnosti sv. Cyrila a Metoděje, pořádat konference z oboru filosofie, pedagogiky a apologetiky, založit diecézní Cyrilskou jednotu v Olomouci a připravit dějiny české katolické literatury.⁸²

Společnost začala vydávat svůj Věstník Společnosti sv. Cyrila a Metoděje řízený redakční radou ve složení Karel Dostál – Lutinov, prof. dr. Josef Kašpar, prof. dr. František Stejskal a Ladislav Zamykal, jehož redaktorem se stal osvědčený František Světlík. Ten v úvodníku prvního čísla prvního ročníku pod titulkem „Co chceme“ popsal důvody vzniku Společnosti a její budoucí záměry: „Běží o to soustředit se, abychom vykonali i velké činy. A tu oživila myšlenka katolické kulturní koncentrace, která žila zapomenuta v Křesťanské akademii, a došlo na mocných základech Křesťanské akademie k založení Společnosti sv. Cyrila a Metoda, aby stala se koncentračním bodem jednotné katolické kulturní fronty v českém národě a nositelkou katolické kulturní ideje v našem národě. Český národ potřebuje nové orientace. Protikatolické proudy navázaly na husitství. My musíme však orientovat národ na ideji cyrilometodějské, která byla ideou pozitivní práce kulturní v českém národě a která vyvrcholila v úsilí Karla IV., otce vlasti, povznést národ katolickou kulturou na světovou duševní a mravní výši. ... Chceme stavět na pozitivních ideálech našeho národa, především na ideích náboženství, národnosti a prakticky křesťanském smyslu sociálním. K tomu má sloužit Spo-

⁸² František HRACHOVSKÝ: Skupina Společnosti sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci. Věstník SCM 1, 1917, 15–16.

lečnost sv. Cyrila a Metoda, která chce oživit katolickou aktivitu ve vědě, literatuře a umění, soustředit všechny činné síly a vyvolat nové, zalévat katolickou roli českou a v národním akordě katolický základní ton rozezvučet a uplatnit.“⁸³

Na začátku druhého roku činnosti se v redakčním sdělení ve svém Věstníku přihlásila Společnost sv. Cyrila a Metoděje k rodině obdobných spolků v zahraničí jako byla Společnost Görresova v Německu, Lvova společnost ve Vídni, Leonova družba jihoslovanská, Společnost sv. Štěpána v Uhrách a Společnost sv. Kazimíra na Litvě. Prezentovala hlavně svoji mravní a hmotnou podporu katolickým literárním pracovníkům, vypisování cen a stipendií a pomoc při vydávání knih a časopisů. Na začátku druhého roku činnosti měla Společnost 214 členů, z toho 127 v Čechách a 87 z Moravy.⁸⁴ Místní skupina v Olomouci byla ovšem nejagilnější součástí Společnosti. Podílela se na vydání knih Viléma Bitnara *Pouť za svatým Grálem*, Františka Odvalila *Vývoj řeckého rozkolu*, Bedřicha Vaška *Exhorty pro střední školy* a Bedřicha Konaříka *Anthologie z katolických spisovatelů* a zavázala se zajistit vydání prací *Terminologie filosofická*, *Pospíšil – Dogmatika česká*, *Kratochvíl, Škrabal, Černocký - Psychologie* a *Rýpar, Sahula, Kyselý – Příručka dějepisná*. Předsedou olomoucké skupiny byl zvolen kanovník dr. Antonín Cyril Stojan.

Den před vyhlášením československé samostatnosti v neděli 27. října 1918 se sešla v Praze valná schůze Společnosti sv. Cyrila a Metoděje a v jednatelské zprávě jakoby v předtuše nadcházejících událostí zazněly tóny plné naděje pro společnost i pro církve: „Dnešní valná hromada koná se za památných okamžiků důležitosti a dosahu v dějinách dosud nebývalého. Útvary společnosti lidské, budované po staletí mocí a často i násilím utužované, rozpadají se opět v původní prvky základní, kterým dostává se tak jedině spravedlivé samostatnosti. Hrozí dosud v tak ohromných rozměrech vedená, četnými krutostmi provázená válka zdá se dohořovati a z dýmů požárů, ze ssutin odvěkých památníků, z potoků krve a moře utrpení povstává nový řád v naší milé vlasti československé, v němž bychom si přáli, aby církve katolická zaujímala ono postavení, které po zásluze jejího učení a zásad, po počtu příslušníků jí skutečně náleží, která jediná podává pevný a spravedlivý základ vývoje klidného a pokojné budoucnosti.“⁸⁵ Ve druhém roce činnosti Společnosti se dobře dařilo přednáškové činnosti;

⁸³ František SVĚTLÍK: Co chceme. Věstník SCM 1, 1917, 1-2.

⁸⁴ Věstník SCM 2, 1918, 24.

⁸⁵ Věstník SCM 2, 1918, 38.

v přednáškovém kroužku se scházelo kolem 25 osob a bylo prosloveno 8 přednášek z historie, literární historie, historie umění a filosofie. Pro veřejnost byly pořádány přednášky z pedagogiky na teologické fakultě (Vajs, Beran, Kraus, Vraštil a Čihák). Naopak neúspěchem skončily dvě vyhlášené literární soutěže, do nichž ani po prodloužení termínu nebyly zaslány žádné práce. Plány pro nejbližší období počítaly s výše uvedenou vydavatelskou aktivitou olomoucké skupiny, s vydáváním Revue sociální, se zřízením apologetické knihovny, se svoláním konference spisovatelů pro mládež a s podporou katechetické a homiletické literatury.

Olomoucká skupina nebyla spokojena s pražskou pasivitou a jednatel olomoucké místní skupiny dr. František Hrachovský podrobil pražské ústředí ostré kritice: „Stagnace je především v Praze, odkud by vlastně jarý život měl prouditi. Venkov, neznající život velké Prahy, touží po tom, aby Praha byla tvůrkyní všech ideálů a všeho snažení, než znalost poměrů pražských zchladí naše touhy. Tam není vždy počátek velkých věcí, neklíčí tam samý nezištný idealismus, neproudí ve všech mladistvá krev ohnivá, nebojí plamen lásky ke Kristu a jeho církvi.“⁸⁶ Tato kritika zazněla i na valné hromadě Společnosti 5. června 1919, kde bylo znovu poukazováno na to, že se v Praze nedostává mladých, ohnivých a ideálních pracovníků, kteří by dovedli vtisknout směr činnosti Společnosti a ostatní strhli za sebou. Příznačné bylo, že ve výboru zasedala řada univerzitních profesorů a kanovníků, kteří však neprodukovali nové podněty, plány a návrhy. Je ovšem třeba si připomenout, že v této době se většina duchovenstva zabývala plány na reformu církve a proto se tolik nevěnovala vědecké a literární činnosti. Olomoucká skupina prosazovala i zřízení sekretariátu v Praze a sekretář měl mít za úkol vést přehled o vědeckém bádání a prosazovat rychlé vydávání hotových děl. Tento záměr se neuskutečnil, i když olomoucká skupina byla přesvědčena, že těmito úkoly by se neměla zabývat pouze Akademie křesťanská, ale celý český episkopát.

Na zmíněné valné hromadě také zaznělo, že čilejší než ústředí v Praze je činnost místních skupin v Olomouci a Hradci Králové. Tato druhá místní skupina byla založena 12. března 1919 v Hradci Králové a do čela byli zvoleni předseda kanovník dr. Šulc, místopředseda prof. dr. Jindra a jednatel prof. dr. Konečný. Za duši královéhradecké místní skupiny byl však považován ředitel biskupské tiskárny Stanislav Beneš. Královéhradecká místní skupina se orien-

⁸⁶ František HRACHOVSKÝ: Z činnosti Společnosti sv. Cyrila a Metoděje. Věstník SCM 3, 1919, 14–15.

tovala především na publikační a vydavatelskou činnost v edičních řadách Časové úvahy a Knihovna Obnovy a uvažovala o vydávání apologetické revue.

Olomouckou skupinu vedl až do svého jmenování arcibiskupem kanovník A. C. Stojan s předsednictvem složeným z prof. dr. Kachníka, dr. Hrachovského, dr. Foltynovského, prof. Hejčla, prof. dr. Špačka a Fr. Světlíka. Pro jednotlivé obory činnosti byli jmenováni odborní referenti, a to pro biblistiku (Hejčl, Hudec, Kutal), pro slovanskou bohovědnou literaturu (Vašica, Špaldák), filosofii (Škrabal, Hruban), apologetiku (Tauber, Mikulka), pedagogiku (Kra-tochvil, B. Vašek, A. Vašek), sociologii (Kachník, Valoušek, Odrážka), historii (Kyselý, Rý-par, Martinů), krásnou literaturu (K. Dostál-Lutinov, Večeřa, Lang), umění (Vyvlečka, Zama-zal), apoštolát (Dvorník, Jašek), tisk (Zamykal, Pospíšil), spolkový život (Chýlek, Lička) a literární historii (Bitnar, Masák).⁸⁷

V roce 1920 bylo s hrдостí konstatováno, že z členů vědeckého odboru Akademie křesťanské, přeměněného na Společnost sv. Cyrila a Metoděje, se stali biskupy dr. František Kordač, dr. Antonín Podlaha a dr. Karel Kašpar a dr. Antonín Cyril Stojan byl jmenován kapitulním vikářem olomouckým a asi se stane moravským metropolitou. Je třeba si však všimnout, že agilními členy byli A. Podlaha a A. C. Stojan, kdežto ostatní jmenovaní nebyli zmiňováni jako funkcionáři, autoři vědeckých či literárních děl nebo jako lektoři Akademie křesťanské a jejich cesta k biskupským stolcům byla věnována jinými zásluhami. Předsedou Společnosti sv. Cyrila a Metoděje byl v roce 1920 zvolen biblista prof. dr. Jan Ladislav Sýkora.

Věstník Společnosti sv. Cyrila a Metoděje vycházel v roce 1921 jako příloha Časopisu katolického duchovenstva. Olomoucká skupina nebyla s tímto stavem spokojena, požadovala obnovit samostatné vycházení Věstníku, a to ne dvakrát ročně, nýbrž čtyřikrát ročně. Věstník měl přinášet kromě informací o činnosti Společnosti sv. Cyrila a Metoděje rozhledy po světové katolické kultuře a bibliografii katolické literatury. V pátém ročníku Věstníku Společnosti sv. Cyrila a Metoděje byla obměněna jeho redakční rada, kterou tvořili dr. Fr. Hrachovský, prof. dr. Jan Konečný a prof. dr. Fr. Stejskal. Redaktora Fr. Světlíka nahradil asi již ve druhém ročníku prof. dr. Josef Čihák.

Prof. Čihák se také stal novým jednatelem Společnosti a s jeho osobou je spjata oživení činnosti Společnosti. Byly obnoveny měsíční schůze přednáškového kroužku a týdenní přednášky v aule teologické fakulty a v lednu 1922 byla otevřena čítárna odborných časopisů.

⁸⁷ ČKD 62, 1921, 258; Věstník SCM 5, 1922, 59.

Společnost sv. Cyrila a Metoděje byla rozdělena do odborných sekcí, na nichž se projevuje olomoucká inspirace, a v jejich čele stanuli odpovědní referenti. Sekcí bylo zřízeno dvacet:

1. Spolkový život a kulturní koncentrace – dr. Hronek
2. Tisk – A. Drápalík
3. Biblické vědy – dr. Miklík
4. Spekulativní bohověda – dr. Čihák
5. Praktická bohověda – dr. Čihák, P. Štork SJ
6. Právní věda – Msgre. dr. Soldát
7. Historie – dr. Stejskal
8. Filosofie – dr. Čihák, dr. Kudrnovský
9. Pedagogika – dr. Beran, katecheta Košák
10. Sociologie – Msgre. dr. Soldát, dr. Čihák
11. Náboženská věda – dr. Hanuš
12. Apologetika – dr. Kudrnovský
13. Liturgika – dr. P. A. Vykoukal OSB
14. Slovanská literatura – dr. Vajs, prof. Pechuška
15. Krásná literatura – V. Bitnar, dr. Vrátný, dr. Vraštil
16. Cizojazyčná literatura – dr. Hanuš, dr. Čihák, P. Ovečka
17. Umění – dr. Cibulka, Hrudka, Hronek, Procházka
18. Přírodní vědy – dr. Závadský SJ
19. Charita – A. Brand, dr. Beran, dr. Čihák
20. Ženské hnutí sociální – Pečínková-Dlouhá, Simerská⁸⁸

Pokud toto rozdělení do odborných sekcí můžeme současně vnímat jako program Společnosti, musíme konstatovat, že byl velmi ambiciózní a snažil se nacházet nové cesty teologické práce, vzdělanosti duchovních i laiků a dialogu s moderní vědou, uměním a společností. Z tohoto programu lze i vytušit, že reformní snahy duchovenstva byly již odsunuty stranou a katolická inteligence se orientovala na nové možnosti veřejného působení. S ohledem na výše uvedené osobnosti biskupů, kteří prošli řadami Akademie křesťanské, stojí za povšimnutí, že od počátku 20. let se do její práce aktivně zapojil budoucí pražský arcibiskup dr. Josef Beran.

Společnost sv. Cyrila a Metoděje spolupracovala se spolky stejných názorů a podobné orientace. Zvláště byly v té souvislosti uváděny Cyrilometodějská liga studentská, Říšský sbor

⁸⁸ Věstník SCM 5, 1922, 14.

inteligence, Lidová akademie a Ludmila – Svaz katolických žen. Bibliografické úkoly zvládala Společnost sv. Cyrila a Metoděje ve spolupráci s Českou ligou akademickou. V roce 1922 byl zvolen nový předseda královéhradecké skupiny a stal se jím Msgre. dr. Jan Jindra.

V roce 1923 se Společnost sv. Cyrila a Metoděje rozhodla uspořádat několik oslav. Oslavy sv. Cyrila a Metoděje měly připomenout 1060 let od příchodu slovanských apoštolů na Velkou Moravu, dále mělo být připomenuto 300. výročí umučení sv. Josafata a měla být uspořádána pouť Pražanů na Velehrad. Také Věstník Společnosti sv. Cyrila a Metoděje se měl více věnovat cyrilometodějské otázce. V letech 1923 a 1924 začaly orgány Akademie křesťanské uvažovat o způsobu oslav 50. výročí založení Akademie křesťanské. Ve výboru tehdy již zasedal jen jediný člen, který do Akademie vstoupil hned při jejím založení, a to kanovník dr. Karel L. Řehák. Byl požádán o jubilejní a vzpomínkový článek, který byl publikován ve Věstníku Společnosti sv. Cyrila a Metoděje v roce 1925 a je jedním z cenných pramenů poznání vzniku a počátků Akademie křesťanské.⁸⁹

V roce 1924 na volební valné hromadě byli zvoleni do čela Společnosti sv. Cyrila a Metoděje probošt dr. Jan L. Sýkora jako předseda a mons. dr. Alois Soldát jako místopředseda a v roce 1925 se stal členem výboru mj. dr. Josef Beran. Společnost se tehdy vážně zabývala zřízením ústředí přátel tomisticko–scholastické filosofie a teologie a iniciátoři tohoto sdružení navrhli pro něj název Akademie sv. Tomáše Akvinského. Původní záměr na přidružení této Akademie k Akademii křesťanské nebo Společnosti sv. Cyrila a Metoděje byl opuštěn a bylo rozhodnuto, že Akademie sv. Tomáše Akvinského bude samostatnou korporací. Vypracování stanov bylo uloženo mons. dr. Stejskalovi a ustavující valná hromada se sešla dne 7. června 1924. Podle stanov se stal předsedou arcibiskup pražský Fr. Kordač a místopředsedou byl zvolen biskup dr. A. Podlaha. Akademie sv. Tomáše Akvinského se stala spoluvydavatelkou Časopisu katolického duchovenstva, kam její členové vydatně přispívali a kromě toho plnili zpracovanými hesly Český slovník bohovědný.

Královéhradecká skupina v roce 1924 uspořádala přednáškový cyklus o kulturních otázkách současnosti a její členové dále publikovali v Časových úvahách. Olomoucká skupina se těšila značné důvěře autorů, neboť 22 osob se na ni obrátilo s prosbou o pomoc při vydání jejich vědeckých nebo literárních děl, mezi nimi např. i P. Neumann OSA z Brna při vydání edice francouzských husitik. Olomoucká skupina vypsala soutěž o tři ceny na vytvoření dílka

⁸⁹ Karel L. ŘEHÁK: Na paměť půlstoletého života odboru vědeckého při křesťanské Akademii v Praze. Věstník SCM 8, 1925, 2-5, 26-29, 50-51, 82-84.

o sv. Tomáši Akvinském na památku jeho výročí úmrtí a svatořečení, bohužel však byla odevzdána pouze jedna práce. Na 8. valné hromadě olomoucké skupiny bylo zvoleno její nové vedení, a to předseda mons. dr. Josef Kachník a místopředseda mons. dr. Jan Hejčl. Referenty pro jednotlivé zájmové obory byli ustanoveni: Hejčl (biblistika), Špaldák (slovanská bohovědná literatura), Vašica (otázka cyrilometodějská), Hruban, Kratochvíl, Matocha (filosofie), Tauber, Mikulka (apologetika), Kubiček, Vašek (pedagogika), Kachník, Vašek, Valoušek (sociologie), Kyselý, Neumann (historie), Večeřa, Čáp (literatura), Vyvlečka, Zamazal (umění), Dvorník, Jemelka, Kozák (apoštolát), Světlík, Chýlek (tisk), Masák a Bitnar (literární historie). Olomoucké i královéhradecké skupině se podařilo vydat po třech knihách a hradecká skupina připravila ještě pět přednášek.

Padesátileté jubileum Akademie křesťanské bylo oslaveno v roce 1925 a kromě oslavných přednášek a článků se hlavní oslavy uskutečnily 13. prosince 1925. Pontifikální mši sv. sloužil u sv. Voršily v Praze biskup A. Podlaha za asistence mons. Wünsche a převora řádu maltézských rytířů Hamršmída a Cyrilská jednota od sv. Ludmily v Praze provedla při ní Försterovu Českou mši. V odpoledních hodinách se pak konala slavnostní schůze v Mozarteu.

V roce 1925 došlo k pohybu na místě tajemníka Akademie křesťanské, ale důvody nejsou v pramenech zachyceny. Na valné hromadě 11. května 1925 byl zvolen novým tajemníkem P. Novotný, kněz ve výslužbě z Pardubicka, avšak již 1. prosince 1925 z této funkce odstoupil. Na valné hromadě 23. května 1927 byl pak opět zvolen jednatelem kanovník Msgre. V. Müller. Na valné hromadě v roce 1925 bylo konstatováno, že jmění Akademie křesťanské čítá 483.517,- Kč a spolu s přidruženými fondy 619.974,27 Kč. Na valné hromadě v roce 1927 bylo oznámeno, že jmění Akademie křesťanské se zvětšuje, ale není patrné, jakým způsobem se z něj čerpalo a jak se dělilo mezi odbory. Proti pozitivní zprávě z valné hromady Akademie křesťanské totiž stojí rozhodnutí valné hromady Společnosti sv. Cyrila a Metoděje, aby se z finančních důvodů nepořádaly větší vydavatelské a přednáškové akce. Společnost sv. Cyrila a Metoděje se zapojila do příprav na významná církevní historická jubilea. Na porady o oslavách svatováclavského milénia vyslala dr. Kachníka a dr. Čiháka, v unionistickém hnutí ji zastupovali prof. dr. Vajs a prof. dr. Pechuška a olomoucká skupina uspořádala ve dnech 14. – 19. února 1927 k 1100. výročí narození sv. Cyrila konferenční řeči v chrámu sv. Michala v Olomouci. Místní skupina v Hradci Králové bez ohledu na rozhodnutí valné hromady se soustředila na vydavatelskou činnost a podařilo se jí za rok vydat devět titulů.

V roce 1927 uplynulo deset let od vzniku Společnosti sv. Cyrila a Metoděje a její hlavní poslání shrnul dr. Josef Kachník na valné hromadě 19. července 1927 na Velehradě. Konstatoval, že se šíří literatura, jež líčením „pohlavních věcí a jiných neřestí“ dráždí smyslnost čte-

nářů, a proto je potřebné soustředit katolické spisovatele „za účelem rozhojnění věroučně a mravoučně nezávadné literární produkce“. Proto byly k jubileím bl. Jana Sarkandra a sv. Tomáše Akvinského vypsány a uděleny literární ceny a místní skupina v Olomouci chce dále vydat životy sv. Vladimíra a sv. Olgy, a proto veřejně vyzvala k sepsání těchto životopisů.⁹⁰ Výzva zůstala bez odezvy a v roce 1928 na valné hromadě olomoucké skupiny byla výzva zopakována, neboť se pociťovala potřeba životopisů těchto dvou světců pro povzbuzení unio-nistických snah.

V roce 1928 byla v ČSR založena Katolická akce, s níž začala Společnost sv. Cyrila a Metoděje aktivně spolupracovat. Umožnila, aby součástí Věstníku Společnosti sv. Cyrila a Metoděje se stal Věstník Katolické akce. V letech 1928 – 1929 zajišťovala Společnost pro Katolickou akci přednáškový kurs. Také Obecná jednota cyrilská se zapojila do dění v Katolické akci.

Na valné hromadě Akademie křesťanské 21. května 1928 bylo usneseno zaměření činnosti spolku na dokončení započatých akcí a na popularizaci ve veřejnosti. Spolupráce s Akademií byla doporučována v ordinariátních listech a ředitelství Akademie rozvinulo inzerci, zejména v oblasti výroby liturgických předmětů a církevního umění.

Novým předsedou Společnosti sv. Cyrila a Metoděje byl v roce 1928 zvolen prof. dr. Alois Soldát a znovu byl potvrzen v roce 1929. Činnost dříve aktivní místní skupiny v Hradci Králové v letech 1928 – 1929 ochabla, což se vysvětlovalo velkou zaměstnaností jejích členů jinými úkoly a nedostatkem literárních i finančních příspěvků pro Časové úvahy. V této době také zemřel předseda královéhradecké místní skupiny prelát Gustav Domabyl a na jeho místo byl zvolen rektor semináře dr. Hugo Doskočil.

V roce 1929 byl pociťován útlum činnosti Společnosti sv. Cyrila a Metoděje v ústředí i v olomoucké skupině. Zčásti to bylo záměrné, neboť Společnost nepořádala přednášky, aby nekonkurovala akcím v rámci svatováclavského milénia. Současně se však ve Společnosti pociťovala konkurence Lidové akademie, Svatováclavské ligy, Umělecké a literární družiny v Olomouci a podobných spolků, s nimiž se musela dělit o členy i o zájem a podporu veřejnosti. Na valné hromadě 24. března 1930 dokonce zazněl námět, zda by se Společnost sv. Cyrila a Metoděje neměla opět změnit ve vědecký odbor Akademie křesťanské a členství omezit na odborné pracovníky, neboť v době zpolitizování duševního života nebylo možno

⁹⁰ Josef KACHNÍK: Desítileté soustředění katolických literárních pracovníků v olomoucké skupině Společnosti sv. Cyrila a Metoděje. Věstník SCM 9, 1927, 39-40, 80.

uhájit nepolitickou kulturní a literární činnost na širokém základě. Tento názor prozatím nepřevládá a po debatě bylo rovněž rozhodnuto, že se bude pokračovat ve vydávání Věstníku Společnosti sv. Cyrila a Metoděje, ale více místa a pozornosti se mělo věnovat praktickým informačním článkům a literárním přehledům. Přednášková činnost se měla koncentrovat do jarního a podzimního cyklu. Královéhradecká skupina vydala tři svazky Časových úvah, ale příspěvky se nijak nehrnuly, což se přičítalo i tomu, že potenciální autoři nemají dostatečné materiální podmínky pro vědeckou a literární práci a např. profesori diecézního teologického učiliště si museli opatřovat odbornou literaturu z vlastních prostředků.⁹¹

Celá Akademie křesťanská se významně podílela na svatováclavském miléniu, a to nejen přednáškovou a publikační činností, ale např. Paramentní ústav zhotovil jubilejní vlajku a podušku pod lebku sv. Václava. To však nezabránilo stagnaci v činnosti Akademie, která byla pocíťována již i v předchozích letech. Olomoucká skupina ustala v roce 1930 v přednáškové činnosti, neboť tu na sebe zcela strhla Lidová akademie, ale pokračovala alespoň v publikační a vydavatelské činnosti. Vedení Akademie křesťanské již po několikáté vyzvalo kněze, aby vstupovali do jejích řad. Valná hromada Společnosti sv. Cyrila a Metoděje dne 19. března 1931 konstatovala, že v roce 1930 se neuskutečnila žádná přednáška, ale začátkem roku 1931 již bylo možno pozorovat jisté oživení, když se uskutečnilo prvních šest přednášek a přednáškový kroužek obnovil debatní schůzky. Místní skupina v Olomouci navázala styky se Spolkem katolického učitelstva a společně s ním pořádala přednášky o pedagogice. K tisku doporučila spis dr. Vrchoveckého *Církev a nová doba*.⁹²

Během roku 1931 se začaly objevovat nové formy činnosti ve vedení Akademie křesťanské i ve Společnosti sv. Cyrila a Metoděje. Nábor členů se soustředil na zájemce o křesťanské umění. Podle zahraničních vzorů byly připraveny v několika městech tzv. liturgické dny nebo týdny (např. v r. 1934 v Emauzích), které obsahovaly přednášky, výstavy a koncerty. Za směrnicí pro činnost Akademie křesťanské byla prohlášena konstituce Pia XI. *Divini cultus* (o liturgii, o zpěvu řehořském (chorálu) a hudbě církevní a jejich ustavičném zvelebování) ze dne 20. prosince 1928, jejíž realizace se zvláště ujaly cyrilské jednoty. Dne 15. listopadu 1931 zemřel osvědčený jednatel Akademie křesťanské prelát Václav Müller a prozatímně byl do této funkce dosazen svatovítský kanovník dr. Bořek Dohalský. Olomoucká skupina Společnosti sv. Cyrila a Metoděje vykazovala koncem roku 1931 112 členů a z nich 30 bylo publi-

⁹¹ Věstník SCM 11, 1929–1930, 36–38.

⁹² Věstník SCM 12, 1931, 18–19.

kačně činných. Na valné hromadě 23. října 1931 byl jako host přítomen Jaroslav Durych a místní skupině slíbil proslovit přednášku. Neumím posoudit, zda tato událost byla popudem ke stanovisku, že schůze skupiny se stávají literárním salonem, či zda se tento výrok zakládal na faktické proměně charakteru činnosti olomoucké skupiny. Zpráva o tom, že dne 20. listopadu 1931 se v Olomouci konala přednáška prof. dr. Bedřicha Vaška o pozitivistické sociologii a že v diskusi zazněl námět na zřízení české vysoké školy pro křesťanskou sociologii, nenavědčuje tomu, že by schůzky olomoucké skupiny měly ráz salonních dýchánek. Vědecký charakter měla i další přednáška dne 24. ledna 1932, při níž dr. Augustin Neumann zvolil téma „Nálezy v archivu generality piaristů v Římě“. Další slíbené přednášky – Jaroslava Durycha „O básnické (beletristické) tvorbě a správné češtině“, dr. Taubera „O apologetické literatuře tří posledních let“ a Stanislavy Zely „O olomouckém biskupu Vilému Prusinovském“ – také signalizovaly tematickou a žánrovou pestrost. Jaroslav Durych pronesl svou přednášku v Olomouci dne 6. června 1932 a mj. v ní konstatoval úpadek jazykové formy poezie jako důsledek „poválečných ideových směrnic mladé generace básnické, jež při inspirační hudbě v duši zmítána je vášní zalíbiti se čtenářstvu, jehož účinkem války zmocnila se mravní uvolněnost co do sebeovládání v návalu vášně erotismu a závisti“.⁹³ Poměrně příznivé hodnocení činnosti Akademie křesťanské v letech 1931 – 1932 kalí konstatování, že se stále nepodařilo vyřešit chronický problém umístění velké knihovny Akademie.

Pro 20. a 30. léta je pro činnost Akademie křesťanské a Společnosti sv. Cyrila a Metoděje charakteristická i snaha o zřízení některých přidružených organizací. Již v roce 1917 se psalo ve Věstníku Společnosti sv. Cyrila a Metoděje, že se jedná o připojení Duchovní akademie a nadace školního rady prof. Jana Ježka s jistinou asi 100.000 K, která měla sloužit pro zakládání farních knihoven. Zatím ji spravovala Akademie křesťanská, a proto ředitelství Akademie vypracovalo statut České duchovní akademie. Schvalování statutu se však neúměrně protahovalo. Na valné hromadě Společnosti sv. Cyrila a Metoděje v roce 1920 se konstatovalo, že fond Ježkův dosud nebyl připojen k této Společnosti (vědeckému odboru Akademie křesťanské). Na výborové schůzi Společnosti sv. Cyrila a Metoděje dne 8. ledna 1923 bylo ustanoveno kuratorium Ježkovy knihovny nadace pro přidělování knih farním knihovnám v diecésích Královéhradecké a Pražské, ale byl to jen přípravný krok, za nímž zatím nenásledovaly konkrétní kroky. Na valné hromadě Společnosti sv. Cyrila a Metoděje 24. března 1924 se stále ještě popisovalo, že výbor Společnosti projednával správu nově se tvořící Duchovní aka-

⁹³ Věstník SCM 13, 1932, 13, 44–45.

demie Ježkovy (stále se měnící názvy ukazují na to, že se jednalo o pracovní názvy v rámci přípravných kroků) a že má být spravována vědeckým odborem Akademie křesťanské (tak asi zněla Ježkova závěť), tedy Společností sv. Cyrila a Metoděje. V průběhu roku 1924 přinesl Věstník Společnosti sv. Cyrila a Metoděje zprávu, že stanovy Duchovní akademie Ježkovy dosud nejsou projednány kvůli rozporům mezi Ministerstvem školství a národní osvěty a Akademií křesťanskou. Výborová schůze Společnosti sv. Cyrila a Metoděje sice 11. prosince 1924 jednala o nákupech knih pro farní knihovny z Ježkovy knihovnické nadace, ale výroční valná hromada Společnosti 28. dubna 1925 konstatovala, že o Ježkově duchovní akademii, ani o Hubáčkově knižním fondu (to měla být další přidružená organizace Akademie křesťanské) nejsou žádné nové zprávy. Teprve na schůzi ředitelství Akademie křesťanské dne 6. prosince 1928 byly projednány stanovy Duchovní akademie Ježkovy, neboť pozůstalostní řízení bylo skončeno. První zprávu o jejím fungování máme z valné schůze Společnosti sv. Cyrila a Metoděje dne 24. března 1930, kdy z Ježkovy knihovnické nadace obdrželo 25 farností po devíti knihách do farní knihovny, avšak Duchovní akademie Ježkova dosud nebyla uvedena v život, neboť její stanovy nebyly dosud schváleny. Také valná hromada Akademie křesťanské dne 19. května 1930 opakovala, že nadační listina a statut Ježkovy Duchovní akademie jsou připraveny, ale jejich projednávání dosud neskončilo. O ustavení Duchovní české akademie usiloval zejména předseda Akademie křesťanské mons. Antonín Wünsch.

Nadační listinu a statut Duchovní české akademie schválila pražská konsistoř 20. listopadu 1930 a Zemský úřad v Praze 1. prosince 1930, jak o tom referoval Josef Čihák ve Věstníku Společnosti sv. Cyrila a Metoděje.⁹⁴ Z jeho zprávy se dozvídáme, že profesor Jan Ježek zemřel 18. listopadu 1913 a v poslední vůli zanechal 100.000 K na zřízení Duchovní české Akademie při České akademii věd a umění. Česká akademie věd a umění však tento odkaz odmítla a poté Ministerstvo školství a národní osvěty svolilo, aby Duchovní česká akademie byla zřízena při Akademii křesťanské. Podle vůle zůstavitele měl Duchovní českou akademii řídit sbor devíti kněží – spisovatelů a jejím posláním mělo být odměňovat dobré knihy kněží – spisovatelů, budovat pomníky a pamětní desky nebo vydávat životopisy zaslužilých spisovatelů z kněžských řad a vydávat výbor z jejich díla v roce, kdy zemřeli. Duchovní česká akademie byla zřízena při Společnosti sv. Cyrila a Metoděje jakožto vědeckého odboru Akademie křesťanské a její poslání respektovalo vůli prof. Ježka a navíc se rozšiřovalo na vydávání spisů zemřelých spisovatelů a úschovu jejich rukopisů.

⁹⁴ Čihák, Josef: Zřízení Duchovní české akademie v Praze. Věstník SCM 12, 1931, 13–18.

Správní sbor tvořili podle statutu 1 metropolitní kanovník od sv. Víta, 1 pražský farář české národnosti, 3 středoškolští katecheti české národnosti, 1 venkovský farář, 1 katecheta z měšťanské školy v Praze, 1 katecheta z měšťanské školy z venkova a 1 pražský nebo venkovský kaplan. Všichni museli být literárně činní. Virilními členy správního sboru byli zástupce ředitelství Akademie křesťanské a zástupce Společnosti sv. Cyrila a Metoděje. První členy jmenovala pražská konsistoř a stali se jimi metropolitní kanovník u sv. Víta dr. Josef Čihák, Antonín Thein, farář u sv. Apolináře v Praze, středoškolští profesori dr. Lubomír Petr, Emanuel Žák a dr. B. Augustin, Alois Dostál, farář v Úvalech, Msgre. dr. Karel Vrátný, katecheta u sv. Voršily, Fr. Dvořák, katecheta v Mnichovicích, a Jan Merell, kaplan na Smíchově. V dalších letech se správní sbor obměňoval a doplňoval kooptací. Správní sbor ze svého středu volil předsedu, místopředsedu, pokladníka, jednatele, zapisovatele, dva referenty pro veřejné listy a dva revizory účtů. Podle statutu bylo stanoveno, že o cenu se mohou ucházet autoři jak spisů vědeckých, tak beletristických. Minimální výše ceny byla stanovena na 1000 Kč a počet cen vypisovala Duchovní česká akademie, ale také nemusela být udělena žádná cena. Udělení cen se publikovalo ve výroční den úmrtí zakladatele nadace prof. J. Ježka. Ustavující schůze se konala 2. června 1931 a do funkcí byli zvoleni Alois Dostál jako předseda, Antonín Thein jako místopředseda, dr. Josef Čihák jako pokladník, prof. dr. Bedřich Augustin jako jednatel, Jan Merell jako zapisovatel, prof. Hronek a dr. K. Vrátný jako referenti pro veřejné listy a František Dvořák a prof. dr. Lubomír Petr jako revizoři účtů.⁹⁵

Ještě v roce 1931 byly uděleny první ceny Duchovní české akademie a obdrželi je v hodnotě 2000 Kč:

Václav Bělohlávek a Josef Hradec: Dějiny českých křižovníků s červenou hvězdou

Emanuel Masák (Brno): Šimon Stylita

Dr. Jan Michalský (Prostějov): Duch i nevěsta

Jiří Sahula (Hradec Králové): Husitský tribun, Drahomířino pokání

a v hodnotě 1000 Kč:

dr. Jaroslav Beneš (Praha): Psychoanalyse

Fr. Dohnal (Křižanice): Studie a profily

Antonín Dokoupil (Kvasice): Papežové

prof. Josef Hronek (Praha): Národní škola a katecheta

dr. Augustin Neumann OSA (Olomouc): Francie a husitství

⁹⁵ Věstník SCM 12, 1931, s. 33 – 34.

Jan Strakoš (Kroměříž): Počátky obrozenského historismu a Mikuláš Adaukt Voigt
Václav Vajs (Praha): drama Kníže
František Večeřa – Střížovský (Olomouc): Svatý Grál (báseň)
dr. Josef Vrchovecký (Strahovice): Přirozená mravouka
Rudolf Vrba za celoživotní dílo.⁹⁶

O rok později byly ceny Duchovní české akademie uděleny těmto autorům a dílům:
- v hodnotě 2000 Kč

František Žák SJ: Pán Ježíš Kristus

Alois Dostál: Jan Rozumec, Život ztroskotál

- v hodnotě 1000 Kč

Silvestr Braitto OP: Základy, Ježíš Kristus

Jakub Deml: Katolický sen

dr. Alois Richter: Ježíš Kristus cestou, pravdou a životem, Pastorece mládeže studující

Dominik Pecka: Oheň na zemi, Tajemství života

dr. Josef Cibulka: Obraz svatého Václava

Msgre. Václav Kubiček: Katechismus katolického náboženství

Václav Kronus: O tom, který přijít měl

dr. Stanislav Zela: Náboženské poměry v Olomouci za biskupa Marka Kuena

dr. František Cinek: Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku.⁹⁷

Podobný účel měl Hubáčkův fond literární, jehož zakladatelem byl Josef Hubáček, osobní děkan v Sedleci na dráze Wilsonově (dnes Sedlec – Prčice). V letech 1919 a 1922 složil základní jmění fondu ve výši 25.000 Kč, jehož účelem měla být podpora Společnosti sv. Cyrila a Metoděje a katolických spisovatelů. Jednou za dva roky mělo být střídavě odměněno dílo vědecké a dílo beletristické. O udělení ceny rozhodovalo kuratorium fondu, v jehož čele stál předseda Společnosti sv. Cyrila a Metoděje. První ocenění obdrželi Blažej Ráček za Dějiny československé a Běla Dlouhá za knihu o blahoslavené Anežce české.⁹⁸ Dnes s mnohaletým odstupem nad tituly oceněnými Duchovní českou akademií nebo Hubáčkovým fondem lite-

⁹⁶ Karel VRÁTNÝ: První udílení cen Duchovní české akademie. Věstník SCM 12, 1931, 63–64.

⁹⁷ Věstník SCM 13, 1932, 86.

⁹⁸ Věstník SCM 11, 1929–1930, 34–36.

rárním můžeme konstatovat, že některá díla jsou trvale hodnotná, ale větší část z nich spolu s jejich autory upadla do zapomenutí.

Umělecký odbor Akademie křesťanské vstupoval do nové etapy své činnosti s programovou devízou „pěstovati teoreticky i prakticky všechny obory výtvarných umění v duchu katolického náboženství, pečovati o seznání, zachování a zvelebení starožitných památek církevního umění, buditi porozumění, lásku a úctu k umění církevnímu i jeho památkům“.⁹⁹ Za války i po válce trpěla činnost uměleckého odboru a Paramentního ústavu nedostatkem zakázek podle známého rčení „inter armae silent musae“. V roce 1917 poskytl umělecký odbor konzultace při restaurování kostelů v Ořechu, Budenicích a Nesuchyni, při úpravě hrobu sv. Prokopa v chrámu Všech svatých na Pražském hradě a při obnově fresek v Kopidlně. Drobnějšími akcemi byly návrhy nových oltářů, křížových cest, liturgických nádob apod.

Nedostatek uměleckých zakázek trval i v prvních poválečných letech a činnost uměleckého odboru v důsledku této situace stagnovala. Odbor se tehdy úzce přimkl ke Společnosti sv. Cyrila a Metoděje a v roce 1923 se valná hromada této společnosti usnesla, že její Věstník bude sloužit i uměleckému odboru. Členská schůze Společnosti 17. května 1923 pak doporučila, aby při konsistořích byly ustaveny umělecké rady, které by bděly nad církevním uměním. Nešlo při tom o dozor nad nově vznikajícími uměleckými díly, ale o ochranu již existujících uměleckých památek. Nedostatky v tomto směru kritizoval i referát odboru církevního umění při místní skupině Společnosti sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci. Jeden z vedoucích tohoto referátu Antonín Zamazal napsal do Věstníku Společnosti sv. Cyrila a Metoděje, že úroveň péče o umělecké památky ze strany duchovních je nízká a že Akademie křesťanská vyvíjí v tomto směru nedostatečnou činnost. Posteskl si i nad nedostatkem církevních umělců a jejich celkově slabou úrovní.¹⁰⁰ Také valná hromada Akademie křesťanské 4. června 1923 konstatovala, že v důsledku poválečné krize, drahoty a ochuzení církevních fondů trpí umělecká činnost v církvi. Paramentní ústav se potýkal s nedostatkem zakázek a záchranou pro něj byla velká zakázka z Ameriky a restaurování gobelínů pro Pražský hrad. Úspěšnou akcí byla výstava křesťanského umění při orelském sletu v Brně. Od roku 1923 se také umělecký odbor začal připravovat na některé jubilejní akce. K blížícímu se 50. výročí založení Akademie křesťanské začal chystat výstavu a zavázal se převzít část příprav svatováclavského milé-

⁹⁹ NA, MV-d, sign. 260/01, čj. MV 79600/20, kart. 325.

¹⁰⁰ Věstník SCM 6, 1923, 57–59.

nia po stránce umělecké. Slovinský architekt Josip Plečnik koncipoval svatováclavský památník na Blaníku a umělecký odbor k tomu vypracoval své stanovisko.

V roce 1924 se opakovaly stesky na stagnaci církevního umění. Jako další negativní faktor byla zaznamenána pozemková reforma, která měla dopad na řadu kostelních patronátů a vedla k omezování uměleckých zakázek. Umělecký odbor se toho roku vyjadřoval jen k některým návrhům zvonů a k ikonografické výzdobě kostela ve Vejvanovicích. O Paramentním ústavu se psalo, že pouze spravuje rozedraná roucha. Nové zakázky obdržel od kostela sv. Gottharda v Bubenči na nová nebesa podle návrhu A. Barvitia, od kostela sv. Kříže v Praze Na Příkopě a od redemptoristů ve Stropkově na nová paramenta a od duchovní správy Svatého Hostýna na novou kasuli podle návrhu prof. J. Fanty.

Zdá se, že ve druhé polovině dvacátých let se situace začala zlepšovat. V roce 1927 získal Paramentní ústav zakázku konzervace a restaurování třech korunovačních praporů z doby císařů Františka II. a Ferdinanda V., jedenácti praporů protinapoleonských legií a pěti praporů svatováclavských z tereziánské doby. Umělecký odbor zajišťoval stavebně historické průzkumy a stavební dozor na opravy kostelů ve Velkých Popovicích, Železném Brodě, Sudějově, Nebuželích a Ledči nad Sázavou. Zásadní akcí byl podíl na vypsání soutěže na nový farní chrám v Praze – Vršovicích a účast zástupců uměleckého odboru v porotě pro hodnocení soutěžních návrhů. V roce 1928 rozvinulo ředitelství Akademie křesťanské inzerci s nabídkou výroby liturgických předmětů a konzultací v oboru církevního umění a Akademie se zúčastnila výstavy soudobé kultury v Brně, pořádané k 10. výročí vzniku republiky. Umělecký odbor provedl stavebně historický průzkum kostela sv. Václava v Praze Na Zderaze a doporučil Výboru pro oslavy 1000. výročí mučednické smrti sv. Václava zachovat tento kostel pro budoucí.

Ke svatováclavskému jubileu přispěl Paramentní ústav tím, že zhotovil jubilejní vlajku a podušku pod lebku sv. Václava. Umělecký odbor přispěl ke svatováclavské výstavě a v době orelského sletu uspořádal výstavu o Akademii křesťanské. K umělecké činnosti začal přistupovat pragmatičtěji, začal se více věnovat propagaci umělecké činnosti Akademie křesťanské a více si také hleděl obchodní stránky umělecké činnosti. Zásadní však byl obrat v oblasti uměleckého vkusu od historizujících přístupů k akceptování moderních směrů, zvláště v architektuře. Tuto názorovou proměnu zachytil Josef Cibulka v článku Nový kostel Božského Srdce Páně na Pražském předměstí v Hradci Králové ve Věstníku Společnosti sv. Cyrila a Metoděje. Popisuje v něm, že projekt zadala Akademie křesťanská architektu dr. B. Slámovi v Praze a na projektu se projevil vliv soutěží na pražské kostely na Vinohradech (Božského Srdce Páně) a zejména ve Vršovicích (sv. Václava). Obě soutěže vedly

k protřibení a vyzrání názorů na moderní církevní architekturu a prosadil se v nich názor, že kostely lze stavět jako ostatní architekturu a ne v historizujících slozích.¹⁰¹

Dobové okolnosti však nepřály tomu, aby se tento nový směr v církevní architektuře a umění rozvinul. Hospodářská krize měla na tuto oblast stejně devastující vliv jako kdysi světová válka. Přes nábor nových členů – zájemců o křesťanské umění a přes propagaci Paramentního ústavu se nové zakázky nehrnuly. V roce 1932 zhotovoval Paramentní ústav nová paramenta pro Svatou Horu podle návrhu prof. dr. Josefa Fanty a hotová paramenta vystavil ve spolkových místnostech, kam si je přišel prohlédnout i pražský arcibiskup dr. Karel Kašpar. Z uměleckého odboru vzešel téhož roku návrh nového oltáře pro Železný Brod od prof. Klenky, ale jinak Akademie křesťanská podléhala v konkurenci řady soukromých firem.

Na rozdíl od uměleckého odboru se hudební odbor Akademie křesťanské, známý pod názvem Obecná jednota cyrilská, projevoval v meziválečném období daleko činoroději, neboť na rozdíl od uměleckého odboru nebyl tolik vázán na materiální podmínky své činnosti a výsledky jeho práce snáze pronikaly do života církve. Neznamená to ovšem, že jeho cesta byla hladká a bez překážek.

První příznivou zprávu máme ještě z doby války. V dřívějším období jsme viděli, že v olomoucké arcidiecézi se cyrilskému hnutí příliš nedařilo. To se změnilo okamžikem, kdy 24. října 1917 byla v Olomouci založena Diecézní jednota cyrilská. Téhož roku byl předsedou Obecné jednoty cyrilské zvolen Msgre. Antonín Wunsch a byl sestaven katastr cyrilských jednot. Současně byl podnikán soupis chráněných varhan a v roce 1918 byly v Cyrilu publikovány tyto soupisy z diecézí pražské, českobudějovické a královéhradecké.¹⁰² Dne 4. června 1918 se konala schůze o úpravě platů ředitelů kůrů a varhaníků, na niž byly stanoveny zásady pro přijímání regenschori a varhaníků a stanovení jejich platů.

To však se již blížily události, které zásadně změnily státoprávní uspořádání i církevní poměry v českých zemích a na Slovensku. Obecná jednota cyrilská pohotově reagovala na světodějně události a v listopadovém čísle časopisu Cyril z roku 1918 vydala toto prohlášení: „Obecná Jednota Cyrillská nadšeně hlásí se pod prapor státu československého a radostně dává se do služeb jeho, aby pod ochranou sv. Cyrila, neohroženého obhájce práv slovanských, pracovala v duchu národním a uměleckém na obrodu náboženského umění hudebního. Jako dosud, chce činnost svou budovati na podkladu staré, pěvecké slávy všech větví národů slo-

¹⁰¹ Věstník SCM 11, 1929–1930, 52–54.

¹⁰² Cyril 44, 1918, 9–11, 37, 96–97.

vanských. Podává přátelsky ruku bratřím na Slovensku, jichž rázovité písně náboženské budi-ly vždy obdiv celého světa. Touží s nimi i s ostatními větvemi slovanskými společně šířiti náboženský zpěv lidový i umělecký. Prohlašuje, že ve svůj štít vpisuje přání lidu o uplatnění československého jazyka v liturgii.“ Podepsáni byli A. Wunsch, V. Müller, K. Boček, J. Hejčl, Fr. Šulc, P. Šup, D. Orel a za Slovensko A. Kolísek.¹⁰³ V těchto několika větách je obsaženo několik pozoruhodných momentů: přihlášení se k novému státu i k fikci jednotného národa a jazyka československého a všeobjímajícího slovanství, absence stanoviska k názorům a požadavkům německých věřících, programová kombinace obrodného i tradičního církevně hudebního hnutí a přiznání se k jednomu z reformních požadavků českého duchovenstva – zavedení národního jazyka do liturgie. Považuji toto prohlášení spíše za emotivní vyjádření dobové nálady mezi duchovenstvem než za promyšlené programové vyhlášení zásad obrodného hudebního hnutí, ale i tyto emotivní výroky naznačují směr uvažování hlavních představitelů cyrilského hnutí, kterým se budou v příštích letech řídit.

Počátkem roku 1919 došlo ke změně ve vedení časopisu Cyril. Dobroslav Orel se vzdal redigování tohoto časopisu a od čísla 3 byl odpovědným redaktorem jmenován kanovník Václav Müller, současný jednatel Obecné jednoty cyrilské. V té době se i ukázalo, že Obecná jednota cyrilská přistupuje k problému chrámové hudby skutečně komplexně. Dne 16. března 1919 totiž zaslala dopis Ministerstvu vnitra, v němž upozorňuje na hrozící nezaměstnanost varhanářského dělnictva. Úřady politické správy i patroni kostelů totiž přestali zadávat firmám stavby varhan a očekávají pokyny vyšších instancí. Ministerstvo vnitra by mohlo nějakým prohlášením stabilizovat situaci ve varhanářském odvětví, ale není známo, že by takové prohlášení vydalo. Nejbližším úkolem cyrilského hnutí tehdy bylo obnovit rozvrácené pěvecké sbory, neboť většina mužů narukovala během války do armády a v důsledku toho některé chrámové sbory přestaly vyvíjet jakoukoliv činnost.

V roce 1920 bylo schváleno pravidlo, že členové Obecné jednoty cyrilské budou volit tři místopředsedy, z nich jeden bude ze Slovenska. Při změně stanov téhož roku bylo ještě upřesněno, že ze třech místopředsedů bude jeden z Moravy a jeden ze Slovenska. Na valné hromadě dne 18. dubna 1921 byl do funkce předsedy znovuzvolen Msgre. Wunsch a místopředsedy se stali kanovník Boček, dr. Hejčl a dr. Orel, který tehdy působil na Univerzitě Komenského v Bratislavě a později se stal dokonce jejím rektorem a ve výboru tudíž reprezentoval Slovensko. V roce 1925 nahradil dr. Hejčla opat Hlobil a v roce 1928 znovu došlo ke změně na místě

¹⁰³ Cyril 44, 1918, 137.

„moravského“ místopředsedy, jímž se stal P. Ladislav Zavadil. V roce 1929 byl zvolen novým předsedou Obecné jednoty cyrilské kanovník Václav Müller, který však 15. listopadu 1931 zemřel.¹⁰⁴ Úřadujícím místopředsedou byl ustanoven Jan Nepomuk Boháč a výbor se usnesl, že se dotáže preláta Wünsche, zda by byl ochoten znovu převzít funkci předsedy Obecné jednoty cyrilské. Wunsch asi odpověděl záporně, protože 14. března 1932 byl předsedou zvolen Jan Nepomuk Boháč, dříve katecheta na Masarykově reálném gymnasiu v Praze II v Křemencově ulici a nyní rektor koleje Arnošta z Pardubic, později pak vyšehradský kanovník a probošt. Místopředsedy byli zvoleni P. Laško, profesor v Českých Budějovicích, P. Zavadil, kanovník v Brně, a dr. D. Orel, rektor Univerzity Komenského v Bratislavě. Zástupcem ordinariátu ve výboru Obecné jednoty cyrilské byl jmenován kanovník Eltschkner, později světící biskup pražský. V tomto složení se vedení Obecné jednoty cyrilské na několik let stabilizovalo.

Mezi hlavní úkoly cyrilského hnutí považovalo vedení Obecné jednoty cyrilské pozvednutí lidového chrámového zpěvu, k němuž mělo přispět vydání Českého kancionálu, neboť podle odborníků existoval nedostatek kvalitních skladeb v mateřštině a bylo potřeba obnovit českou lidovou píseň,¹⁰⁵ a rozšíření cyrilského hnutí na Slovensko, k čemuž se naskytlá příležitost při účasti na hudebně pedagogickém sjezdu v Žilině. Velkého ohlasu se dostalo listu papeže Benedikta XV. ze dne 21. května 1920, jímž povoloval staroslověnskou liturgii na svátky sv. Cyrila a Metoděje, sv. Václava, sv. Ludmily, sv. Prokopa a sv. Jana Nepomuckého na Velehradě, na Sázavě, na Vyšehradě, v Emauzích, ve svatováclavské kapli a u hrobu sv. Jana Nepomuckého v katedrále sv. Víta, u hrobu sv. Ludmily ve svatojiřském chrámu, ve Staré Boleslavi a na Svaté Hoře a současně povolení českého jazyka v některých částech mše. Byl to výsledek požadavku reformního duchovenstva na zavedení mateřského jazyka do liturgie, který sice zůstal daleko za přednesenými požadavky, ale přesto našel velký ohlas doma i v cizině, např. ve Francii. O cyrilském hnutí také referovaly italské odborné časopisy.¹⁰⁶

V poválečných letech se časopis Cyril potýkal s vážnými finančními problémy. V roce 1920 jednatel Obecné jednoty cyrilské konstatoval, že stoupají výrobní náklady časopisu. To

¹⁰⁴ Nekrolog uveřejnil v Cyrilu Jan Nepomuk BOHÁČ. Cyril 57, 1931, 90.

¹⁰⁵ Josef KUHN: K reformě bohoslužebného zpěvu v mateřštině. Cyril 46, 1920, 72–73.

¹⁰⁶ Český a staroslovanský jazyk v liturgii. Cyril 46, 1920, 49. - Francouzský tisk o privilegii slovanské liturgie. Cyril 47, 1921, 23. - Z našich styků s cizinou. Cyril 47, 1921, 78.

vedlo k opatření, že od roku 1921 vycházel časopis ve zkráceném rozsahu a o 100 % se zvýšilo jeho předplatné. Kromě toho redakce neustále žádala čtenáře o poskytnutí podpory na další vydávání. V roce 1925 se v jednatelské zprávě konstatovalo, že vydavatelské obtíže způsobené vysokými finančními náklady pokračují a navíc se k nim přidružila nemoc redaktora Müllera. Zlepšenou situaci signalizovala jednatelská zpráva za rok 1925, v níž byla oznámena nová nakladatelská smlouva na vydávání Edice Cyrila, určená pro vydávání rozsáhlých skladeb s náboženskými náměty. K vydání byly připraveny Foerstrova Glagolská mše a Sychrova Kantáta svatováclavská. O zlepšení finanční situace časopisu Cyril se zasloužil P. Alois Mergl, český farář v Chicagu, který propagoval Cyrila v Americe a získal pro něj řadu odběratelů.¹⁰⁷ Po vypuknutí hospodářské krize se finanční situace Cyrila opět zkomplikovala, zvláště když žádost o poskytnutí státní subvence na vydávání časopisu byla z úsporných důvodů zamítnuta. Tentokrát pomohly překonat těžkou situaci výnosy cecilských sbírek v kostelích.

Po válce se cyrilské hnutí rovněž pustilo do řešení problému nedostatku varhaníků. Někteří padli ve válce, někteří přešli do církve československé, někteří odpadli od víry a část si zvolila jiné povolání, neboť varhanický plat jim nestačil na obživu rodiny. Obecná jednota cyrilská se proto neustále snažila o zlepšení sociálního postavení varhaníků, ale hlavně usilovala o výchovu nových varhaníků. Od roku 1921 pořádala varhanické kursy, jejichž vedením byl pověřen Vojtěch Říhovský. Do prvního ročníku se přihlásilo 40 účastníků a arcibiskup Kordač jim zařídil, aby mohli cvičit v kostelích a kaplích, kde se nekonaly bohoslužby. Akademie křesťanská zakoupila cvičné varhany pro Johaneum, kde se kurs konal. V roce 1923 absolvovalo kurs 23 varhaníků a v roce 1924 do kursu nastoupilo 40 nových zájemců. Ve školním roce 1925/26 do kursu docházelo 32 studentů a od roku 1927 se kurs přemístil do kláštera voršilek v Praze. Zde studovalo 39 posluchačů ve dvou ročnících a o stálém zájmu svědčí fakt, že v roce 1928 bylo ve varhanickém kursu 42 posluchačů. V této době rozkvětu varhaního studia se uvažovalo o tom, že varhanické kursy by mohly přerůst ve vysokou školu varhanní hudby. V roce 1929 se uvažovalo o přenesení kursu do budovy Jednoty katolických tovaryšů, ale byly přemístěny do Emaus. Hospodářská krize bohužel tvrdě zasáhla do organizace kursů. Sbírkou nestačily krýt náklady na kursy a v roce 1931 se přihlásilo pouze pět zájemců. Nový ročník proto nebyl otevřen a pouze byl dokončen druhý ročník předchozího kursu. Po 12 letech existence byly varhanní kursy pro nedostatek zájemců a finančních prostředků v roce 1932 uzavřeny. Přes tento smutný závěr byly varhanní kursy hodnoceny jako pří-

¹⁰⁷ Cyril 54, 1928, 39–41.

nosné, neboť pomohly překonat poválečný nedostatek varhaníků. Novým impulsem pro řešení varhanické otázky byla žádost zemských ústavů pro péči o nevidomé, aby nevidomí byli zaměstnáváni na menších kůrech jako varhaníci. Obecná jednota cyrilská uveřejnila v roce 1933 výzvu,¹⁰⁸ aby zájemci z řad nevidomých se hlásili a duchovní aby oznamovali možnosti zaměstnávání nevidomých, není však známo, s jakým výsledkem tato akce skončila.

Svou činnost postupně obnovovaly cyrilské jednoty v terénu. V roce 1922 bylo možno pozorovat oživení činnosti diecézních jednot v Brně a Hradci Králové, o Olomouci nebyl dostatek zpráv, ale vědělo se o počátcích cyrilského hnutí na Slovensku. Zapojení slovenských jednot ve větším měřítku se však dlouho nedařilo, proto výbor Obecné jednoty cyrilské se na své schůzi 22. dubna 1929 rozhodl, že jmenuje slovenské biskupy do čestného předsednictva cyrilského sjezdu a tím je přiměje k tomu, aby ve svých diecézích doporučovali cyrilské hnutí.¹⁰⁹ Důkazem pronikání cyrilského hnutí na Slovensko bylo uspořádání kantorského a varhanického kursu v roce 1934 ve Spišské Kapitule.

Po počátečním nezájmu o stav duchovní hudby v oblastech obydlených německými katolíky dochází k obratu ve třicátých letech. Ve dnech 6. – 7. září 1931 se konal v Mostě první německý sjezd pro katolickou církevní hudbu, jehož svolavatelem byl spolek Kirchenmusikbund. Protože sledoval podobné cíle jako Obecná jednota cyrilská, začal časopis Cyril monitorovat jeho aktivity. Další sjezd se sešel ve dnech 28. – 29. října 1933 v Litoměřicích. Profilujícími osobnostmi německého hnutí byli děkan Würstel v Postoloprtech, který byl zvolen předsedou svazu, R. Quoika, učitel měšťanské školy v Žatci a redaktor svazového časopisu Chorbote, a Franz Schuster, ředitel kůru v Postoloprtech. Vedle tzv. říšských sjezdů se scházely i tzv. krajinské sjezdy, např. v roce 1933 v Kynšperku nad Ohří.¹¹⁰

Padesátileté jubileum vzniku cyrilského hnutí zavdalo podnět k napsání řady historických a vzpomínkových článků. V roce 1924 vylíčil počátky cyrilského hnutí předseda Obecné jednoty cyrilské A. Wunsch¹¹¹ a osobní vzpomínky na zakladatele cyrilského hnutí připojil jičín-

¹⁰⁸ Cyril 60, 1934, 39–43.

¹⁰⁹ Cyril 55, 1929, 50.

¹¹⁰ Cyril 57, 1931, 86. – Cyril 59, 1933, 72. – Vojtěch ŘÍHOVSKÝ: Říšský sjezd Kirchenmusikbundu, in: Cyril 59, 1933, 113–114.

¹¹¹ Antonín WÜNSCH: Po padesáti letech, in: Cyril 50, 1924, 2–3.

ský děkan Josef Vomočil.¹¹² Důkladné zpracování dějin cyrilského hnutí publikoval s několikaletým zpožděním strahovský premonstrát PhDr. Romuald Rudolf Perlík,¹¹³ který se stal od roku 1931 výkonným redaktorem časopisu Cyril.

Od přelomu dvacátých a třicátých let můžeme pozorovat snahy o využití moderní techniky při šíření a kultivaci církevní hudby. V roce 1927 se uvažovalo o přímých přenosech mší z kostelů Radiojournalem, ale Svatý Stolec se postavil proti těmto přenosům a povolil pouze vysílání částí mše. Výbor Obecné jednoty cyrilské se s tím nespokojil a požádal biskupskou konferenci, aby se pokusila přenos mší rozhlasem vyjednat. Biskupská konference však v roce 1928 rozhodla nevysílat mše svaté rozhlasem a na valné hromadě Obecné jednoty cyrilské 7. května 1929 to bylo odůvodněno tím, že se biskupové obávají rouhání a blasfemií při přenosu mše svaté při poslechu ve veřejných místnostech. Obecná jednota cyrilská dále usilovala o přímé přenosy koncertů církevní hudby z kostelů a v roce 1934 obdržela přepis arcibiskupské konsistoře, že proti takovým přenosům nemají představitelé arcidiecéze námítky. Schůze výboru Obecné jednoty cyrilské dne 21. března 1930 dala podnět jednotám k jednání s gramofonovými firmami o pořizování nahrávek církevní hudby. Prvním plodem tohoto úsilí byly gramofonové desky s nahrávkami gregoriánského chorálu, které sloužily jako didaktická pomůcka při přednáškách o chorálu.

Ke zviditelnění cyrilského hnutí mělo přispět vytvoření odznaku Obecné jednoty cyrilské. Do výborové schůze 12. dubna 1925 přinesl Jan N. Boháč návrh od prof. Boudy a diecézní jednota v Olomouci zaslala návrh vytvořený prof. Františkem Köhlerem. Rozhodnutí padlo na valné hromadě 28. dubna, která vybrala návrh Köhlerův.

Představitelé cyrilského hnutí se neomezovali pouze na organizování jednotlivých akcí, ale stále znovu se snažili reflektovat obecné a nadčasové výzvy, s nimiž se hnutí potkávalo. V roce 1928 se v Cyrilu Jan Nepomuk Boháč zamýšlel nad úkoly cyrilského hnutí a široce vymezil hudební žánry, jimž by se mělo hnutí věnovat: církevní zpěv, gregoriánský chorál, klasická polyfonie 16. století i moderní skladba, reprezentovaná v českém prostředí jmény jako Křížkovský, Foerster, Nešvera, Stecker, Skuherský, Sychra, Říhovský a Zelinka.¹¹⁴ Ve

¹¹² Josef VOMOČIL: Moje vzpomínky, in: Cyril 50, 1924, 7-10.

¹¹³ Romuald Rudolf PERLÍK: Půlstoletí církevní hudby v Čechách, in: Cyril 55, 1929, 6-7, 29-30, 44-45, 97; Cyril 56, 1930, 3.

¹¹⁴ Jan BOHÁČ: Cyrilské hnutí a jeho úkoly. Cyril 54, 1928, 2-3, 28-30.

stejném ročníku Cyrila publikovaná jednatelská zpráva konstatovala, že v oboru sborového zpěvu dochází k velkému tříštění sil, neboť téměř každý spolek si zřizuje pěvecký odbor a tím vzniká množství početně i umělecky slabých sborů. Představitelé cyrilského hnutí se také angažovali jako neúnavní organizátoři hudebního života a k svatováclavskému mileniu začali připravovat všecyrilský sjezd a avizovali záměr uspořádat mezinárodní sjezd pro církevní hudbu v Praze.

Praktickou užitečnost cyrilského hnutí uznal i arcibiskup Kordač tím, že v roce 1929 svým výnosem pověřil Obecnou jednotu cyrilskou, aby vykonávala funkci hudební komise, která měla v pražské arcidiecézi dozírat na potřeby posvátné hudby.¹¹⁵ Pražská situace přitom byla v Čechách výjimečná, jak plyne z jednatelské zprávy za rok 1930, která konstatovala, že cyrilské hnutí je úspěšné zvláště na Moravě, kdežto v některých českých diecézích jsou jen jedna až dvě farní jednoty, což je stejná situace jako těsně po válce v roce 1919.¹¹⁶ Ke zlepšení situace v oblasti kostelní hudby se usnesla biskupská konference na zasedání v Olomouci v roce 1932, že biskupové doporučí farním úřadům odebírat Cyrila, že do programu vizitací bude zařazeno zjišťování stavu kostelní hudby, že se zavede jednotný Český kancionál, a povolila konání peněžní sbírky pro potřeby Obecné jednoty cyrilské.¹¹⁷ Cyrilské hnutí mělo značné ambice, ale bylo mírněno v rozletu, neboť podle jednatelské zprávy za rok 1931 mělo malý aktiv, a to oslabovalo jeho činnost.¹¹⁸

Snahy cyrilského hnutí o rozšíření mezinárodní spolupráce pokračovaly v roce 1933, kdy prof. D. Orel navrhl, aby Obecná jednota cyrilská přistoupila do Svazu slovanského pěvectva. Ve výboru se ozval opačný názor, podepřený precedentním rozhodnutím z téhož roku, jímž bylo zamítnuto přistoupení Obecné jednoty cyrilské do České obce pěvecké, což bylo zdůvodněno netolerantností některých kolektivních členů zastoupených v České obci pěvecké a nejistotou, zda bude Obecná jednota cyrilská schopna dostát finančním závazkům vyplývajícím z členství v České obci pěvecké. Tyto obavy však byly ve výboru vyvráceny vysvětlením, že ve Svazu slovanského pěvectva není třeba se obávat nevráživosti jiných členských spolků a

¹¹⁵ Cyril 55, 1929, 58–64.

¹¹⁶ Cyril 57, 1931, 52–53.

¹¹⁷ Otázky církevní hudby v ČSR na biskupských konferencích v Olomouci r. 1932. Cyril 58, 1932, 110–111.

¹¹⁸ Cyril 58, 1932, 34–36.

že členství v tomto svazu má morální charakter bez finančních závazků, a výbor schválil návrh, aby se Svazem slovanského pěvectva bylo zahájeno vyjednávání.¹¹⁹ Ukázalo se však, že předběžné informace o Svazu byly neúplné a nepřesné, neboť ve skutečnosti byl Svaz slovanského pěvectva vrcholnou institucí ústředních státních pěveckých těles a nesdružoval jednotlivé pěvecké sbory. Proto byl návrh na členství Obecné jednoty cyrilské v tomto Svazu odložen.¹²⁰ Úspěšnějším angažmá Obecné jednoty cyrilské byl podíl na mezinárodní výstavě církevního umění v Římě v roce 1933.

Významnou akcí československých katolíků byl v roce 1935 I. celostátní sjezd katolíků ČSR. Obecná jednota cyrilská uspořádala v Praze v jeho rámci v červnu sjezd cyrilských jednot a pro celostátní sjezd katolíků připravila několik hudebních produkcí. Uznáním špičkového postavení cyrilského hnutí u nás bylo pověřen přípravným výborem, aby Obecná jednota cyrilská provedla liturgické zpěvy při pontifikální mši 29. června v katedrále sv. Víta a 30. června na strahovském stadionu.

Rozvinuté formy činnosti byly v roce 1936 zakotveny v upravených stanovách Obecné jednoty cyrilské. Její poslání bylo vyjádřeno v § 2 stanov takto: „Účelem Obecné jednoty cyrilské jest starati se, aby ve všech diecézích československého státu byla pěstěna přesná hudba církevní ve smyslu a duchu církve katolické, na základě předpisů a nařízení církevních; především chorál – liturgický zpěv církve římsko-katolické, klasická polyfonie, zpěv umělý i lidový a hudba chrámová vůbec.“¹²¹ Prostředky k dosažení tohoto účelu byly zřizování diecézních odboček, vydávání časopisu Cyril a hudebnin v Editio Cyril, provozování školy pro církevní hudbu, k jejíž podpoře byl zřízen Fond Msgre. Václava Müllera, péče o varhany, hudební archivy, o hmotné poměry ředitelů kůrů a varhaníků a konzultace při výrobě zvonů po hudební stránce. Hierarchickou správu cyrilských jednot zajišťovaly ústřední výbor a diecézní a farní výbory.

Na základě známých údajů lze shrnout, že v meziválečném období byla činnost Akademie křesťanské negativně ovlivňována několika faktory. Poválečná hospodářská krize a znovu velká hospodářská krize z přelomu 20. a 30. let 20. století těžce zasáhly materiální podmínky pro činnost Akademie křesťanské, což se projevilo zvláště v umělecké tvorbě a ve vydavatel-

¹¹⁹ Cyril 59, 1933, 91.

¹²⁰ Cyril 60, 1934, 39–43.

¹²¹ NA, MV-d, sign. 260/01, čj. MV 35166/36, kart. 235.

ské činnosti. Válečné ztráty, rozkol v katolické církvi, odpady od církve a separace německého katolicismu způsobily nedostatek aktivních členů a tím i stagnaci v některých směrech činnosti Akademie. Současně se rozrostl počet spolků a jiných organizací katolické inteligence, čímž se tříštily její síly. Konkurenční prostředí nepřispívalo vždy k vyšší kvalitě intelektuálních a uměleckých výkonů, ale spíše dávalo větší šance k prosazení se průměrných osobností. Akademie křesťanská ztratila své předválečné výsadní postavení a byla leckdy zastíněna novými středisky intelektuálního a uměleckého života, např. kolem revuí Akord, Řád nebo dominikánské Na hlubinu či solitéry typu Josefa Floriana a Jakuba Demla.

Dominantní postavení si udržela Obecná jednota cyrilská jako hudební větev Akademie křesťanské, i když ani ona nebyla ušetřena potíží způsobených ekonomickými krizemi. Zánik varhanické školy a permanentní finanční problémy časopisu Cyril jsou toho výmluvnými doklady. Ve srovnání s vědeckým a zvláště uměleckým odborem Akademie však Obecná jednota cyrilská byla stabilním úsekem činnosti Akademie s hmatatelnými výsledky a za to se jí dostávalo uznání od církevních představitelů i pozornosti v zahraničí. Nejsou také známy doklady o tom, že by se činnost Společnosti sv. Cyrila a Metoděje nebo uměleckého odboru Akademie křesťanské rozšířila na Slovensko, kdežto Obecná jednota cyrilská rozprostřela své aktivity z českých zemí i na Slovensko. Nešlo to vždy hladce a v míře, jak si vedoucí osobnosti představovaly, ale bylo patrné, že hudbou se snáze překonávají rozdíly v kultuře a mentalitě než slovem. Stejnou šanci měl možná i umělecký odbor, ale zdá se, že se ji ani nepokusil využít. Je otázkou, zda to bylo způsobeno jen nevlídnými materiálními podmínkami, nebo spíše nedostatkem invence. Náboženských staveb vznikalo v tomto období na Slovensku více než v českých zemích, ale nejsou známy případy, že by se umělecký odbor Akademie křesťanské pokoušel tyto stavby ovlivňovat nebo alespoň dokončené stavby zpětně hodnotit. V tomto směru je možno působení Akademie křesťanské spíše hodnotit jako nevyužitou šanci než se jen odvolávat na nepříznivé podmínky.

Kapitola 5

Zánik Akademie křesťanské

O činnosti Akademie křesťanské v období německé okupace není žádných zpráv. Spolek zrušen nebyl, ale jeho činnost byla pravděpodobně utlumena, ať již preventivně či nuceně. Byl to tehdy obvyklý jev, že spolky nebezpečné pro okupační režim byly zakázány a rozpuštěny, spolky politicky a ideově neutrální nebo umírněné byly slučovány nebo omezo-vány v činnosti. Každé sdružování bylo z hlediska okupantů podezřelé, a proto vedení spolků dobrovolně tlumilo činnost, aby nevystavovalo členy šikanám a perzekuci. Předsednickou funkci stále vykonával msgr. A. Wunsch. Vydavatelem a redaktorem Časopisu katolického duchovenstva byl v tomto období metropolitní kanovník dr. Josef Čihák. Duchovní akademie nevyplatila a nevyplatila žádné ceny katolickým autorům.

Přes všechny potíže, které neustále provázely Paramentní ústav, byl tento podnik Akademie křesťanské jedinou její složkou, která i za války nepřerušeně vykonávala svou činnost. Víme o tom díky žádosti, kterou Akademie křesťanská podala dne 9. září 1941 Ministerstvu průmyslu, obchodu a živností. Žádala o subvenci na činnost Paramentního ústavu a žádost zdůvodňovala tím, že Paramentní ústav již 65 let vyrábí liturgické potřeby a školí vyšivačky církevních rouch. Jelikož výrobky dodává za režijní ceny, není podnikem výdělečným. Některé náklady ani nebyly zakalkulovány do cen, protože se hradily z příspěvků příznivců a podporovatelů Akademie křesťanské, a to jak z kruhů církevních, tak z kruhů uměleckých a soukromých. Za okupace z větší části přestaly tyto příjmy Paramentnímu ústavu plynout. Akademie křesťanská chtěla ústav zachovat v zájmu výchovy dorostu vyšivaček a pro pěstování církevního umění, proto požádala o státní subvenci. Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností předalo žádost Ministerstvu školství a národní osvěty, do jehož působnosti spadala církevní problematika. Ministerstvo školství bylo udělení subvence příznivě nakloněno a uznalo, že bilance zisku a ztráty za rok 1940 ve výši 232.432,- K signalizuje, že existence Akademie křesťanské může být ohrožena. Ministerstvo školství si to nepřálo, protože z jednání o otázce zastoupení protektorátu Čechy a Morava na světových výstavách nabylo dojmu, že Akademie křesťanská je solidní podnik jak rázu církevního, tak uměleckého a kulturního. Bylo navrženo poskytnout podporu ve výši 10.000,- K. Ve prospěch Akademie křesťanské intervenovala i prezidentská kancelář a ministr školství, ale z nejasných příčin prezidiální šéf Ministerstva

školství rozhodnutí o udělení podpory zrušil a určil, že částka 10.000,- K má být užita jiným způsobem.¹²²

Po skončení války začali činnost Akademie křesťanské obnovovat předseda prelát Antonín Wunsch s jednatelem dr. Josefem Šimou. Od čísla 3 v roce 1945 převzal vydávání Časopisu katolického duchovenstva opět Vědecký odbor Akademie křesťanské, vedoucím redaktorem se stal profesor Univerzity Karlovy dr. Karel Kadlec a jeho spolupracovníky teologové mladší generace dr. Jan Merell, dr. Josef Kubalík a ThLic. Josef Zvěřina. Josef Zvěřina, tehdy odborný asistent na Karlově univerzitě, se stal i novým jednatelem Akademie křesťanské a v rekonstruovaném výboru zasedli místopředseda P. Josef Saip OCr, generální ekonom řádu křižovníků s červenou hvězdou, pokladník Msgre. Jan Boháč, kanovník vyšehradský, a revizoři P. Stanislav Pilík, kanovník vyšehradský, a P. Jan Lebeda, vicerektor arcibiskupského semináře. Později ještě nahradil Msgre. Boháče ve funkci pokladníka dr. Josef Kubalík a ve výboru zasedali jako členové dr. Josef Vlasák, velmistr řádu křižovníků s červenou hvězdou, Msgre. dr. Alois Kudrnovský, prelát a univerzitní profesor, Msgre. dr. Josef Čihák, prelát Metropolitní kapituly u sv. Víta, Msgre. dr. Karel Kadlec, kanovník a univerzitní profesor, P. Václav Zima, farář u sv. Matěje, Msgre. Jan Boháč, kanovník vyšehradský, dr. Václav Bartůněk, P. Ladislav Pokorný a P. Otto Mádr.

Než se stačila činnost Akademie křesťanské rozvinout v předválečném rozsahu, přišel Únor 1948 a první šikany ze strany státních orgánů. Dne 19. dubna 1948 vyzval Ústřední národní výbor hl. m. Prahy Akademii křesťanskou k provedení očisty od reakčních živlů a k ustavení akčního výboru. Předsednictvo Akademie odpovědělo dne 21. dubna, že akční výbor nebyl ustaven, protože u kulturního spolku to není nutné a předsednictvo plně odpovídá za to, že nebylo třeba provést očistu. ÚNV se s tím spokojil, a tak když 11. května požádalo Ministerstvo vnitra o sdělení, zda byl v tomto spolku utvořen akční výbor, jaká opatření učinil a zda proti spolku a odpovědným činitelům nevyšly v poslední době nějaké závady v ohledu národním a politickém, ÚNV odpověděl, že akční výbor ustaven nebyl, neboť Akademie křesťanská není spolek politický, nýbrž kulturní. Ve spolku nebylo třeba provést očistu a odpovídá za to předsednictvo spolku. Po válce také předsednictvo Akademie křesťanské pracovalo na úpravě stanov, avšak vzhledem k nové situaci oznámil zástupce Akademie křesťanské Jan Kadlec při osobní návštěvě na Ministerstvu vnitra dne 20. října 1948, že stanovy spolku budou zásadně přepracovány.

¹²² NA, MŠ, sign. 21+Praha+Křesťanská akademie, čj. 122889/41, kart. 2854.

Existenční ohrožení Akademie křesťanské nezůstalo utajeno ani pražskému arcibiskupu Josefu Beranovi, který projevil o osud Akademie opravdovou starost. Způsob zániku Akademie, který se donesl ke sluchu arcibiskupa, sice není doložen ve spisech státních orgánů, ale nelze vyloučit, že taková eventualita se zvažovala. Arcibiskup Beran o ní krátce korespondoval se světícím biskupem Antonínem Eltschknerem a jejich výměna dopisů je krásnou ukázkou kultivovaného korespondenčního umění, které je v tak příkrém rozporu s šedivým tónem úředních dopisů.

Arcibiskup píše 1. března 1949 biskupu Eltschknerovi: „Dovídám se, že Lidová akademie (korporace politické strany lidové), jež byla založena jako konkurence proti Křesťanské akademii, má nyní splynouti s Křesťanskou akademií. Mluví se o tom jako o hotové již věci. Račte býti zástupcem Ordinariátu ve výboru K.A. Myslím, že ujednání – bylo-li jaké uskutečněno – se stalo bez vědomí Vaší Excelence. Nemohu naprosto připustiti proponované sloučení a žádám Vaši Excelenci, aby jako zástupce Ordinariátu, laskavě se ohradila, resp. protestovala proti podobné snaze, o níž musí býti též Ordinarius správně informován. V modlitby Vaší Excelence se doporučí arcibiskup pražský.“ V odpovědi dne 4. března biskup Eltschkner napsal: „Vaše Excelence, nejdůstojnější pane arcibiskupe, abych se té věci mohl dostat na kloub, prosím Vaši Excelenci, abyste si ráčil od osoby, která tu pověst rozšiřuje, vyžádati písemné prohlášení jí podepsané a mně je pak laskavě zaslati. V tom prohlášení necht' ta osoba uvede, odkud to ví a jména svědků. Posvátný prsten Vaší Excelence uctivě líbá v hluboké pokoře podepsaný sluha + Antonín Eltschkner.“ Korespondenci ukončil arcibiskup Beran dopisem ze dne 10. března: „Vracím se k záležitosti splnutí Křesťanské akademie s Lidovou. Že záležitost tato je už hotovou věcí, měl prohlásit vldp. P. Josef Saip O.Cr. Bylo-li to tvrzení nesprávné, budu tím klidnější a jsem přesvědčen, že Vaše Excelence jako zástupce Ordinariátu bude bdít nad tím, aby podobné pokusy se neuskutečnily. S díkem za vše, co račte v té záležitosti podniknout, arcibiskup pražský.“¹²³ Z dopisů je patrná zásadnější obava o osud Akademie křesťanské než jen nostalgický povzdech jejího člena a také přesvědčení pražského arcibiskupa, že pevným postojem lze odvrátit úklady o existenci Akademie. Je otázka, zda v této době ještě choval iluze o jakési serióznosti komunistického režimu, s nímž je možno partnersky jednat, nebo zda to bylo gesto muže, který se nenechá odradit ani předem prohranými zápasy. Z hlediska Akademie křesťanské to byla dílčí epizoda, která neměla větší vý-

¹²³ NA, APA-Ordinariát, 517-11-5/83-86.

znam, ale ve vztahu k arcibiskupu Beranovi je tato epizoda ukázkou, jak arcibiskup smýšlel a jak jednal čtvrt roku před svou internací.

Ministerstvo vnitra nesdílelo názor, že by Akademie křesťanská měla mít výjimku ze zřízení akčního výboru, a dne 9. září 1949 požádal odbor BA, aby do Akademie křesťanské byl dosazen zmocněnec vzhledem k tomu, že Akademie neuposlechla výzvy Ústředního akčního výboru Národní fronty ke zřízení akčního výboru. Toto opatření mělo být provedeno na přání generálního sekretariátu ÚAV NF a zmocněncem měl být ustanoven Karel Škoda, bytem Praha II., Oldřichova 39. Ministerstvo vnitra si uvědomovalo, že pro jmenování zmocněnce do spolku není žádná opora v právním řádu, a proto navrhlo dr. Hubovi z ÚAV NF, že se tato překážka obejde tím způsobem, že do spolku bude dosazena národní správa podle dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. S tímto řešením vyslovil dr. Hub souhlas, a proto bylo telefonicky ihned uloženo dr. Havelkovi z Krajského velitelství národní bezpečnosti, aby do Akademie křesťanské byla zavedena národní správa podle § 13 dekretu č. 5/1945 Sb. Národním správcem byl jmenován navržený Karel Škoda. V příslušném úředním záznamu se uvádělo, že Akademie křesťanská dosud trvala podle stanov vzatých naposledy na vědomí Ministerstvem vnitra dne 10. března 1942.

Dne 24. září 1949 podala Akademie křesťanská odvolání proti zavedení národní správy a dodatečně jmenovala akční výbor ve složení: Damián Pešan, profesor UMPRUM – předseda, Jan Kadlec – tajemník, Růžena Vosátková, vedoucí Paramentního ústavu, a Karolina Růžičková, důvěrnice ROH – členky. Ministerstvo vnitra s vyřízením odvolání nijak nespíchal a teprve 10. února 1950 se odbor VB/3a, který odvolání obdržel k vyřízení, dotázal odboru BA, jak má odvolání vyřídit, neboť národní správa byla zavedena na přání odboru BA. Tento odbor určil, že odvolání má být zamítnuto s odůvodněním, že umělci mají možnost se využít v uměleckých sdruženích, která jsou vedena v zásadách lidově demokratického zřízení. Akademii mělo být vytknuto, že právní stylizace odvolání útočila na čs. zákonodárství a znevažovala funkci národních správ.

Ministerstvo vnitra se o vyřízení odvolání ještě radilo se Státním úřadem pro věci církevní. V dotazu ze dne 20. března 1950 uvádělo, že národní správa je chápána jako dočasné opatření. Buď zjedná pořádek ve spolku a řízení vrátí spolkovým orgánům, nebo provede likvidaci spolku. Státní úřad pro věci církevní odpověděl 29. března 1950 takto: „Státní úřad pro věci církevní se staví plně k Vašemu hledisku, aby výše uvedený spolek byl likvidován. Akční výbor sice byl ve spolku ustaven, ale ani ten nám neposkytuje záruku, že byl spolek řádně očištěn od reakčních živlů. Činnost spolku samého není dnes pro nás žádoucí, a proto zaříd'te potřebné dle uvedeného stanoviska.“ Ministerstvo vnitra zamítlo odvolání Akademie křesťan-

ské až 14. července 1951 s odůvodněním, že výzva ke zřízení akčních výborů se týkala i kulturních spolků, „protože zvláště tu je třeba, aby představitelé našeho kulturního života byli zárukou, že našemu pracujícímu lidu se dostane na tomto úseku činnosti opravdových hodnot, které mu budou vzpruhou a posilou na jeho cestě k socialismu.“¹²⁴

Definitivní rozhodnutí o likvidaci spolku však dosud nepadlo a paralelně se jednalo i o jeho ovládnutí v prorežimním duchu. Cestou k tomu mohlo být manipulativní jednání s předsedou Akademie křesťanské Antonínem Wünschem, který vzhledem k vysokému věku nebyl dostatečně rezistentní vůči úskočnému, úlisnému a pokryteckému jednání státního aparátu. Svědectví o tom přináší zápis dr. Habřiny o průběhu slibu věrnosti republice. Msgre. Wunsch patřil jako děkan vyšehradské kapituly do třetí hodnostní skupiny a tito hodnostáři skládali slib do rukou ministra dr. Alexeje Čepičky. Msgre. Wunsch skládal slib věrnosti dne 18. února 1950 a podle zápisu měl uvedený akt tento průběh: „Stejně srdečný rozhovor jako s dr. Soldátem se rozpředl i s Antonínem Wünschem, šestaosmdesátiletým kapitulním děkanem a prelátem kollegiální kapituly na Vyšehradě. Kapitulní děkan Wunsch přijímá s díky ministrovu zprávu, že církev dostane všechno, co bude potřebovat, a že jí budou již v březnu proplaceny věcné náklady. Na ministrův dotaz, jak se dívá na vývoj mezi státem a církví, prohlašuje, že je klidný, poněvadž církvi nehrozí se strany státu žádná nebezpečí. Sám byl a je podle ústní výpovědi členem KSČ. Potíže nemá žádné. Jedinou jeho starostí je vázaný vklad u Zemské banky, z něhož mu nebylo dosud nic uvolněno. Starosti toho druhu neměl, dokud měl každý kanovník jeden dvůr. Když mu však ministr poukázal na to, že nebýt tlaku vatikánské politiky na náš biskupský sbor, mohlo dávno dojít k dohodě o církevní půdě, přiznal, že vina je tu nikoli na straně vlády, u níž byla dobrá vůle, nýbrž na straně Vatikánu a biskupského sboru. A s díky přijal ministrův výklad o hodnotě nových církevních zákonů pro mladé kněze, kteří jsou honorováni jako vysokoškoláci, pro kněze – pensisty a pro církve vůbec, jejichž náklady jsou zajištěny více než miliardovou částkou ročně.“¹²⁵ Popsaný rozhovor uka-

¹²⁴ NA, MV-d, sign. 260/01, kart. 325, Akademie křesťanská v Praze.

¹²⁵ NA, SÚC, kart. 85, složka Praha. Údaj o členství v KSČ se nahlédnutím do členské kartotéky KSČ uložené v Národním archivu nepotvrdil, ale s naprostou jistotou to nelze vyloučit, neboť členská kartotéka je neúplná. V období 1945–1948 někteří katoličtí kněží vstoupili do KSČ, neboť KSČ v období zápasu o uchopení politické moci nelpěla tolik na ideové vyhraněnosti a snažila se získat členy z většiny společenských vrstev. Kněží – členové KSČ většinou

zuje, že od nositele papežského vyznamenání Pro ecclesia et Pontifice, papežského preláta a apoštolského protonotáře¹²⁶ již nebylo možno očekávat, že by se zasazoval o nezávislé postavení Akademie křesťanské.

Změněný postoj státních orgánů je signalizován v dopisu Státního úřadu pro věci církevní Ministerstvu národní bezpečnosti ze dne 14. srpna 1950, v němž Státní úřad pro věci církevní sděluje, že zavedením národní správy do Akademie křesťanské se podmínky její činnosti změnily pro stát žádoucím a přijatelným způsobem a že již proto není nutné, aby byl spolek likvidován. Akademie křesťanská měla být začleněna do státem ovládané České katolické Charity a v jejím rámci mohla pokračovat ve své činnosti, avšak pouze v povoleném rozsahu. Tento pokyn předalo Ministerstvo národní bezpečnosti Ústřednímu národnímu výboru hl. m. Prahy dne 18. srpna 1950 a bezpečnostní referát ÚNV napsal 22. září 1950 místopředsedovi Akademie křesťanské J. Saipovi, aby svolal valnou hromadu a dal návrh na začlenění spolku do České katolické charity, „kde by se činnost spolku dále prohlubovala na širším poli.“ O způsobu začlenění a budoucí právní formě spolku se měl J. Saip dohodnout s ústředím České katolické charity a Státním úřadem pro věci církevní. Spolu s Akademií křesťanskou mělo být do České katolické charity začleněno dalších 12 spolků.¹²⁷

Vzhledem k tomu, že Akademie křesťanská měla rozvětvenou strukturu, nebylo jasné, jak má začlenění proběhnout. Zvláštní postavení měla Duchovní akademie vytvořená z nadace P. Jana Ježka, která sice za války a po válce nevyplácela je, ale po právu trvala. V roce 1950 vedli její správu metropolitní kanovník dr. Josef Čihák, pražský farář P. Václav Zima od sv. Matěje, tři středoškolští katecheti dr. Václav Bartůněk, dr. Josef Kubalík a P. Ladislav Pokorný, venkovský farář Msgr. Josef Resl, vikář ze Starého Plzece, venkovský katecheta P. Antonín Špale z Bechyně a kaplan P. Otto Mádr. V roce 1950 činilo jmění Duchovní akademie 294.739,50 Kč a Akademie křesťanská to podle § 10 zákona

požádali po roce 1948 o laicizaci a část ze strany vystoupila, když KSČ ostře prosazovala neslučitelnost členství v KSČ s náboženským přesvědčením.

¹²⁶ Jaroslav DUŠEK: K sedmdesátinám Msgr. Antonína Wünsche, apoštolského protonotáře, preláta a sídelního kanovníka na Královském Vyšehradě. Cyril 60, 1934, 73–74.

¹²⁷ NA, MV-d, sign. 260/01, kart. 325, Akademie křesťanská v Praze. – NA, SÚC, kart. 89 a 95.

č. 218/1949 Sb. oznámila Státnímu úřadu pro věci církevní.¹²⁸ Zdá se, že podle tohoto zákona o hospodářském zabezpečení církví stát převzal jmění Duchovní akademie a tím její působení skončilo a literární ceny již nebyly podle jejího statutu dále udělovány.

Také Obecná jednota cyrilská žila na přelomu 40. a 50. let ve stálé nejistotě. Dne 6. listopadu 1949 potvrdila Státnímu úřadu pro věci církevní svou existenci a nahlásila mu své funkcionáře. Předsedou byl tehdy Msgre. Jan Nepomuk Boháč, kanovník vyšehradský, místopředsedy P. Jan Nepomuk Štikar, OFM, farář u Panny Marie Sněžné, a Msgre. Vojtěch Zapletal z Černotína na Moravě, jednatelem a zároveň sbormistrem byl Jaroslav Dušek, hudební spisovatel a učitel hudby v Praze XII, a pokladníkem Josef Trumpus, ředitel kůru v Praze XII. Dne 26. února 1950 se krajské velitelství Národní bezpečnosti při Ústředním národním výboru hl. m. Prahy dotázalo Státního úřadu pro věci církevní, jaké stanovisko zastává k dalšímu trvání spolku. Připomnělo, že Obecná jednota cyrilská připravuje vydání Českého kancionálu svatováclavského. Spolek zatím trval dál a dne 23. března 1951 si zvolil nové vedení. Předsedou se stal P. Jan Štikar, tehdy farář v Kadani, místopředsedou Josef Trumpus a jednatelem Jaroslav Dušek. Obecná jednota cyrilská tehdy vlastnila jmění v podobě 220 tisíc Kčs na vázaných vkladech, 14 tisíc Kčs na volných vkladech a 5 tisíc Kčs na hotovosti. Spolek se měl začlenit do České katolické charity, která měla získat i spolkové jmění, ale Ústřední národní výbor hl. m. Prahy prosazoval, aby Obecná jednota cyrilská likvidovala k pražské konzistoři a farní cyrilské jednoty k místním národním výborům, pokud měly nějaký nemovitý majetek, jinak jejich movitý majetek měl připadnout příslušné konzistoři. Pražský ÚNV ještě v roce 1952 prosazoval, aby členové farních cyrilských jednot zůstali součástí farních sborů a majetek jednot aby zůstal farním úřadům, ředitel České katolické charity P. Jan Mára chtěl likvidovat Obecnou jednotu cyrilskou na Charitu, avšak Státní úřad pro věci církevní trval na likvidaci na konzistoř.¹²⁹

Celková likvidace Akademie křesťanské se řešila až v posledním čtvrtletí roku 1952. Předseda prof. Damián Pešan a jednatel Jaroslav Dušek vyjednávali s pražským kapitulním vikářem Antonínem Stehlíkem, aby Akademie křesťanská likvidovala na arcibiskupský ordinariát a pod jeho záštitou mohla nadále působit. Argumentovali, že Akademie křesťanská nenalézá žádnou vhodnou dobrovolnou organizaci, k níž by se mohla podle nového spolkového zákona

¹²⁸ Dopis Akademie křesťanské Státnímu úřadu pro věci církevní ze dne 2. listopadu 1950. NA, SÚC, čj. 4955/50-I/1, kart. 89.

¹²⁹ NA, SÚC, kart. 90.

č. 68/1951 Sb. připojit. Specifikem Akademie křesťanské byla nevýdělečná podnikatelská činnost vykonávaná na základě živnostenských oprávnění pro stavby a opravy chrámů, pro obchod a obstaratelství s uměleckými předměty a se zlatým a stříbrným zbožím a pro výrobu mešních rouch a chrámových textilií. Tvrdili, že v roce 1948 byl úředník České katolické charity Karel Škoda jmenován národním správcem těchto provozoven. Jednalo se jim hlavně o záchranu Paramentního ústavu, který zaměstnával sedm vyšivaček a jednu úřednici. Jeho význam dokládali výčtem velkých zakázek z minulosti jako byla jubilejní paramenta pro Svato Horu podle návrhů prof. Josefa Fanty, renovace historických praporů a standart Pražského hradu, renovace látek z hrobů českých králů, paramenta pro chrám sv. Víta, Starou Boleslav, Karlštejn, arcibiskupský seminář v Praze a arciděkanství v Plzni, vlajky k svatovojtěšským oslavám podle návrhu prof. Břetislava Štorma, spolkové prapory nebo výšivky pro generalitu čs. armády. Z činnosti vědeckého odboru byly připomínány přednášky z biblistiky, vydávání spisů v Dědictví sv. Prokopa, vydávání Časopisu katolického duchovenstva, Českého slovníku bohovědného a Vzdělávací knihovny katolické. Zásluhy hudebního odboru byly spatřovány ve vydávání hudebnin, ve výkonu funkce hudební komise z pověření arcibiskupského ordinariátu, která dozírala na potřeby posvátné hudby, a prostřednictvím farních cyrilských jednot, které působily při 70 kostelech, v péči o varhany a kostelní hudební nástroje. Praktický význam uměleckého odboru byl spatřován v předkládání návrhů na sochy, oltáře, kazatelny, křtitelnice, obrazy, křížové cesty, monstrance, kalichy, ciboria, relikviáře, procesní lucerny, svícny, kadidelnice, nádoby na svaté oleje, pateny apod.

Státní orgány však nechtěly další působení Akademie křesťanské jako celku připustit a Ústřední národní výbor hl. m. Prahy psal 9. října 1952 Státnímu úřadu pro věci církevní, že Akademie křesťanská má být likvidována do 25. října, avšak každá její součást jiným způsobem. Vědecký odbor, který spravoval jmění v cenných papírech v hodnotě 25.000 Kčs, na vázaných vkladech ve výši 37.436,10 Kčs a v hotovosti 2.934 Kčs, měl likvidovat na Cyrilo-methodějskou bohosloveckou fakultu. Umělecký odbor s Paramentním ústavem spravovaly provozní jmění 70.256 Kčs, vázaný vklad 95.885 Kčs, inventář v ceně 10.850 Kčs a materiál v hodnotě 379.042 Kčs a měly být předány Chrámovému družstvu. Cyrilské jednoty se měly rozejít do chrámových sborů a jejich jmění mělo zůstat farním úřadům. Majetek ředitelství Akademie křesťanské obsahoval cenné papíry v hodnotě 137.000 Kčs, vázané vklady ve výši 49.092 Kčs a hotovost 12.778 Kčs a měl být předán pražské konzistoři. Konzistoř s tímto postupem souhlasila, a tak Státní úřad pro věci církevní vydal 3. listopadu 1952 pokyn, aby likvidace Akademie křesťanské proběhla tímto způsobem.

Akademie křesťanská toto rozhodnutí až na jednu výjimku akceptovala, ale zároveň se jednatel Jaroslav Dušek obrátil dopisem 17. prosince 1952 na kapitulního vikáře Stehlíka, v němž připomínal, že Ordinariát nereagoval na její návrhy ze dne 30. září, aby odbory Akademie křesťanské a Paramentní ústav se staly odbornými komisemi konzistoře a mohly pod tímto zaštitěním dále pracovat. Den předtím byla domluvena audience představitelů Akademie křesťanské u kapitulního vikáře Stehlíka, ale kapitulní vikář odjel a audience byla odvolána. Jednatel Dušek se přesto dostavil na konzistoř a hovořil alespoň se sekretářem P. Janem Dočekalem, jemuž se snažil vysvětlit naléhavost věci. Akademie křesťanská vyslovila přání, aby se co nejdříve kapitulní vikář Stehlík dostavil do schůze ředitelství Akademie křesťanské, kde by společně projednali přednesené návrhy. V pramenech se neobjevuje žádná zmínka o tom, že by k takovému setkání a jednání došlo.

Jediná výhrada Akademie křesťanské proti rozhodnutí Státního úřadu pro věci církevní o likvidaci se týkala Paramentního ústavu. Akademie připomněla, že původně Státní úřad pro věci církevní určil, že Paramentní ústav se připojí k pražskému Ordinariátu. Podle platné právní úpravy měly být spolky likvidovány připojením k dobrovolné organizaci s podobným zaměřením, ale ne na družstva, což by se začleněním Paramentního ústavu do Chrámového družstva stalo. V tomto rozhodnutí spatřovala Akademie křesťanská i porušení stanov a formálních zásad, neboť Paramentní ústav neměl postavení samostatného odboru, nýbrž ústavu Akademie křesťanské, který neměl vlastní majetek a jmění, ale jednalo se o majetek a jmění Akademie, které měly v případě likvidace připadnout konzistoři. S ohledem na tyto skutečnosti by v případě začlenění Paramentního ústavu do Chrámového družstva muselo toto družstvo zaplatit konzistoři částku asi 560.000 Kčs a pak teprve převzít zásoby a inventář Paramentního ústavu. Akademie křesťanská také zpochybnila uměleckou kompetenci Chrámového družstva a ohradila se, že její umělci nejsou ochotni dát své jméno k dispozici Chrámovému družstvu, pokud toto družstvo neposkytne záruky umělecké kvality a úrovně náboženských předmětů, bohoslužebného náčiní a parament. Připomněla, že je to především v zájmu konzistoře, aby zajistila svým vlivem tyto požadavky po stránce umělecké a liturgické.

Kapitulní vikář Antonín Stehlík zaslal dopis jednatele Akademie křesťanské Jaroslava Duška 3. ledna 1953 Státnímu úřadu pro věci církevní a přimluvil se, aby Paramentní ústav „byl nějakým způsobem uchován“. Již několik dní předtím 30. prosince se na Státní úřad pro věci církevní obrátilo v této věci i Chrámové družstvo v Pelhřimově, které konstatovalo, že převzetí uměleckého odboru a Paramentního ústavu Akademie křesťanské považuje za neúčelné, neboť nechtějí rozšiřovat své provozovny, nýbrž naopak je koncentrovat. Družstvo navrhlo, že převezme materiál a inventář, pokud to bude hospodářsky a provozně účelné

a odůvodněné. Zachování provozu Paramentního ústavu však nepovažovali za nutné, neboť družstvo bylo schopno ve svých stávajících provozovnách uspokojit všechny požadavky. Státní úřad pro věci církevní proto 14. ledna 1953 doplnil svůj výnos ze dne 3. listopadu 1952 v tom smyslu, že umělecký odbor Akademie křesťanské spolu s Paramentním ústavem budou likvidovány na pražskou konzistoř tím způsobem, že konzistoři případně movitý majetek uměleckého odboru a výnos z prodeje materiálu Paramentního ústavu. Výnos upozorňoval na to, že další činnost uměleckého odboru by odporovala zákonu č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích, a že Paramentní ústav nemůže podnikat v oboru, v němž podle vyhlášky Ministerstva vnitřního obchodu č. 71/1952 Ú.l. má k tomu výhradní oprávnění Chrámové družstvo. Své likvidační výnosy doplnil Státní úřad pro věci církevní ještě jedním výnosem dne 17. února 1953. Rozhodl, že knihovna vědeckého odboru Akademie křesťanské nepřipadne Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě, nýbrž Památníku národní kultury na Strahově, a knihovní regály si ponechá pro svou vlastní potřebu.¹³⁰ Tím byl zánik Akademie křesťanské dokončen.

¹³⁰ Tamtéž.

Závěr

I když dějiny Akademie křesťanské bylo možno vzhledem k neúplnosti pramenné základny vylíčit jen torzovitě, je z celého období působení tohoto spolku patrné, že se jednalo o jeden z nejvýznamnějších katolických spolků poslední čtvrtiny 19. století a první poloviny 20. století. Význam tohoto sdružení je zřejmý ze složení a z početnosti členské základny, kdy členy Akademie byli četní duchovní, kteří se později stali biskupy nebo universitními profesory, významní umělci, vědci, hudební skladatelé, interpreti, dirigenti a sbormistři a literáti. Význam Akademie křesťanské se neopíral pouze o významné osobnosti, ale především o výsledky činnosti tohoto spolku. Je třeba připomenout záslužnou vydavatelskou činnost periodik věnovaných teologii, křesťanskému umění, církevní hudbě a všeobecně křesťanské kultuře i monumentální torzo výsledků české teologické vědy uložených v Českém slovníku bohovědném. V oboru církevní hudby se Akademie křesťanská zasloužila zejména o hnutí cyrilských jednot, které podnítilo zájem o sborový zpěv v jednotlivých farnostech a vnášelo do katolické církve vyšší hudební kulturu. Vyšší nároky na důstojnost liturgického života církve sledovaly varhanické kursy pořádané Obecnou jednotou cyrilskou. Akademie křesťanská také sledovala sociální poměry varhaníků a ředitelů kůrů a intervenovala v jejich prospěch. V oblasti křesťanského umění byly oceňovány odborné konzultace poskytované členy uměleckého odboru při stavbách a rekonstrukcích kostelů a kaplí, při pořizování chrámového mobiliáře a umělecké výzdoby. Umělecký odbor se snažil ovlivňovat i výrobu devocionálií a podle návrhů členů odboru byly zhotovovány kalichy, monstrance, ornáty a další liturgické náčiní a oděvy. Pro výrobu a restaurování parament vznikl při Akademii křesťanské paramentní ústav, který reprezentoval Akademii křesťanskou i na uměleckých výstavách.

Zatímco v oblasti hudby a uměleckého řemesla sledovali členové Akademie křesťanské spíše osvědčené tradiční postupy, v architektuře došlo ve 20. století k odklonu od historizujících slohů a k příklonu k moderním architektonickým směrům, např. konstruktivismu (kostely v Praze ve Vršovicích a na Vinohradech, které udaly směr další výstavby sakrálních staveb). V malířství a sochařství se takový posun k moderně neodehrál s výjimkou individualit (např. František Bílek), které stály mimo Akademii křesťanskou.

Činnost Akademie křesťanské byla výrazně spjata se dvěma institucemi – vyšehradskou kapitulou a Svatováclavskou záložnou. O vznik Akademie křesťanské se zásadním způsobem zasloužil vyšehradský kanovník a později probošt Mikuláš Karlach a v dalších obdobích v ní hráli čelné role např. Antonín Wunsch (kapitulní děkan) a Jan Nepomuk Boháč (kanovník

a pozdější probošt) a na její činnosti se podílela řada dalších vyšehradských kanovníků. Tím se naplňovalo zvláštní novodobé poslání této kolegiální kapituly, které jí vtiskl zvláště probošt Václav Štulc, aby byla dílnou katolické teologie a literatury a dalších intelektuálních a uměleckých činností. Spolupráce se Svatováclavskou záložnou nebyla tak jednoznačně pozitivní. Při založení Akademie křesťanské a v prvním čtvrtstoletí umožnila Svatováclavská záložna svými subvencemi a poskytnutím místností pro spolkovou činnost prvotní rozmach Akademie křesťanské a její vydavatelské, přednáškové, koncertní a výstavní činnosti. Naopak krach Svatováclavské záložny přivodil existenční starosti i Akademii křesťanské, některé projekty musely být zastaveny nebo pozdrženy, což způsobilo též odklad vydávání Českého slovníku bohovědného o deset let a tím možná bylo zapříčiněno nedokončení tohoto díla. Také účast některých představitelů Akademie křesťanské na pochybných operacích Svatováclavské záložny vrhla nepříznivé světlo i na Akademii.

Akademie křesťanská nikdy neměla monopol na sdružování příslušníků katolické inteligence. Vedle Akademie existovala řada dalších spolků katolické inteligence, zvláště Morava a Slezsko stály poněkud stranou Akademie křesťanské, i když Akademie neměla charakter zemského spolku. V 19. století byla Akademie křesťanská národnostně a jazykově utrakvistická, o což měl hlavní zásluhu P. Edmund Langer jako redaktor a hlavní přispěvatel časopisu *Christliche Akademie* i jako funkcionář ústředí Akademie. Národnostně smíšený charakter Akademie křesťanské sice nikdy nebyl oficiálně vypovězen, ale po zániku časopisu *Christliche Akademie* a zvláště po vzniku Československé republiky se němečtí členové v Akademii křesťanské neprojevovali. Diferenciace mezi katolickým klérem v období nástupu katolické moderny a potom v období reformního hnutí Akademii křesťanskou nijak výrazně nepoznamenala. S výjimkou některých provolání a časopiseckých článků o potřebě církevních reforem po skončení první světové války se představitelé Akademie křesťanské v reformním hnutí nijak výrazně neangažovali, což neznamená, že se v reformním hnutí neobjevovali někteří členové Akademie křesťanské jako jednotlivci. Odchod části členské základny z katolické církve po první světové válce činnost Akademie křesťanské nepoznamenalo. V období první republiky se vedle spolků typu Akademie křesťanské výrazně podílely na obrodě katolictví v českých zemích mužské řády, jejichž vydavatelská činnost leckdy zastínila tradiční vydavatelské podniky Akademie křesťanské a jiných spolků.

Přestože Akademie křesťanská byla jedním z mnohých subjektů, které se programově staraly o obrodu katolictví v českých zemích a o plodné a rovnoprávné zakotvení katolicismu v životě národního organismu, získala si všeobecný respekt a uznání. To se projevilo po zrušení Akademie křesťanské, kdy čeští exilovní kněží založili v Římě stejnojmennou organizaci,

kteřá rovněž považovala za svůj prioritní úkol vydávání náboženské literatury. A když byl v Československu na přelomu let 1989/1990 obnoven demokratický řád a začala být budována občanská společnost, vznikla nová Česká křesťanská akademie, u jejíhož vzniku stáli Dr. Josef Zvěřina a Dr. Otto Mádr, kteří ztělesňovali překlenutí nepřízně doby mezi Akademií křesťanskou a Českou křesťanskou akademií. Česká křesťanská akademie sice vyrostla na jiných organizačních principech a její činnost je tematicky více diverzifikována, ale zájem členů i veřejnosti dokazuje, že tradice sdružování české křesťanské inteligence založená roku 1875 v české společnosti zakořenila a ukazuje se být stále životaschopnou.

Resumé

Dějiny Akademie křesťanské 1875 – 1952

Václav Babička

Akademie křesťanská byl spolek katolické inteligence založený v roce 1875. Hlavním iniciátorem spolku byl vyšehradský kanovník Mikuláš Karlach, který se opíral o vyšehradskou kapitolu a o Svatováclavskou záložnu. Činnost spolku se rozdělila do čtyř odborů: vědeckého, hudebního, uměleckého a archeologického (poslední dva se brzy spojily do jednoho odboru). Prvním starostou spolku se stal bývalý ministr kultu a vyučování dr. Josef Jireček.

Vědecký odbor se zabýval vydáváním teologických spisů, pořádáním přednášek a správou odborné knihovny. Vydával Časopis katolického duchovenstva a pro německé členy Christliche Akademie. Prvním předsedou vědeckého odboru byl dr. Klement Borový. Hudební odbor usiloval o reformu liturgické hudby a zpěvu, propagoval gregoriánský chorál a polyfonii, pořádal koncerty a varhanické kursy a vydával časopis Cecilie, později přejmenovaný na Cyrill. Prvním předsedou hudebního odboru byl Ferdinand Lehner. Umělecký odbor vydával posudky na stavby a rekonstrukce kostelů a jejich vnitřního vybavení, navrhoval předlohy pro liturgické předměty a paramenta, pořádal výstavy křesťanského umění a založil dílnu šiček a vyšivaček nazvanou Paramentní ústav, který zhotovoval ornáty, pluvíály, vela, antependia a další chrámové textilie a z výnosu své práce finančně podporoval Akademii křesťanskou. Umělecký odbor vydával časopis Method a prvním předsedou odboru se stal malíř Josef A. Hellich.

Členská základna se rozšířila do všech českých a moravských diecézí, v Čechách byla zprvu silnější než na Moravě. Spolek sdružoval členy české i německé národnosti. Od roku 1877 spolek usiloval o vydávání katolické encyklopedie. Kvůli stále se měnící koncepci i z finančních důvodů se začátek prací na encyklopedii stále oddaloval. Pokrok nastal až s příchodem nové vědecké generace představované dr. Antonínem Podlahou a dr. Josefem Tumpachem. V jejich pojetí byla katolická encyklopedie široce koncipovaným dílem a dostala název Český slovník bohovědný. Jeho vydávání oddálil krach Svatováclavské záložny, která měla tento vydavatelský podnik financovat. První sešit tak vyšel až v roce 1909 a dílo dospělo v roce 1930 k dokončení 4. dílu (heslo Holbecke). Zde se vydavatelský podnik zastavil, nebyl již obnoven a encyklopedie zůstala monumentálním torzem.

Nejúspěšněji si Akademie křesťanská vedla v prvních desetiletích na poli hudebním, kdy vybuodovala síť diecézních a farních cyrilských jednot, v nichž působily chrámové sbory. Ten-

to rozmach zastavila až první světová válka. Umělecký odbor kromě své pravidelné činnosti na sebe upozornil zvláště úspěšnou expozicí uměleckého řemesla na Zemské jubilejní výstavě v Praze v roce 1891. Na poli teologie, filosofie a historie přinesl řadu závažných příspěvků německy psaný časopis *Christliche Akademie*, závislý na autorské i redakční práci P. Edmunda Langera. Po jeho odchodu na odpočinek v roce 1901 časopis zanikl.

Počátkem 20. století se Ferdinand Lehner začal více věnovat činnosti v uměleckém odboru a jeho roli v cyrilském hnutí postupně převzali Dobroslav Orel, Antonín Wunsch, Romuald Perlík a Jan Nepomuk Boháč. Cyrilské hnutí utrpělo těžké rány za první světové války a po ní, kdy mužská část chrámových sborů byla vážně zdecimována a kdy řada varhaníků přestoupila do církve československé nebo vystoupila z církve vůbec. Hudební odbor se soustředil na pořádání varhanických kursů a vydávání kvalitní hudební literatury. Navázal také kontakty se slovenskými katolíky.

Během první světové války se vědecký odbor přejmenoval na Společnost sv. Cyrila a Metoděje. Do kněžského reformního hnutí zasáhl jen okrajově a soustředil se na snahu o sjednocení hnutí katolické inteligence a na podporu vědecké i beletristické literární činnosti. Snahy o sjednocení hnutí katolické inteligence nebyly úspěšné a Akademie křesťanská nezískala v tomto hnutí dominantní postavení. Vznikala nová světská i řádová intelektuální centra, což mělo i pozitivní výsledek v podobě vycházení řady teologických, spirituálních a literárních periodik. V Akademii křesťanské se nejagilnější část členské základny přesunula z Prahy do olomoucké arcidiecéze a královéhradecké diecéze. Publikační činnost duchovenstva podporovalo vypisování literárních cen.

Pro činnost uměleckého odboru znamenala první světová válka a poválečná hospodářská krize citelný pokles uměleckých zakázek, z něhož se křesťanské umění jen pomalu vzpamatovalo. Poválečné období je charakteristické odklonem od historizujících slohů a příklonem k modernímu uměleckému výrazu, zejména v architektuře nových kostelů v Praze a v Hradci Králové. Vzpruhou pro uměleckou činnost bylo i svatováclavské milénium v roce 1929, avšak po něm následující hospodářská krize opět vedla k útlumu uměleckých aktivit křesťanských umělců.

V období okupace byla činnost Akademie křesťanské utlumena a řádnou činnost vykonával pouze Paramentní ústav. Po válce se začala činnost Akademie křesťanské obnovovat a zapojovali se do ní příslušníci mladé generace teologů, např. Jan Merell, Josef Kubalík, Josef Zvěřina, Otto Mádr aj. Po Únoru 1948 se však stupňuje tlak na omezení a pak i zastavení činnosti Akademie křesťanské. V dubnu 1948 vyzval Ústřední národní výbor hl. m. Prahy Akademii křesťanskou k ustavení akčního výboru a k očistě spolku od „reakčních živlů“

a v září 1949 zavedlo Ministerstvo vnitra v Akademii křesťanské národní správu. V letech 1950 – 1952 proběhla likvidace spolku, na níž se podílely Ministerstvo vnitra, Státní úřad pro věci církevní a Ústřední národní výbor hl. m. Prahy. Akademie křesťanská byla z větší části začleněna do České katolické charity. Obecná jednota cyrilská likvidovala k pražské konsistoři a farní jednoty k místním národním výborům. Umělecký odbor a Paramentní ústav likvidovaly k Chrámovému družstvu v Pelhřimově. Jmění vědeckého odboru připadlo Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě. Jmění ústředí připadlo pražské konsistoři. Knihovna vědeckého odboru byla předána Památníku národní kultury na Strahově. Tím byl zánik Akademie křesťanské dokončen.

Summary

The History of the Christian Academy 1875 – 1952

Václav Babička

The Christian Academy was established in 1875 as an association of Catholic intelligentsia. The association's chief initiator was the Vyšehrad canon Mikuláš Karlach, who sought support from the Vyšehrad chapter and the St Wenceslas savings society. The activities of the association were divided into four branches: academic, musical, artistic and archaeological (the last two were soon incorporated into a single branch). The association's first president was former Minister of Culture and Education Dr Josef Jireček.

The academic department dealt with the publication of theological treatises, the organisation of lectures and the administration of the specialist library. It published the *Catholic Clergy Journal* and, for its German members, the *Christliche Akademie*. The first chairman of the academic department was Dr Klement Borový. The music department endeavoured for the reform of liturgical instrumental and vocal music, it promoted the Gregorian chant and polyphony, it organised concerts and organ courses and brought out the magazine *Cecilie*, later re-named *Cyrill*. The first chairman of the music department was Ferdinand Lehner. The art department published assessments on the construction and restoration of churches and their interiors, it designed the templates for liturgical objects and paraments, it held exhibitions on Christian art and established a workshop employing seamstresses and embroideresses known as the Parament Institute, which produced chasubles, copes, purificators and palls, antependia and other church textiles, and the proceeds from its work went towards supporting the Christian Academy. The art department brought out the magazine *Method* and its first chairman was the artist Josef A. Hellich.

The membership base extended into all Czech and Moravian dioceses, and was initially stronger in Bohemia than in Moravia. The association affiliated members of both Czech and German nationalities. From 1877 onwards it sought to publish a Catholic encyclopaedia, however, the changes constantly being made to its conception and also lack of sufficient funding meant that work on the encyclopaedia was continually postponed. Progress was finally made with the arrival of a new academic generation headed by Dr Antonín Podlaha and Dr Josef Tumpach, in whose hands the Catholic encyclopaedia was broadly conceived and acquired the title *Czech Dictionary of Theology*. Its publication was hindered by the collapse of the St Wenceslas savings society, which was to have financed the publication.

Thus the first volume did not appear until 1909; 1930 saw the completion of the fourth volume (with the entry Holbecke). At this point the project came to a standstill; it was never resumed and the encyclopaedia remained as a monumental fragment.

During its first few decades, the Christian Academy enjoyed greatest prosperity in its musical pursuits, where it built up a network of diocesan and parish Cyrillian fellowships which incorporated their own church choirs. It continued to flourish until the First World War. The art department, in addition to its regular activities, received recognition for a particularly successful exhibition of art works on display at the Provincial Jubilee Exhibition held in Prague in 1891. The German-language magazine *Christliche Akademie* presented a series of important articles on theology, philosophy and history; it was dependent on the contributions and editorial work of P. Edmund Langer and, after he went into retirement in 1901, the magazine was closed down.

At the beginning of the 20th century Ferdinand Lehner became more involved in the art department and his role in the Cyrillian movement was successively assumed by Dobroslav Orel, Antonín Wunsch, Romuald Perlík and Jan Nepomuk Boháč. The Cyrillian movement suffered serious setbacks during the First World War and afterwards, when the numbers of male choristers were greatly reduced and a series of organists crossed over to the Czechoslovak church or left the Church altogether. The music department focused on organising organ courses and the publication of high-quality sheet music and related literature. It also fostered relations with Slovak Catholics.

During the First World War the academic department was renamed the Society of SS. Cyril and Methodius. It was involved only marginally in the clerical reform movement and focused on endeavours to unify the Catholic intelligentsia movement and on the support of scholarly writings and also works of fiction. Attempts to unify the Catholic intelligentsia movement were unsuccessful and the Christian Academy was not able to secure a dominant position in this movement. New secular and religious intellectual centres were established, which brought positive results, namely in the publication of a series of theological, spiritual and literary periodicals. The most enterprising members of the Christian Academy moved away from Prague to the Olomouc archdiocese and the diocese of Hradec Králové. The publication of works by the clergy was supported by the presentation of literary awards.

The First World War and the post-war economic crisis had a negative impact on the art department, there were far fewer commissions and it took a long time for the Christian art world to recover. The post-war period saw a move away from historical styles towards modern artistic expression, reflected in particular in the architecture of new churches in

Prague and Hradec Králové. The St Wenceslas millennium in 1929 prompted a surge of activity in the art world, but the subsequent financial crisis was again detrimental to the endeavours of Christian artists.

The Christian Academy suffered worsening conditions during the occupation, and only the Parament Institute continued to function more or less as it had done before. The activities of the Christian Academy were revived after the war and a new, young generation of theologians joined its ranks, such as Jan Merell, Josef Kubalík, Josef Zvěřina and Otto Mádr, among others. After February 1948 increasing pressure was placed on the Christian Academy to restrict, and ultimately to halt, its activities. In April 1948 the Central National Committee of the City of Prague called upon the Christian Academy to institute an action committee and to purge the association of reactionary individuals; in September 1949, the Ministry of Interior set up a national administration in the Christian Academy. The association was put into liquidation in the years 1950 – 1952, a process involving the Ministry of Interior, the State Office for Religious Affairs and the Central National Committee of the City of Prague. The greater part of the Christian Academy was incorporated into the Czech Catholic Charity. The general Cyrillian fellowship was liquidated into the Prague consistory and the parish fellowships were absorbed into the local national committees. The art department and the Parament Institute were liquidated into the Church Cooperative in Pelhřimov. The assets of the academic department passed to the Cyril and Methodius Theological Faculty. The property of the head office went to the Prague consistory. The academic department's library was transferred to the Museum of National Culture in Strahov. Thus the closure of the Christian Academy was now complete.